

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Veronika Gorylová

**Vliv občanských iniciativ na volební
výsledek**
**(případová studie voleb do Poslanecké sněmovny ČR
2009/2010)**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15. dubna 2011, *podpis:*

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi, Ph.D., za jeho odborné rady, čas a ochotu vést tuto práci.

Obsah

Úvod.....	5
1. Koncept občanské společnosti (OS)	15
1.1 Význam a funkce OS	15
1.2 Historický vývoj OS a jeho hlavní filozofická východiska	17
1.3 Současné pojetí a výzkum OS.....	21
2. Sociální hnutí a teorie nových sociálních hnutí.....	29
3. Případová studie ČR – parlamentní volby 2009/10.....	36
3.1 Utváření soudobé české občanské společnosti	36
3.2 Občanské iniciativy Defenestrace 2010 a Vyměňte politiky.cz	38
4. Defenestrace 2010 a dopad na hlasování voličů	50
Závěr	73
Abstrakt.....	78
Zdroje	80
Anotace	87

Úvod

Po čtyřiceti letech komunistického režimu, který postrádal legitimitu a jehož hlavním systémovým znakem byla vláda jedné strany, cenzura a participace občana omezená pouze na aklamaci politicky neproblémových postojů, se Česká republika již přes dvacet let vypořádává se svou minulostí. Přijala ústavu, ve které jsou hlavní demokratické principy - dělba moci, nezávislé soudy a pravidelné volby - přetaveny do podoby parlamentního systému, a Listinu základních práv a svobod, která definuje mimo jiné i politická práva, na která má nárok každý jedinec žijící v rámci českého státu. Tímto odlišují nynější politický systém od předchozího a poskytují jednotlivci možnost plné participace na veřejném životě. Svoboda projevu, petiční právo, právo shromažďovací či právo sdružovací umožňují projevit nejen většinová stanoviska, ale – což je zásadním znakem demokratického zřízení – zejména ta, která jsou ve společnosti menšinová a staví se do opozice vůči vládní moci či s ní jsou v zásadním sporu.

Ústava a Listina základních práv a svobod vytvářejí normativní rámec pro fungování celého politického systému. Mnohdy však neplatí, že to, co je formálně zakotveno v ústavě, postačuje k tomu, abychom mohli o státu tvrdit, že je demokratický. Je to právě praktické fungování politického systému, každodenní politika a zejména postup při řešení krizových situací a problémů, které odhalují skutečnou podstatu toho či onoho režimu. Skutečně umožňuje stát jednotlivci, aby projevil svou vůli, ať už sepsáním petice či zorganizováním protestního pochodu? Je ochoten stát tolerovat vznik a fungování všech občanských sdružení či iniciativ, které mohou a mají nabízet alternativní pohled na řešení společenských a politických problémů? Jinak řečeno - funguje ve státě občanská společnost, která zastřešuje nejen tyto aktivity, a můžeme tedy o státu tvrdit, že je demokratický?

Autorka se rozhodla zaměřit se na koncept občanské společnosti¹ právě kvůli její roli, kterou by měla mít při přechodu České republiky z postkomunistického období směrem do stavu konsolidované demokracie. Jak tvrdí Ralf Dahrendorf, „*koncepte občanství a občanské společnosti jsou*

¹ Je nutné zdůraznit, že občanská společnost není „teorie“: důvodem je její mezioborový přesah a tedy velký interpretační rámec. Hovoříme proto jen o „konceptu“.
BROKL, Lubomír: *Hledání občanské společnosti*. Praha, Vydavatelství ČVUT 2002, s. 5.

*majákem v novém pochodu za svobodou.*² Podobně to vidí i významný německý politolog Klaus von Beyme, jehož známá teorie konsolidace demokracie zahrnuje čtyři základní fáze, po jejichž dosažení můžeme mluvit o státu jako o demokratickém. Právě čtvrtá z nich hovoří o vytvoření fungující občanské společnosti a zároveň upozorňuje, že tato fáze je pro stát nejnáročnější a trvá nejdéle. Nabízí se otázka, zda lze považovat Českou republiku již za plně konsolidovanou demokracii. Odpověď na ni ovšem není cílem této práce, protože dle autorky dalece přesahuje její rozsah a bylo by potřeba provést daleko rozsáhlejší výzkum, aby se dalo na tuto otázku relevantně odpovědět.

Je však zřejmé, že v poslední době je tomuto tématu věnována stále větší pozornost, a to jak u nás, tak i v zahraničí. V České republice jsou zakládána odborná pracoviště a specializované katedry a obory, v zahraničí se mluví o občanské společnosti v souvislosti s vytvářením konceptu evropského občanství a dalšího vývoje Evropské unie. O občanské společnosti se hovoří i v souvislosti s vzrůstající nedůvěrou občanů v politiku a politiky obecně, což se projevuje jak klesající volební účastí, tak snižováním členské základny politických stran. „*Voliči přestávají být věrní svým politickým stranám a mnozí se přestávají zajímat o politiku vůbec.*“³ Členství v různých občanských sdruženích a iniciativách pak nabízí východisko občanů, jak obejít nedůvěryhodné politiky a vytvářet nátlak nejen na ně, ale také na nejrůznější korporace (např. na firmy zaměstnávající děti či porušující pracovní podmínky).⁴ Netradiční formy protestu se tak stávají náhradou tradičních forem politického jednání a mohou působit jako katalyzátor reform.⁵

Vzhledem k tomu, že koncept občanské společnosti je široký a abstraktní, je nutno si téma zúžit pouze na určitý jeho výsek. V případě této práce si autorka vybrala model občanské společnosti a sociálních hnutí, na který nahlíží jako na „*ztělesnění hodnot klíčových pro demokracii a dobré vládnutí. Příznivce tohoto modelu zajímá více rozvíjení určitých hodnot ve společnosti, jako jsou odpovědnost, svoboda, spolupráce, občanská*

² DAHRENDORF, Ralf: *Úvahy o revoluci v Evropě*. Praha, Nakladatelství evropského kulturního klubu 1991, s. 28.

³ HECZKO, Stanislav: *Neoliberální plíživý převrat a smrt demokracie podle Noreeny Hertzové*. 11.3.2005 <http://blisty.cz/art/22373.html> (28.2.1011)

⁴ HERTZ, Noreena: *Plíživý převrat: globální kapitalismus a smrt demokracie*. Praha, Dokořán 2003, s. 132.

⁵ Tamtéž, s. 176.

*participace, sociální kapitál apod., než efektivita a poskytování veřejných statků.*⁶ Sociální hnutí pak slouží jako „*prostředkovatel mezi jednotlivcem a státem a zvyšuje společenskou odpovědnost za sociální problémy.*“⁷

Cílem této práce bude orientace na sociální hnutí v podobě dvou konkrétních občanských iniciativ, které vznikly před posledními parlamentními volbami v roce 2009/10⁸. Konkrétně půjde o: Defenestraci 2010 a Vyměňte politiky.cz. Svým vznikem reagovaly na politickou situaci před parlamentními volbami 2009/10 a byly mluvčími celospolečenské skepse⁹, jež vyvrcholila právě v předvolební kampani. Hypotéza je formulována následovně: Nejen tradiční prostředky politického boje, jako je předvolební kampaň, ale také aktivita a funkce sociálních hnutí mají dopad na výsledek voleb.

Práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly. Ač se autorka nechce a ani nemůže zabývat celým konceptem občanské společnosti, nelze se vyhnout vymezení tohoto pojmu, neboť tvoří rámec celé práce. První kapitola se zaměří

⁶ Model vztahů státu a občanské společnosti podle Stevena Rathgeba Smithe a Kirsten Gronbjergové.

SMITH, Steven – GRONBJERG, Kirsten: *Scope and Theory of Government-Nonprofit Relations*. In: POWELL, Walter W. – STEINBERG, Richard (Edd.): *The Nonprofit Sector*. Yale University Press 2006, s. 231.

⁷ DIZDAREVIČ, Selma: *Občanský sektor, trh a stát z pohledu vybraných teorií*. In: SKOVAJSA, Marek a kol.: *Občanský sektor – organizovaná občanská společnost v ČR*. Praha 2010, s. 105.

⁸ Situace vyplynula z povolebního patu parlamentních voleb 2006. Vratká koalice v čele s Mirkem Topolánkem sestavená z ODS, KDU-ČSL a SZ obdržela důvěru až téměř půl roku po svém zvolení (9.1.2007) a celý zbytek svého fungování se musela vyrovnávat s opakovanými návrhy na vyslovení nedůvěry ze strany opozičních poslanců ČSSD a KSČM. Nedůvěra Topolánkově vládě byla nakonec vyslovena 24.3.2009, v době předsednictví ČR v Radě EU. Dočasně byla ustanovena úřednická vláda v čele s Janem Fisherem a navržen termín předčasných voleb, který byl umožněn jednorázově přijatým ústavním zákonem zkracujícím volební období. Prezident ČR vyhlásil termín voleb na 9.-10.10.2009. Tento postup byl napaden poslancem Milošem Melčákem u Ústavního soudu, který mu dal za pravdu, ústavní zákon zrušil a volby se konaly až v roce 2010.

Politická krize 2009.

<http://zpravy.idnes.cz/politicka-krize-2009-0ne/> (2.3.2011)

⁹ Všeobecná nespokojenost pramenila z volebního patu a s tím související nestability vládní většiny. Dalším faktorem byla aktivita opozice, které se podařilo svrhnout vládu v polovině předsednictví v Radě EU, což vyvolalo obrovskou vlnu nespokojenosti veřejnosti. Za odpovědnost vládní krize byl označen předseda opoziční ČSSD, Jiří Paroubek, vůči kterému vznikla protestní kampaň. V květnu 2009 došlo na mítinku ČSSD k vyostření situace, kdy nespokojení občané začali házet čerstvá vejce po vystupujícím Paroubkovi. Narušování mítinků pokračovalo celé léto, kdy např. koncem srpna došlo v Českém Krumlově – opět na mítinku ČSSD – k vypouštění rachejtli a hlučení sirénami. Kampaň proti Paroubkovi vyvrcholila založením hnutí www.antiparoubek.cz. Předseda ODS Mirek Topolánek také neunikl nelibosti veřejnosti, když byl v srpnu 2009 napaden na koupališti čtyřmi muži, kteří po něm házeli kameny. Tyto činy, překračující hranice pokojného protestu, jenom odrážely hlubokou nespokojenost české společnosti, která byla ještě více podrážděná drsnou konfrontační předvolební kampaní dvou největších stran.

Politická krize 2009.

<http://zpravy.idnes.cz/politicka-krize-2009-0ne/> (2.3.2011)

na obecnou charakteristiku konceptu občanské společnosti. První část kapitoly se bude blíže věnovat konceptu Klause von Beymeho. Podrobně zhodnotí funkce občanské společnosti jako takové. Proč je občanská společnost pro konsolidaci demokracie důležitá? V další části se bude zabývat vývojem pojetí celého konceptu napříč různými historickými etapami a vyzdvihne hlavní filozofická východiska. Obzvláště se zaměří na myšlenky Johna Locka, Charlese de Montesquieho a Georga. Jak jejich filozofické koncepce přispěly k modernímu uchopení celého konceptu? Závěrem se bude věnovat současnému pojetí občanské společnosti a jejímu empirickému ukotvení. Nabídne přehled tří základních přístupů v náhledu na současnou občanskou společnost. Jací jsou aktéři občanské společnosti? V krátkosti se také dotkne pojmového zmatku, který se ke konceptu občanské společnosti váže, a pokusí se ho objasnit. Zmíní se o stavu současného bádání, jak na mezinárodní scéně, tak – a to především - v České republice. Jaká jsou východiska měření občanské společnosti/sektoru? V závěru podá výčet nejdůležitějších proběhnuvších výzkumů konceptu, které zdůrazňují vzrůstající zájem o tuto problematiku a její aktuálnost.

Druhá kapitola, svým rozsahem poněkud kratší, se přímo zaměří na sociální hnutí, která jsou hlavním tématem celé práce. Kapitola vychází z premisy, že sociální hnutí plní ve společnosti tzv. advokační funkci. Je zde představena teorie sociálních hnutí, na kterou navážou konkrétnější přístupy sociálních hnutí starého a nového typu, přičemž není cílem rozebírat teoretická východiska detailně. Na jejich vzájemných protikladech budou vymezeny znaky typické pro tzv. nová sociální hnutí, která jsou dle autorky vhodnějším a modernějším konceptem pro cíle této práce.

Třetí kapitola se bude konkrétně věnovat situaci v České republice. Jejím cílem bude zjistit, zda vybrané občanské iniciativy – Vyměňte politiky.cz a Defenestraci 2010 – lze klasifikovat jako sociální hnutí a zda je tedy oprávněné očekávat od jejich aktivit nějakou změnu ve společnosti, v tomto případě dopad na výsledek parlamentních voleb (výměna politiků). Kapitola je uvedena vzhledem k diskuzím nad podobou novodobé občanské společnosti/sektoru v České republice, tedy sporu mezi Václavem Havlem a Václavem Klausem ohledně jejího významu. Ke kterému názorovému proudu lze přiřadit zkoumané iniciativy? Další část kapitoly se zaměří přímo na

Defenestraci 2010 a Vyměňte politiky.cz. Na základě analýzy novinových článků, ať už v tištěné či elektronické podobě, zhodnotí působení obou iniciativ. Znaky nových sociálních hnutí, definované v druhé kapitole, pak aplikuje na vybrané občanské iniciativy, čímž odpoví na otázku, zda lze Defenestraci 2010 a Vyměňte politiky.cz označit za sociální hnutí a jsou-li schopny advokační funkce.

Konečně ve čtvrté kapitole dojde k testování hypotézy. Autorka si vzhledem k rozsahu práce vybrala jednu ze zkoumaných iniciativ – Defenestraci 2010. Na základě jejího apelu na využití preferenčních hlasů a zaměření se na poslední čtyři kandidáty zpracovala dva typy grafů. Kapitola je rozdělena na dva tematické celky – v první části je situace zobrazena vzhledem k 14 krajům ČR. Závěr kapitoly sumarizuje pět základních grafů a dvě tabulky, které podávají shrnující informace o využívání preferenčních hlasů a preferenci posledních čtyř kandidátů. Podrobně je čtvrtá kapitola rozebrána v metodologické části úvodu.

Metodologicky se práce skládá ze dvou celků: první tři kapitoly jsou zpracovány na základě kvalitativních technik, zejména analýzy textů a popisu dějů. V první kapitole převažuje deskriptivní metoda, na základě níž je objasněn původ, vývoj a současný stav občanské společnosti/sektoru. Další dvě kapitoly jsou zpracovány v souladu s interpretativní případovou studií, jejíž náplní je aplikovat teorii na konkrétní případ, v tomto případě na dvě občanské iniciativy. Na základě analýzy literatury autorka formulovala v druhé kapitole teorii starých a nových sociálních hnutí, a jejich srovnáním určila sedm základních znaků, konkrétně: existenci sdíleného přesvědčení, přítomnost postmateriálních požadavků, složení hnutí zejména ze zástupců středních tříd, volnou organizační strukturu, postavení mimo rámec politických struktur, využití mediálního prostředí a schopnost mobilizace. Tyto pak v třetí kapitole aplikovala na zkoumané subjekty – občanské iniciativy Vyměňte politiky.cz a Defenestraci 2010. Cílem bylo zjistit, zda iniciativy naplňují znaky sociálních hnutí. Pokud ano, lze je zahrnout do rodiny sociálních hnutí, která představují v občanské společnosti nositele advokační funkce a mají tak předpoklad ovlivňovat a formovat hodnoty ve společnosti.

Druhá část práce, zpracovaná kvantitativně, je prezentována ve čtvrté kapitole. Jejím cílem je potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu. Pro testování

hypotézy si autorka zvolila jednu ze dvou uvedených občanských iniciativ – Defenestraci 2010, jejíž základní myšlenkou se stal obecný apel na využití přednostních hlasů s přihlédnutím k preferování posledních čtyř kandidátů. Vliv iniciativy byl demonstrován na pěti politických stranách, které uspěly ve volbách do Poslanecké sněmovny 2010 – ČSSD, ODS, TOP 09, KSČM a VV, přičemž analýza byla prováděna ve všech 14 krajích ČR. Základním materiálem pro zpracování této části práce se staly dokumenty Českého statistického úřadu (ČSÚ), konkrétně kandidátní listiny pěti zvolených stran. Vzhledem k výzkumu se autorka zaměřila na dvě informace: a) procentuální vyjádření počtu preferenčních hlasů, které obdrželi jednotliví kandidáti a b) následný efekt – tedy zda získali min. 5% hlasů a posunuli se na vyšší pozice. Na základě těchto momentů autorka vypracovala dva typy grafů. Graf 1a - n znázorňuje průměrný počet preferenčních hlasů dvou skupin kandidátů – první skupinu tvoří – dle výzvy Defenestrace 2010 – poslední čtyři kandidáti na jednotlivých kandidátkách zvolených stran v každém kraji, druhou skupinu představuje zbytek kandidátů. Z těchto dvou skupin je vypočten aritmetický průměr, jehož porovnání reprezentuje graf. Na základě těchto dat je možno konfrontovat, u které strany a v kterém kraji dominovala preference posledních čtyř kandidátů. Tato informace je pak zpracována do pěti závěrečných grafů, jež sumarizují využití preferenčních hlasů u každé strany zvlášť. Graf 2a - n zobrazuje, kolik kandidátů z kandidátky každé strany bylo schopno přeskočit své kolegy a o kolik míst se posunuli směrem vzhůru. Základním podkladem pro zpracování grafu bylo jednoduché sečtení přesunujících se kandidátů na každé kandidátce v jednotlivých krajích a porovnání jejich původní pozice na kandidátce s novou. Tento rozdíl byl pak vyjádřen číselnou hodnotou a uveden do grafu. Celkově lze z grafu vyčíst, u které strany a v kterém kraji mělo preferenční hlasování občanů za následek posunutí kandidáta, o kolik míst byl schopen se posunout a zda tento posun vedl nebo nevedl k zisku mandátu. Cílem je demonstrovat konkrétní účinek preferenčních hlasů na změny v kandidátkách, popř. zda tyto změny vedly k zisku mandátu, a tím ovlivnily složení Poslanecké sněmovny. Sumarizujícím prvkem Grafu 2a - n jsou dvě tabulky (Tabulka 1 – 2) porovnávající u každé politické strany počet přesunujících se kandidátů s těmi, kteří byli schopni získat mandát, a počet kandidátů, kteří postoupili z posledních čtyř míst a dosáhli na mandát.

V souvislosti se zpracováním tématu v současné literatuře je třeba si problematiku rozdělit do dvou skupin: na práce týkající se občanské společnosti obecně a na ty, které se zabývají problematikou sociálních hnutí. Je třeba říct, že tematika občanské společnosti je jak v české, tak světové odborné literatuře pokryta řadou titulů, které poskytují nejen obecný náhled na občanskou společnost, ale věnují je i jejím konkrétním aspektům, složení a měření. Co se týče teorie občanské společnosti, v Evropě patří k autorům, kteří se podíleli na jejím rozšíření např. britský politický filozof John Keane. Jeho dvě publikace - *Democracy and Civil Society* a *Civil Society and the State: New European Perspectives* - z konce 80. let pomohly oživit koncept a umístit ho mezi základní pojmy sociálních věd. K dalším významným evropským autorům věnujícím se diskuzím o občanské společnosti patří španělský sociolog Victor Perez-Diaz, jehož kniha *The return of civil society* se zabývá konceptem občanské společnosti v souvislosti s tranzicí ve Španělsku po smrti generála Franka v roce 1975 a zdůrazňuje její nezanedbatelnou roli při přechodu zemí k demokratickým režimům. Jeho dílo je důležité v tom smyslu, že spolu s dalším významným evropským teoretikem – britským antropologem Ernestem Gellnerem – reprezentují hlavní zastánce skupiny tzv. generalistů, kteří občanskou společnost považují za konkurenční pojem k demokracii. Gellnerovy *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové* svým způsobem souvisí s prací Perezovou: zabývá se pádem SSSR a tím, co nahradí ve společnosti prázdný prostor po pádu komunismu. Odpovědí je pro něj právě občanská společnost jako soubor trhu, vlády a organizací, čímž se vytváří struktura, která je více „skutečnějším“ než abstraktní pojem demokracie. Gellnerova kniha se stala jedním z podkladů první kapitoly této práce právě z toho důvodu, že objasňuje pohled generalistů na funkci občanské společnosti. Ze zámořských autorů je třeba uvést kanadského politického teoretika a historika filozofie Charlese Taylora, jehož kapitoly *Invoking civil society* a *Liberální společnost a veřejnost* se staly jedním z hlavních pilířů teoretické části této práce. Taylor se v nich zabývá konceptem občanské společnosti, jeho funkcemi a rolí v moderním státu. Vychází z myšlenek Johna Locka či Alexise de Tocquevilla a interpretuje je do rámce dnešní doby. Ač se od Pereze-Diaze či Gellnera liší svým maximalistickým náhledem na občanskou společnost, shoduje se s nimi ve faktu, že existence občanské společnosti tvoří jeden ze

zásadních předpokladů pro vznik demokratického režimu. Výčet světových autorů uzavřeme americkým sociologem Jeffreyem C. Alexanderem. Jeho sborník *Real civil societies* představuje další pokus o renesanci pojmu občanské společnosti, a zároveň přináší kritický pohled na její normativní stránku. Analyzuje nejen občanské společnosti a demokracie, ale také občanství jako takové, roli ras a etnik a situaci postkomunistických zemí. V této práci jsou ze sborníku použity dvě kapitoly, které se zabývají moderním pojetím občanské společnosti: odpovídají na otázku, jaké konkrétní instituce lze zahrnout do konceptu občanské společnosti.

Co se týče české literatury, je možno konstatovat, že je tematika občanské společnosti popř. sektoru kvalitně zpracována. Na zprostředkování zájmů v politickém systému ČR se zaměřují publikace Lubomíra Brokla, z nichž je v této práci citovaná kniha *Hledání občanské společnosti*. Brokl se zde pokusil sumarizovat základní ideová východiska a modely občanské společnosti a přiblížit, co fakticky občanská společnost zahrnuje. Zdenka Mansfeldová a Aleš Kroupa jsou autory publikace *Participace a zájmové organizace v České republice*, která sledovala možnosti institucionalizované participace v různých oblastech politického a společenského života. Organizacemi občanské společnosti se zabývaly Petra Rakušanová a Barbora Stašková v titulu *Organizovaná občanská společnost v České Republice*. V politologii a politické teorii se problematikou občanské společnosti věnují autoři z kateder politologie. Na VŠE je to Karel Müller, jehož dvě práce *Češi a občanská společnost* a *Evropa a občanská společnost* si autorka vybrala jako základ k pochopení občanské společnosti v českém prostředí. Müller ve svých titulech podává komplexní pohled na historický vývoj, vznik a současné podoby občanské společnosti a tvoří tak základní dílo nejen pro tuto práci, ale pro celou akademickou obec zabývající se tímto konceptem. Na VŠE působí také Vladimíra Dvořáková, která se věnuje občanské společnosti např. v souvislosti s přechodem zemí Latinské Ameriky k demokracii. Mezi brněnskými politology musíme zmínit práci Ondřeje Císaře *Politický aktivismus v ČR*, kterou autorka pokládá za stěžejní a v českém prostředí ojedinělý výzkum politického aktivismu a fungování sociálních hnutí. K rozvoji poznání občanské společnosti v ČR přispěly také práce z katedry Studií občanské společnosti na FHS UK. Jaroslav Malina podává v publikaci

Panoráma biologické a sociokulturní antropologie jasně a srozumitelně komplexní pohled na koncept občanské společnosti, jeho východiska a funkce, a proto si ji autorka zvolila jako jednu ze základních knih této práce, hlavně její první kapitoly. Výčet české literatury zakončuje sborník Marka Skovajsy *Občanský sektor – organizovaná občanská společnost v ČR*. V něm soustředil Skovajsa příspěvky, které se zabývají celou šířkou občanské společnosti v ČR – od jejich filozofických a historických kořenů, přes právní úpravy organizací občanské společnosti až po přehled účetních úkonů v neziskových organizacích. Sborník patří mezi hlavní literaturu této práce, jeho kapitoly byly užitečné zejména při definování pojmů, které se používají v souvislosti s občanskou společností.

Problematika občanské společnosti, jejího vývoje, složení a funkcí je dobře zpracovaná jak v zahraniční, tak české literatuře. Totéž se ovšem nedá tvrdit o tématu sociálních hnutí. Pravdou je, že zahraniční literatura je poměrně obsáhlá: jedná se hlavně o práce amerického sociologa Charlese Tillyho a jeho kolegy Sidneyho Tarrowa. Oba se zabývají problematikou kolektivního chování a sociálních hnutí. Jejich přínos ve výzkumu sociálních hnutí lze spatřovat v tom, že se přestali zaměřovat na chování malé skupiny - jejich cílem se staly naopak milionové masy lidí. V této práci je použita jedna z publikací Charlese Tillyho *From mobilization to revolution*, ve které se autor komplexně zaměřuje na problematiku kolektivního jednání: nabízí a podrobně popisuje teoretická východiska, podmínky vzniku a možnosti kolektivního jednání. Upozorňuje na násilí provázející tento typ jednání a nabízí historické momenty, v nichž lze sledovat znaky kolektivní mobilizace. Zatímco Tilly se dlouhou dobu věnoval pouze problematice kolektivního chování, Sidney Tarrow se zabývá problematikou sociálních hnutí dlouhodobě: věnuje se např. procesu „protestního cyklu“ či problematice nových sociálních hnutí. Jeho práce často srovnávají sociální hnutí na mezinárodním poli. V této práci je použita stať *Modular collective action and the rise of the social movement: Why the French revolution was not enough*, kde popisuje podoby sociálních hnutí a důvody, které vedou k jejich vzniku.

Zatímco zahraniční literatura nabízí řadu zajímavých titulů týkajících se sociálních hnutí starého či nového typu, totéž se nedá tvrdit o české. Jak bylo nastíněno výše, česká literatura se věnuje občanské společnosti z pohledu

zprostředkování zájmů a jejich organizací. Problematika sociálních hnutí je zde řešena pouze ojediněle. Jednou z takovýchto publikací je kniha *Sociální hnutí* Františka Znebejánka, která poskytuje srozumitelný náhled na pojem sociálních hnutí, nabízí srovnání světových autorů, kteří se touto problematikou zabývají a slouží jako cenný zdroj informací pro druhou kapitolu. Negativum této, v českém prostředí ojedinělé publikace, je fakt, že poskytuje „pouze“ teoretická východiska k problematice sociálních hnutí a neřeší situaci v ČR. S tímto problémem se vypořádal již jednou zmíněný Ondřej Císař, jehož práce *Politický aktivismus v ČR* je jedním z prvních pokusů analyzovat formy protestu v české kotlině. Vychází z poznatků zahraničních teoretiků sociálních hnutí a zejména na základě teorie nových sociálních hnutí definuje mimo jiné kategorii transakčního aktivismu, jejíž charakteristiky jsou použity i v této práci.

Autorka si je vědoma faktu, že výsledky této práce nemohou sloužit k přílišnému zobecnění, neboť – zejména vzhledem k omezenému rozsahu – nemůže nabídnout dostatečné množství dat a širší analýzu občanských iniciativ, která by toto umožňovala. Na druhou stranu je téma práce poměrně aktuální a může sloužit jako motivace k dalšímu výzkumu nejen problematiky občanské společnosti v ČR, ale zejména tématu aktivizace občanů a její schopnosti ovlivnit děje ve společnosti. Autorka je přesvědčena, že problematika občanských iniciativ a obecně aktivizace občanů je v české politologii téměř nedotknutá a nabízí tedy prostor pro hlubší analýzy, které si tato oblast jistě zaslouží.

1. Koncept občanské společnosti (OS)

Význam a funkce OS

Pád komunismu v roce 1989 znamenal v zemích střední a východní Evropy konec tohoto režimu a nastartoval nový vývoj směrem k demokracii. Zároveň se stal jednou z příčin současného oživení zájmu o občanskou společnost: byla to reflexe „*deficitu postkomunistických společností vybudovat v krátkém časovém horizontu demokracii srovnatelnou se zavedenými (konsolidovanými) demokraciemi Západu.*“¹⁰ Jak ovšem zhodnotit, zda se země nachází ve stadiu konsolidované demokracie? Německý politolog Klaus von Beyme definoval všeobecně uznávané čtyři základní fáze, po jejichž dosažení můžeme zemi označit jako konsolidovanou demokracii.¹¹ První fází je konstituční konsolidace, kterou se v širším smyslu rozumí ustanovení a fungování ústavního systému; druhou vymezil jako konsolidaci zájmových skupin a politických stran, třetí fáze se týká konsolidace nepřímých politických aktérů, tedy armády, podnikatelské sféry apod. Čtvrtá, nejnáročnější a nejdéle trvající, znamená konsolidaci občanské společnosti. „*Má spočívat jednak ve zformování a neměnnosti podob informačních toků a převažujících způsobů komunikace uvnitř společnosti, jednak v identifikaci jednotlivých (i nepolitických) aktérů s jejich přirozenými sociálními a politickými rolemi a odpovědnostmi.*“¹² Za hlavní indikátory pak bývá považováno uskutečnění minimálně dvou voleb bez násilností zdola či shora, akceptování změny moci politickými tábory, nízká fluktuace voličů, absence větší antisystémové strany a přijetí pravidel parlamentního systému většinou občanů.¹³ Tímto konceptem vytvořil von Beyme „*pevný a hlavně zkoumatelný rámec pro aplikaci pojmu konsolidovaná demokracie na konkrétní politické realie, mezi nimi pak na prvním místě na aktuální zachycení tempa demokratizačních přeměn v transformujících se postkomunistických zemích střední a východní Evropy.*“¹⁴

¹⁰ MÜLLER, Karel: *Evropa a občanská společnost*. Praha, SLON 2008, s. 33.

¹¹ BAYME, von Klaus: *Osteuropaforschung nach dem Systemwechsel. Der Paradigmawandel der Transitologie*. Osteuropa. 49, 1999, č. 3, s. 291.

¹² HOLZER, Jan: *Politologická glosa k pojmu občanská společnost*. Revue politika, 20.5.2002. <http://www.revuepolitika.cz/clanky/945/politologicka-glosa-k-pojmu-obcanska-spolocnost> (24.1.2011)

¹³ BAYME, von K.: c. d., s. 299.

¹⁴ HOLZER, Jan: *Politologická glosa k pojmu občanská společnost*. Revue politika, 20.5.2002.

Proč je tedy konsolidace občanské společnosti tak důležitá pro fungující demokratický stát? Primární funkce občanské společnosti je funkce ochranná. Měla by zajišťovat, aby státní moc nebujela, a představovat tak ochranný val před možnou rozpínavostí státní moci. Zde vidíme vliv jak Lockovy filozofie, tak také vliv Montesquieua, kteří upozorňují, že centralizace politické moci vede k jejímu zneužívání, a proto je potřeba, aby ve státě fungovala nezávislá občanská společnost, která se tomuto dokáže postavit. Pokud selhává, může dojít k „*nekontrolovatelnému růstu politické moci, ztrátě legitimacy a krizi důvěry, úbytku občanské participace a společenské atomizaci.*“¹⁵ Bez důvěry občanů se nedá demokraticky spravovat země, proto je důležité, aby občanská společnost legitimitu systému dodávala.

Mimopolitická a na státu nezávislá občanská společnost vytváří společenské zdroje politické moci a je důležitým akcelerátorem veřejného dění. V žádné demokratické zemi se ani střednědobě nedá vládnout v rozporu s veřejným míněním. Skrze veřejné mínění dochází k vyhledávání, pojmenovávání a ověřování společenských zájmů a priorit, které pak mohou podmiňovat a ospravedlňovat demokratický stát i jeho politiku. Tyto zájmy jsou v rámci občanské společnosti legitimní právě proto, že se utvářejí mimo politické struktury. V důsledku ztráty legitimacy politických institucí dochází k odcizení a růstu politické apatie. Tím se vytváří podhoubí pro vznik oligarchických skupin, které mohou v konečném důsledku způsobit kolaps celého demokratického systému.¹⁶

Fungující občanská společnost by měla umožnit efektivnější zapojení občanů do správy veřejných věcí. Nelze se spoléhat pouze na zprostředkující funkci politických stran, protože zde existuje riziko partitokracie a té je schopna úspěšně čelit pouze široká občanská participace. Pokud participační funkce selhává, dochází opět k centralizaci politické moci a k větší pravděpodobnosti jejího zneužívání. Tocqueville upozorňuje ještě na jeden faktor s tímto problémem se pojící, a sice, že demokracie je náchylná zachovávat rovnost. Ve jménu rovného zacházení a materiálního zabezpečení se stát stává „*regulátorem, poradcem, učitelem a soudcem. Růst státních*

<http://www.revuepolitika.cz/clanky/945/politologicka-glosa-k-pojmu-obcanska-spolecnost> (24.1.2011)

¹⁵ MALINA, Jaroslav: *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*. Brno, Nadate Universitas Masarykiana 2003, s. 27.

¹⁶ MÜLLER, Karel: *Češi a občanská společnost*. Praha, Triton 2003, s. 215–216.

*pravomocí jde na úkor schopností občanské společnosti starat se o různé záležitosti a řešit mnohé konflikty a problémy.*¹⁷ Zvyšující se kompetence státu mohou na první pohled působit spravedlivě a oprávněně, ale na druhou stranu mohou vést k oslabování občanské společnosti, společenské atomizaci, která vede k již výše zmíněným problémům.

Konečně, poslední funkcí, kterou by občanská společnost měla naplňovat, je funkce integrační. Díky spojování občanů, kteří obhajují ve společnosti stejný zájem, vzniká struktura, která ovlivňuje tvorbu demokratických procesů ve státu. Kanadský politolog Charles Taylor upozorňuje na to, že důležitější než úspěšné vybojování svého záměru je to, že lidé „*mají pocit, že jim někdo naslouchá*“¹⁸, tedy, že kdykoliv v budoucnu je možné obhájit tento postoj v diskuzi. Tocqueville v této souvislosti upozorňuje na problém, který se pojí s rovnostářskými společnostmi, tedy demokraciemi. Staví jedince do pozice průměrného občana, jenž je zajištěn, žije spokojeným životem a nemá další potřebu se angažovat ve věcech veřejných.¹⁹ Dochází tak k atomizaci společnosti a odcizení společenského segmentu politickému systému.²⁰

1.2 Historický vývoj OS a jeho hlavní filozofická východiska

I přesto, že se práce nehodlá zabývat celkovým konceptem občanské společnosti, pouze jeho výsekem v podobě občanských hnutí a iniciativ, nelze se obejít bez představení ideových kořenů konceptu jako celku. Jak bylo uvedeno, koncept občanské společnosti je příliš široký a stále ještě dosti abstraktní, a tak vyličení jeho ideových kořenů a podob může napomoci ke skutečnému pochopení významu a smyslu občanské společnosti. Jak se v jednotlivých historických etapách vyvíjela podoba tohoto konceptu? Z jakých hlavních ideových proudů vychází?

Kořeny konceptu občanské společnosti sahají až do starověku. Podle Aristotela se jednalo o „*konkrétní společenství, mající svoji strukturu*

¹⁷ TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe II*. Praha, Nakladatelství Lidových novin 1992, s. 65–73.

¹⁸ TAYLOR, Charles: *Liberální politika a veřejnost*. In: ZNOJ, Michal (ed.): *Liberální společnost*. Praha 1994, s. 37.

¹⁹ TOCQUEVILLE, A.: c. d., s. 75–77.

²⁰ MALINA, J.: c. d. 27–29.

*vyjádřenou v ústavě a právě ústava je tedy jednotícím občanským činitelem.*²¹ V dobách antických polis a následného feudalismu soukromá a veřejná sféra lidského života splývaly. Jedinec neexistoval, byl vnímán v rámci kolektivu a ten měl politickou funkci ve společenské i státní struktuře.²² Takto formulovaná občanská společnost znamenala synonymum pro městskou politickou společnost či stát.

Středověk znamenal v chápání této problematiky posun. Jeho význam shrnul Taylor do čtyř bodů. Zaprvé vyzdvihnul vývoj církve jako nezávislé struktury ve společnosti. Organizovanost křesťanů, jak ve světské, tak v duchovní společnosti, přispěla k větší nezávislosti občanů na státu. Vývoj zákonné představy osobních práv v rámci feudálního vztahu se stal druhým důležitým rysem středověku. Feudál byl povinen vůči poddaným, poddaní se stávali vazaly svých pánů. Třetí aspekt vycházel z existence nezávislých samovládných měst, která na základě poskytnutých privilegií vytvářela autonomní jednotky v rámci státu. Konečně vytvoření standardních politických struktur, tedy stavů, přimělo Taylora ke konstatování, že středověk a charakter jeho společenského uspořádání vymezil dosavadní koncept občanské společnosti vůči státu a vytvořil jeden z kořenů moderní představy občanské společnosti.²³

Absolutismus přinesl potlačení většiny výdobytků, kterých dosáhl středověk v oblasti rozvoje občanské společnosti. Pro toto období se stalo typické „*soustředění všech podstatných mocenských kompetencí do rukou státu, což znamenalo zánik veřejnoprávních kompetencí vrchností i městských samospráv.*“²⁴ Vytvořil se monopol státní moci, což znamenalo, že stát každého občana zavazoval plněním právních norem, které sám stanovil. Dobrovolné vazalství, založeno na osobním principu a obvyklé v dobách feudalismu, se změnilo na „*neosobní právní vztah podřízenosti a nadřízenosti.*“²⁵ V tomto období charakterizoval občanskou společnost Thomas Hobbes jako „*svět svobodných zájmů, jehož hranice je dána*

²¹ SLÁMA, Milan: *Filosofie a občanská společnost*. Praha, ISV nakladatelství 1999, s. 36.

²² ŠAMALÍK, František: *Občanská společnost v moderním státě*. Brno, Doplněk 1995, s. 7

²³ Tamtéž, s. 6–7.

²⁴ Tamtéž, s. 9.

²⁵ Tamtéž, s. 11.

*vladařovým svolením, je v jeho dispozici.*²⁶ Moc panovníka tedy nebyla legitimizovaná lidem, ale monarchou samotným.

V 18. století přišla éra osvícenství a zásadně ovlivnila vznik veřejné sféry a tím i další rozvoj občanské společnosti. Lubomír Brokl tvrdí, že v tomto období došlo k „*sebedefinování Evropy.*“²⁷ Ve společnosti vznikl prostor, který se vymykal dosavadní představě o veřejnosti v minulých etapách. Tiskoviny začaly kolovat nejenom mezi učiteli a vzdělanci, ale poprvé se dostaly mezi širokou vzdělanou veřejnost. Rozvoj obchodu přispěl k další emancipaci širších sociálních vrstev. Na základě těchto předpokladů se budovalo veřejné mínění, které poprvé v historii nabývalo kritickou formu. Vzniklo jako produkt vzájemné konfrontace a diskuze. Na rozdíl od předchozího vnímání veřejného mínění, jehož základ tvořilo pasivní přejímání mínění starších generací mladšími, veřejné mínění 18. století se formovalo na základně diskuze a bylo přijato na základně kompromisu mezi účastníky debaty.²⁸

Taylor upozorňuje na faktor sekularizace veřejnosti. Společnost „*stojí v opozici nejen vůči Bohem ustavené církvi,*“ ale „*stejně málo se snáší i s pojetím společnosti vycházející z toho, že je konstituována zákonem, který v ní platí od nepaměti.*“²⁹ Tím, že společnost odmítla představy o božském založení společnosti a zároveň normy, které ji svazovaly, vznikla zcela mimo politické struktury a nezávisle na jakékoliv autoritě, ať už politické nebo náboženské.³⁰ Toto „*sebedefinování Evropy*“ vyjadřuje proces, kdy se pojetí občanské společnosti vymezuje „*vůči statusu quo jako pojem antitradicionální, antistavovský, osvícensky moderní.*“³¹

Filozoficko-historických náhledů na problematiku občanské společnosti je mnoho a není cílem této práce je zde všechny představovat. Nicméně je třeba uvést dva filozofy - Johna Locka a Charlese de Montesquieu, kteří podle Charlese Taylora a Karla Müllera výrazně ovlivnili moderní pojetí konceptu

²⁶ HOBBS, Thomas: *Leviathan*. Praha, Melantrich 1941, s. 185.

²⁷ BROKL, L.: c. d., s. 13–14.

²⁸ MALINA, J.: c. d., s. 23.

²⁹ TAYLOR, Ch.: *Liberální politika a veřejnost*, s. 28.

³⁰ Tamtéž, s. 24.

³¹ BROKL, L.: c. d., s. 14.

občanské společnosti. Kapitola je doplněna o shrnující pohled George Hegela, jehož přístup je syntézou myšlenek obou uvedených myslitelů.

Občanská společnost v Lockově podání by měla chránit individuum před libovůlí státu a vytvářet ochranu nezávislosti soukromé a společenské sféry.³² Důležité je Lockovo pojetí vlády, která je zřízená z vůle lidu jako ochrana před přirozeným stavem. Zásadně se odlišuje od Thomase Hobbesa, neboť pro Locka je přirozený stav stavem svobody lidí, kteří jsou si rovni a tato svoboda je předurčuje k vytvoření „*občanské společnosti, která poskytne lidem právo na sebeurčení stejně jako na vlastnictví majetku a vytvoření nezávislých organizací.*“³³ Hobbes nevidí v přirozeném stavu nic dobrého, natož nějaký podklad pro morálně právní normy. Jediným řešením je podle něj zásah absolutního panovníka, který zavede řád a právo. Locke odmítl Hobbesovův absolutismus s tím, že politická autorita společnost ochraňuje, ale neřídí ji.³⁴ Právům na vlastní život, svobodu a vlastnictví, dává Locke podobu „*nároků vůči společnosti, a tím staví jedince nad společnost.*“³⁵ Lockova filozofie se tedy zaměřuje přímo na člověka – občana, jehož práva nesmí být politickou autoritou utlačována a zároveň mají být garantována.

Montesquieu založil funkci občanské společnosti na rozlišení a společnosti a modelu dělby vzájemně se kontrolujících mocí, které omezují centrální politickou moc. Ve státě by měla fungovat silná centrální vláda. Montesquieu ovšem tvrdil, že člověk, který má moc, má sklon zneužívat ji tak dlouho, dokud nenarazí na určité hranice.³⁶ Proto zdůrazňoval nutnost občanské společnosti, která by měla být schopna si vynutit kontrolu vlády a její odpovědnost. Stát je podle něj „*rovnováhou mezi silnou centrální autoritou a počtem asociací, z kterých musí být složen.*“³⁷ Z tohoto pojetí je zřejmé, že pro fungující občanskou společnost jsou důležité organizace, které jsou nezávislé a schopné kontrolovat činnost vlády.

Lockovu myšlenku nepolitické občanské společnosti a Montesquieho představu společnosti jako soustavy, která je rozptýlena do mnoha nezávislých

³² BROKL, L.: c. d., s. 18.

³³ SHLAPENTOK, Vladimír: *Hobbes and Locke at Odds in Putin's Russia*. Europe-Asia Studies, 55, 2003, č. 7, s. 984.

http://www.pircenter.org/data/dir_links/11157540.pdf (23.3.2010)

³⁴ MALINA, J.: c. d., s. 18–19.

³⁵ MÜLLER, K.: c. d., s. 33.

³⁶ MONTESQUIEU, Charles: *Duch zákonů*. Bratislava, Tatran 1989, s. 206.

³⁷ Tamtéž, s. 206–211.

zdrojů,³⁸ spojuje ve svém pojetí Georg Hegel. Z Lockova přístupu převzal ekonomický aspekt občanské společnosti, který dále rozvíjí: občanská společnost není jen ekonomicky strukturovaná oblast, ale vymezuje ji vůči ní a charakterizuje ji jako sféru mezi rodinou a státem.³⁹ Staví se do opozice vůči antickému pojetí občanské společnosti tvrzením, že ji nelze považovat za totéž co stát: v novodobé občanské společnosti jsou jedinci nezávislí mocensky a jsou vlastníkem své osoby (vs. otrokářství v antice).⁴⁰ Co se týče montesquieuovské tradice, v jejím rámci charakterizoval občanskou společnost jako celek, jenž „*může sám strukturovat a koordinovat svoje jednání skrze taková sdružení, která jsou nezávislá na státní moci, přičemž souhrn a souhra těchto asociací může významně vymezovat a ohýbat chod státní moci.*“⁴¹ Povyšuje občanskou společnost nad stát a chápe ji jako sféru soukromých aktivit s právem na zvláštnost a nezaměnitelnost.

1.3 Současné pojetí a výzkum OS

V předcházející části jsme uvedli teoretická východiska, ze kterých koncept občanské společnosti čerpá. Normativní pohled se nyní pokusíme doplnit o odpověď na otázku: jak funguje občanská společnost a co do ní můžeme zahrnout? Charles Taylor shrnuje situaci takto: „*V minimálním smyslu občanská společnost existuje tam, kde nalezneme svobodné asociace, jež nejsou pod patronací státu. V silnějším smyslu existuje tam, kde se společnost jako celek může strukturovat a koordinovat svá jednání skrze takové asociace, které jsou nezávislé na státní moci. V doplňkovém smyslu k druhému pojetí pak lze o občanské společnosti hovořit tam, kde souhra těchto asociací významně ovlivňuje chod státní moci.*“⁴² Jeho tvrzení z části kopíruje tři sociokulturní přístupy, na kterých se shodují odborníci na toto téma (Müller, Alexander, Malina) a které nám umožní definovat, co občanská společnost v realitě obsahuje. Pozornost bude kladena zejména na poslední přístup, který se cíli této práce podobá nejvíce.

³⁸ MÜLLER, K.: c. d., s. 54.

³⁹ Tamtéž, s. 38.

⁴⁰ SLÁMA, M.: c. d., s. 36–39.

⁴¹ MALINA, J.: c. d., s. 22.

⁴² TAYLOR, Charles: *Invoking civil society*. In: TAYLOR, Charles: *Philosophical Arguments*. Cambridge, Harvard, University Press 1995, s. 207.

První z nich jsou generalisté, mezi jejichž zastánce můžeme zařadit Ernesta Gellnera či Victora Perez-Díaze. Občanskou společnost pojali jako konkurenční pojem k demokracii.⁴³ Gellner upozornil na to, že pojem demokracie je příliš abstraktní a závislý na „*institucích a společenském kontextu, který ji činí možnou a vhodnou. Bez těchto institucionálních podmínek má demokracie jen málo jasný obsah a nevalnou pravděpodobnost uskutečnění.*“⁴⁴ Proto se proti němu vymezil a navrhl definovat rámec, ve kterém je demokracie reálná. Tímto rámcem se pro něj stala občanská společnost, protože „*zdůrazňuje dané institucionální podmínky a nezbytný společenský kontext.*“⁴⁵ Toto velice široké pojetí do sebe zahrnuje jak kontrolovatelnou vládu a politické strany, tak trh.

Na rozdíl od generalistů, maximalisté vládu do občanské společnosti nezahrnují (např. Charles Taylor). Jsou zastánci tzv. deštníkového konceptu,⁴⁶ který pojímá hospodářství, veřejné mínění, vládu práva, politické strany, veřejné i soukromé asociace, nejrůznější formy společenské spolupráce. Koncept počítá i s politickými stranami jako aktéry občanské společnosti. Václav Havel popisuje občanskou společnost jako „*společnost, která je otevřena nejrozmanitějším projevům lidského sdružování, ať založeného na společných zájmech, cílech, názorech, zálibách, či na solidaritě a vůli něco dělat pro své bližní, a která dokáže sebe samu na tomto přirozeném základě strukturovat.*“⁴⁷ Jeho pohled se pak promítl v budování novodobé české občanské společnosti jako morální základ transformačních změn a měl vliv na její další podobu.

Minimalisté se naprosto odlišují od výše uvedených skupin. Občanskou společnost oddělují jak od státu a ekonomiky, tak od jiných společenských sfér např. náboženských. Stává se doménou kulturních předpokladů, tradic, hodnot a norem. K nejdůležitějším formám občanské společnosti řadí dobrovolné asociace a sociální hnutí, „*kteřá se nejvíce vyznačují netržně orientovaným chováním a minimální mírou hierarchizace. Jejich aktivity mají charakter*

⁴³ MALINA, J.: c. d., s. 29.

⁴⁴ GELLNER, Ernest: *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové*. Brno, CDN 1997, s. 161.

⁴⁵ Tamtéž, s. 161.

⁴⁶ ALEXANDER, Jeffrey: *Introduction civil society I, II, III Construction an Empirical Concept from Normative controversies and historical transformations*. In: ALEXANDER, Jeffrey (ed.): *Real civil societies*. Sage 1998, s. 3.

⁴⁷ HAVEL, Václav: *Novoroční projev prezidenta republiky*. 1.1.1995.
<http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1995/0101.html> (21.2.2011)

*symbolických výzev vůči existujícím mocenským vztahům a zažitým kulturním vzorcům.*⁴⁸ S touto charakteristikou souhlasí i americký sociolog Jeffrey Alexander, který řadí mezi aktéry občanské společnosti nejen dobrovolné asociace a sociální hnutí, ale i instituce masové komunikace, výzkumy veřejného mínění a univerzity.⁴⁹ Celý přístup ideově čerpá z myšlenek Alexis de Tocquevilla, který byl zastáncem silné funkce občanských sdružení ve společnosti. Podle něj slouží k tvorbě občanských hodnot jako je tolerance či poctivost. Tímto se akumuluje potřebný demokratický kapitál pro výkon funkcí občanů, včetně funkcí politických. Samosprávná praxe občanských sdružení je podle něj školou demokracie. Důležité je, aby působily na všech úrovních systému, protože *„nebude-li existovat občanská aktivita na lokální úrovni, je ohrožena svoboda občanů i na úrovni národní.“*⁵⁰ Z jeho myšlenek čerpá model občanské společnosti a sociálních hnutí, jehož optikou je nahlíženo na celou práci. Minimalisté se ostře vymezují proti trhu, protože v něm vidí základní příčinu konfliktu mezi státem a občanskou společností.

Jak již bylo několikrát zmíněno, termín občanská společnost se stále musí potýkat s velkou devizou – tou je jeho příliš nejasný význam. Podle výzkumu CVVM z roku 2003 jen 44 % občanů vědělo, co si představit pod pojmem občanská společnost.⁵¹ V předchozím textu jsme se snažili vysvětlit, z jakých hlavních ideových základů koncept čerpá a pomocí tří základních skupin vymezit, co všechno lze do tohoto konceptu zahrnout. Nyní je podle autorky důležité udělat si jasno v pojmech, které jsou často zmiňovány politiky, médií i dalšími společenskými aktéry, a proto mohou někdy působit zmatečně. Jaké jsou alternativy k pojmu občanská společnost?

Marek Skovajsa nabízí jako hlavní alternativu označení „občanský sektor.“ V 70. letech 20. století došlo především v USA k posílení organizací, které se formovaly mimo státní strukturu, což vedlo k vytvoření nového sektoru, který vystoupil mezi původním soukromým a veřejným. Termínem „občanský sektor“ označuje pouze organizovanou část občanské společnosti:

⁴⁸ MÜLLER, K.: *Evropa a občanská společnost*, s. 27.

⁴⁹ ALEXANDER, Jeffrey: *Citizen and enemy as symbolic classification*. In: ALEXANDER, Jeffrey (ed.): *Real civil societies*. Sage 1998, s. 97.

⁵⁰ TOCQUEVILLE, A.: c. d., s. 93.

⁵¹ *Tisková zpráva Sociologického ústavu AV ČR: Postoje k občanské aktivitě.*
http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100266s_pd30915.pdf (15.1.2011)

spolky, nadace, církve atd.⁵² Občanskou společností vidí spíše jako ideovou základnu, jako „neviditelnou část, kam patří hodnoty, společenské normy a zvyklosti, které určují, jak občané jednají a co považují za správné. Je to tedy širší termín než občanský sektor. Občanské organizace vyrůstají ze základu tvořeného právě občanskou společností.“⁵³

Skovajsa uvádí další pojmy, které jsou používány ve vztahu k občanské společnosti: „třetí sektor“ se stal populárním označením, nicméně má své nevýhody. Sděluje pouze, že kromě státu a trhu existuje další sektor. Navíc není přesně obsahově vymezen, takže může lehce dojít k záměně s terciálním (ekonomickým) sektorem služeb. Konečně číslovka „třetí“ naznačuje, že sektor je méně důležitý než předchozí dva. Pojem „neziskový sektor“ označuje prostor mezi státem a trhem, kde působí organizace, které jsou zaměřené na jiné cíle, než je dosahování zisku. Skovajsa opět podotýká, že toto označení není nejpřesnější, neboť některé organizace mohou dosáhnout zisku. „Nevládní sektor“ souvisí s označením „nevládní organizace“, které se zprvu používalo pouze pro mezinárodní občanská sdružení působící při OSN. Největší nedostatek tohoto pojmu tkví v zahrnutí na zisk orientovaných soukromých subjektů. „Nezávislý sektor“ je hojně používán v VB, v ČR méně. Termín nespécifikuje, na čem je daný sektor nezávislý. Navíc, množství organizací je závislé na podpoře státu nebo soukromých firem, proto se stává pojem „nezávislý“ matoucí. „Dobrovolnický sektor“ je používán v USA. Dobře vystihuje jeden aspekt občanské společnosti – vysoký podíl dobrovolníků. Na druhou stranu popisuje jen část, ne celou realitu sektoru mezi státem a trhem, neboť i v organizacích nedosahujících zisk pracují placení zaměstnanci.⁵⁴

Skovajsa jasně preferuje označení „občanský sektor“, neboť nejlépe vystihuje organizovanou občanskou společnost v celém jejím rozsahu. „Ve veřejném sektoru jednotlivec vystupuje jako občan a má rovné volební právo, díky němuž se spolupodílí na politickém rozhodování, avšak vztahy a úkony v tomto sektoru jsou založeny na nadřazenosti veřejné moci nad občanem. V soukromém tržním sektoru jsou vztahy mezi jednotlivci založeny na

⁵² Skovajsa dále zavádí termín organizovaná občanská společnost (OOS), který ztotožňuje s občanským sektorem. Zároveň podotýká, že termín organizovaná občanská společnost (OOS) a občanský sektor můžeme sjednotit.

⁵³ SKOVAJSA, Marek: *Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj*. In: SKOVAJSA, Marek a kol.: *Občanský sektor – organizovaná občanská společnost v ČR*. Praha 2010, s. 31.

⁵⁴ SKOVAJSA, M.: c. d., s. 32–34.

rovnosti, ale patří do něj pouze ekonomické jednání. Občanský sektor představuje oblast, v níž občané na rozdíl od veřejného sektoru mezi sebou udržují vztahy na základy rovnosti a která současně na rozdíl od tržního sektoru zahrnuje občanské jednání.⁵⁵

To, že občanská společnost, potažmo občanský sektor, není jen abstraktní pojem a v současné době zaznamenává svou renesanci, můžeme demonstrovat na množství výzkumných projektů a měření, která probíhají jak v zahraničí, tak i v ČR. Většina výzkumů pracuje se strukturálně –operacionální definicí občanského sektoru. Jejimi autory jsou Lester Salamon a Helmut Anheier z Centra pro studium občanské společnosti na Univerzitě Johnse Hopkinse v Baltimoru. Zaměřuje se na skutečné uspořádání a fungování každé organizace: Vznikla z požadavku mezinárodního srovnání podoby občanského sektoru. Tato definice pomáhá „identifikovat v každé zemi organizace občanské společnosti bez ohledu na jejich povahu a jiná národní specifika.“⁵⁶ Jaké jsou její znaky?⁵⁷

Prvním z nich je organizovanost, což znamená, že subjekt je formálně zřízen jako právnická osoba, nebo se vyznačuje jasnou a stálou organizační strukturou. Důležité není, zda je organizace registrována či právně ošetřena, ale zda je institucionalizovaná, což se může projevit stupněm vnitřní organizační struktury, stálými cíly a aktivitami stejně jako zakládací listinou či stanovami.⁵⁸

⁵⁵ Pro aktéry občanské společnosti, tedy organizovanou občanskou společnost, bude v této práci použit termín Skovajsy – občanský sektor.

SKOVAJSA, M.: c. d., s. 35.

⁵⁶ Tamtéž, s. 39.

⁵⁷ SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K.: In: *Search of the Nonprofit Sector I: The question of definition*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, 3, 1992, č. 2, s. 125–151.

Definice byla použita ve srovnávacím výzkumu občanského sektoru, který zaštiťuje Univerzita Johnse Hopkinse v USA a probíhá od roku 1990.

<http://www.ccss.jhu.edu/index.php?section=content&view=9&sub=3> (13.1.2011).

V ČR byla poprvé použita v české části Mezinárodního srovnávacího výzkumu neziskových organizací Univerzity Johnse Hopkinse neboli CNP v roce 1999.

http://www.ccss.jhu.edu/pdfs/CNP/CNP_Methodology.pdf (13.1.2011)

⁵⁸ Zde je nutné podotknout, že jednorázová, neformální a dočasná shromáždění a skupiny (např. občanské iniciativy Impuls 99 či Děkujeme, odejděte), nejsou organizacemi občanské společnosti, i když mohou patřit do její *neformální části*.

SKOVAJSA, M.: c. d., s. 40.

Vzhledem k cíli této práce: vybrané občanské iniciativy (v době svého vzniku) neodpovídaly strukturálně-operacionální definici, (nacházely se v neformální části občanské společnosti). To by bylo problémem, kdyby se práce zabývala měřením občanské společnosti. Cíl této práce vychází z uvedené hypotézy a nebude zkoumat její velikost ani další charakteristiky, nýbrž dopad jejich aktivit na výsledek parlamentních voleb 2009/10 v ČR a zde tedy není nutné zaměřovat se pouze na organizovaný občanský sektor (odpovídající strukturálně –operacionalizované definici). Autorka zde tuto definici uvádí z toho důvodu, že nastavuje

Subjekt musí mít soukromý charakter a být nezávislý na státu. To ovšem neznamená, že nemůže od státu dostávat většinu prostředků k činnosti a že zástupci státu nemohou být jeho členy. Jde o to, aby organizace byla oddělená od státu strukturou. Třetím znakem je zásada nerozdělování zisku – pokud už nějakého nabudou, musí ho použít pro naplňování vlastního poslání. Čtvrtou charakteristikou je samosprávnost, což znamená, že subjekt není řízen jinou organizací a dokáže se spravovat sám. Je možné, že některé organizace jsou v úzkém kontaktu s vládními organizacemi či firmami. Proto musí být organizace schopná zajistit si svou autonomii a mít své vlastní vnitřní vedení. Dobrovolnictví pak uzavírá charakteristiku této definice.

Stává se východiskem v bádání o občanské společnosti jak u nás, tak v zahraničí. K významným centrům výzkumu patří Univerzita Johnse Hopkinse v Baltimoru. Její Centrum pro studium občanské společnosti se zaměřuje na „*pochopení a efektivní fungování organizací občanské společnosti v USA a celém světě, a vliv těchto organizací na demokracii a kvalitu lidského života.*“⁵⁹ Navazuje na první empirické studie amerického neziskového sektoru z 80. let 20. století a v současnosti rozšířilo svůj záběr za hranice americké federace. Nejvýznamnějším projektem se stal Mezinárodní srovnávací výzkum neziskových organizací (The comparative nonprofit sector project - CNP), který platí za nejširší systematickou snahu analyzovat strukturu, financování a vliv aktivit občanského sektoru napříč zeměmi světa. Počátky se datují do r. 1990, kdy bylo do projektu zapojeno původně 13 zemí. V současnosti je jich 46 z celého světa. Na stránkách projektu jsou bez problémů dostupná data z výzkumu zpracovaná do tabulek a grafů a sloužící t k dalším studiím. Celý projekt vznikl z popudu Lestera M. Salamona a Helmuta K. Anheiera, kteří dodnes patří k celosvětově uznávaným odborníkům na tuto problematiku. Např. Anheier v roce 1999 založil *Centrum pro občanskou společnost* v Mnichově a přispěl k celosvětovému výzkumnému projektu *Index občanské společnosti*.

Tento projekt zprostředkovává mezinárodní síť organizací občanské společnosti CIVIUS, jejíž hlavním cílem je posilňovat aktivity občanů a roli

pravidla pro zahrnutí konkrétních aktérů do mezinárodního výzkumu občanského sektoru a je využívána každým relevantním výzkumem občanské společnosti (viz Vajdová, 2004).

⁵⁹ *The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.*

<http://www.ccss.jhu.edu/index.php?section=content&view=20> (14.1.2011)

občanské společnosti na celém světě. Index občanské společnosti (Civil society index – CSI) byl spuštěn v roce 2000 a v dalších třech letech proběhl v 60. zemích světa. Hlavním cílem tohoto měření není testování hypotéz, ale „pomoci představitelům občanského sektoru, analytikům a politikům při zkoumání různých aspektů občanské společnosti.“⁶⁰ Výsledky se zobrazují prostřednictvím tzv. diamantu občanské společnosti, který znázorňuje vztah čtyř zkoumaných dimenzí: struktury, prostředí, hodnoty a vlivu.

Tyto zahraniční aktivity měly dopad na situaci v České republice. Na srovnávací výzkum Univerzity Johnse Hopkinse reagoval tým kolem Martina Potůčka a Pavola Friče z Katedry veřejné politiky FSV UK v Praze. V roce 2001 uveřejnili výstup prvního výzkumu novodobého neziskového sektoru v ČR, který byl součástí CNP projektu. V publikaci se zaměřili na historii neziskového sektoru v českých zemích, právní základy jeho fungování a společensko–politický kontext vývoje.⁶¹ Projekt Indexu občanské společnosti se v českém prostředí odrazil na výzkumu pod vedením Terezy Vajdové. Probíhal od prosince 2003 do listopadu 2004 při Nadaci rozvoje občanské společnosti, která spolupracovala s Katedrou občanského sektoru FHS UK. Cílem bylo popsat aktuální stav občanské společnosti, dát nový podnět k diskusi a nabídnout základ pro mezinárodní srovnání. Souhrnná zpráva byla z iniciativy Rady vlády pro nestátní neziskové organizace publikována v roce 2005.⁶² Další výzkumy a analýzy občanského sektoru v ČR se realizují také v některých odděleních Sociologického ústavu AV ČR se zaměřením hlavně na zprostředkování zájmů v politickém systému ČR.⁶³

V České republice se do studia a výzkumu občanské společnosti zapojila akademická sféra: v Brně bylo v roce 2003 založeno Centrum pro výzkum neziskového sektoru (CVNS), jenž je v současnosti společným výzkumným institutem občanského sdružení Společnost pro studium neziskového sektoru a Ekonomicko–správní fakulty MU v Brně. „*Jeho posláním je rozvoj teorie, metodologie a praxe zkoumání neziskového sektoru a občanské společnosti, rozvoj lidských zdrojů pro výzkum a iniciování*

⁶⁰ *Introduction to the CSI*. <http://www.civicusbeta.org/csi> (18.1.2011)

⁶¹ Práce: FRÍČ, Pavol - GOULLI, Rochdi.: *Neziskový sektor v České republice*. Praha, Eurolex Bohemia 2000, 203 s.

⁶² Práce: VAJDOVÁ, Tereza: *Česká občanská společnost 2004: Po patnácti letech rozvoje*. Praha, CIVICUS 2005, 120 s.

⁶³ Např. BROKL Lubomír: *Hledání občanské společnosti*. Praha, Vydavatelství ČVUT 2002.

*odborné i veřejné diskuse o společenském a hospodářském významu občanské společnosti.*⁶⁴ Na velkých českých univerzitách vznikly studijní obory věnující se této problematice⁶⁵ a jejich studenti přispěli významným dílem k dalšímu mapování stavu české občanské společnosti.

Závěrem můžeme zmínit, že o vzrůstající důležitosti občanského sektoru hovoří i fakt, že z popudu CNP jsou postupně v jednotlivých zemích zřizovány tzv. satelitní účty, které *„překonávají hlavní nedostatek dosavadního způsobu sestavování národních účtů, při němž jsou údaje o neziskových organizacích zařazovány do ekonomických statistik ostatních institucionálních sektorů, v nichž se pak celkový obraz neziskového sektoru ztrácí.*⁶⁶ V ČR byl zaveden ČSÚ ve spolupráci s CVNS v roce 2002. Mapuje konkrétní parametry občanského sektoru, jako je počet organizací, typ činnosti, počet zaměstnanců a dobrovolníků atd., a nabízí mezinárodně srovnatelné údaje. Zdůrazňuje roli občanského sektoru v celém hospodářství a fungování státu.

⁶⁴ *Poslání CVNS.*

<http://www.e-cvns.cz/?p=poslani-a-cinnost&presenter=Static> (14.1.2011)

⁶⁵ Např. v r. 2000 vznikl na pražské univerzitě (FHS UK) první magisterský navazující obor – Občanský sektor (dnes Studia občanského sektoru). Ve stejném roce na brněnské univerzitě (Ekonomicko-správní fakulta MU) bakalářský program Ekonomika a řízení nestátních neziskových organizací. V roce 2004 následovala Ostravská univerzita (FF OU) s bakalářským programem Management v neziskovém sektoru. Zaostává olomoucká univerzita.

⁶⁶ *Vytvoření satelitního účtu neziskových organizací.*

<http://www.e-cvns.cz/?projekt=15&action=projekt&presenter=Projekty> (13.1.2011)

2. Sociální hnutí a teorie nových sociálních hnutí

Občanský sektor/společnost je prostor, který v sobě zahrnuje širokou paletu organizací. Na tuto práci je nazíráno optikou modelu občanské společnosti a sociálních hnutí. Na rozdíl od jiných aktérů občanského sektoru, kteří se zabývají poskytováním služeb či vytvářením vztahů mezi jednotlivci či mezi jednotlivci a organizacemi, sociální hnutí mají funkci advokační.⁶⁷ Jejich cílem je prosazování a obhajování nejen individuálních zájmů, ale i uspokojení kolektivní potřeby. Následující kapitola se bude zabývat definováním pojmu sociální hnutí a zasazením ho do širšího kontextu teorie sociálních hnutí. Čím je charakteristické sociální hnutí? Jakými způsoby plní svou advokační funkci?

Podobně jako u konceptu občanské společnosti, také při definici sociálního hnutí se musíme vypořádat s jistou abstrakcí. I přes pokus teoretiků přesně vymezit tento pojem se stále mnohdy jedná o „*neustále se proměňující, téměř neuchopitelný útvar, jehož vlastnosti jsou často ponechány spíše na obrazotvornosti čtenáře než na jasnosti výkladu.*“⁶⁸ Pojem bývá často užíván v souvislosti s jakýmkoliv „*stabilnějším komplexem jednání menší či větší skupiny lidí,*“⁶⁹ a proto může dojít ke značnému zkreslení a další podpoře jeho nejasnosti. Nicméně v následující stati se autorka pokusí pomocí poznatků teoretiků sociálních hnutí tento pojem definovat a nabídnou jeho základní charakteristiky.

První studie zabývající se konstrukcí pojmu „sociální hnutí“ jako obecné sociologické kategorie vznikla v roce 1992. V práci italského sociologa Maria Dianiho je sociální hnutí rozčleněno na čtyři základní dimenze: „*1. neformální sítě, které se zakládají na 2. sdílených přesvědčeních a solidaritě a které 3. mobilizují v konfliktních otázkách prostřednictvím častého 4. využívání forem protestu.*“⁷⁰ Syntézou těchto dimenzí dochází Diani k úplné definici sociálního hnutí: „*Sociální hnutí je síť neformálních interakcí*

⁶⁷ POSPÍŠIL, Miroslav - NEUMAYER, Michaela - ŠKARABELOVÁ, Simona - MALÝ, Ivan – MAYER Michal - SCHNEIDER, Ulrike.: *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti*. Brno 2009, s. 10.
http://www.e-cvns.cz/soubory/brozura_16_celek.pdf (13.1.2011)

⁶⁸ ZNEBEJÁNEK, František: *Sociální hnutí*. Praha, SLON 1997, s. 27.

⁶⁹ Tamtéž, s. 26.

⁷⁰ DELLA PORTA, Donatela – DIANI, Mario: *Social Movements. An Introduction*. Oxford, Malden 1999, s. 19.

*mezi pluralitou individuí, skupin nebo organizací angažovaných v politických nebo kulturních konfliktech na základě sdílené kolektivní identity.*⁷¹

První základní charakteristika, která z definice vyplývá, je kolektivní identita účastníků neboli sdílené přesvědčení. Tento fakt tvoří důležitý rys, který odlišuje sociální hnutí od forem kolektivního jednání. Kolektivní jednání nevyžadují pro svou existenci sdílení společných přesvědčení nebo pocit sounáležitosti svých členů. „Členy spojuje pouze shoda individuálně sledovaných zájmů.“⁷² Typickými projevy bývají stávky, demonstrace, protesty, pochody atd. Sociální hnutí je naopak charakteristické „vazbou jejich členů k určitému přesvědčení,⁷³ s cílem hlubší sociální změny, a jak podotýká americký politolog Charles Tilly, tímto faktem se odlišuje od kolektivního jednání. Faktor sdíleného přesvědčení zdůrazňuje i americký sociolog Sidney Tarrow, který definuje sociální hnutí jako „soubor lidí, kteří se dobrovolně a záměrně angažují ve sdílené identitě, sjednocujících přesvědčeních, společnému programu a kolektivním zápasu za realizaci tohoto programu.“⁷⁴ Můžeme nabýt dojem, že sociální hnutí mají organizační strukturu, jež „překlene jejich zrod, růst, odumírání a smrt.“⁷⁵ Tento předpoklad je ovšem mylný. Tilly mluví o sociálních hnutích jako o trsech specifických událostí, tedy zdůrazňuje jejich nahodilost a nedefinovanou dobu trvání.⁷⁶

Na faktu, že sociální hnutí jsou založena na kolektivní identitě jejich stoupenců, se shodne většina teoretiků zabývajících se teorií sociálních hnutí. Další otázky, například míra institucionalizace, schopnost mobilizace atd., zůstávají věcí polemiky, která se konceptuálně přenesla mezi přívržence tzv. starých sociálních hnutí a teorie nových sociálních hnutí. Cílem této práce není zabývat se podrobnou analýzou obou uvedených koncepcí a jejich kritikami. Na základně srovnání obou se spíše autorka snaží vyhledat znaky, které později aplikuje na vybrané občanské iniciativy tak, aby je začlenila do teoretického rámce a porovнала teoretické předpoklady se skutečností.

⁷¹ DIANI, Mario: *The concept of social movement*. Sociological Review, 40, 1992, č. 4, s. 13.

⁷² ZNEBEJÁNEK, F.: c. d., s. 30.

⁷³ TILLY, Charles: *From Mobilization To Revolution*. New York, Addison-Wesley 1978, s. 9.

⁷⁴ TARROW, Sidney: *Modullar collective action and the rise of the social movement: Why the French revolution was not enough*. Politics and society, 21, 1993, č. 1, s. 72.

⁷⁵ ZNEBEJÁNEK, F.: c. d., s. 110.

⁷⁶ Tamtéž, s. 110.

Vznik teorie nových sociálních hnutí souvisí s pochybnostmi levice o smyslu dělnické třídy, která - v rozporu s Marxovými předpoklady - netvořila nejaktivnější složku formující společenské změny. Byla to stále více nová sociální hnutí, která utvářela sociální síly v probíhajících střetech o společenské změny. Stará levice, zakonzervovaná v ortodoxním pojetí marxismu, nebyla schopna reagovat na měnící se vývojové trendy ve společnosti během 60. a 70. let. Nová sociální hnutí označovala za „*zoufalé bezperspektivní společenské síly, které se nikdy nemohou stát skutečným nositelem sociální změny.*“⁷⁷ Nová levice byla ve svém přístupu k sociálním hnutím přístupnější. Spatřovala v nich možnost k „*překonání mnoha již příliš zkompromitovaných předpokladů marxistického učení a zároveň nástroj k více či méně radikální změně společnosti.*“⁷⁸ Tento dvojí přístup byl jedním z katalyzátorů procesu fragmentace na levicovém politickém spektru.

V kontrastu starého a nového sociálního hnutí můžeme získat charakteristické rysy nových sociálních hnutí. Zatímco požadavky starých dělnických hnutí z industriální éry jsou materialisticky orientovány, nová sociální hnutí se stala produktem postmateriálního věku a jejich požadavky se posunuly směrem k apelu na kvalitu života a postmateriální hodnoty.⁷⁹ Ty se stávají ideologií nových sociálních hnutí. Ztělesňují reakci na bohatství a materiální blahobyt, který se prosazuje v západních demokraciích. Zdůrazňují význam kultury a kvality života. Důležitým prvkem jsou nároky na širší spoluúčast občanů formou přímé demokracie. V souvislosti s postmateriálním zakotvením patří mezi nejvýznamnější sociální hnutí environmentální, feministická, etnická a studentská.⁸⁰

S tímto bodem souvisí i důvod vzniku nových sociálních hnutí. Stará sociální hnutí vyrůstala na nespokojenosti s ekonomickou situací, vykořisťováním a rozrušováním tradičních struktur ve společnosti. Nová sociální hnutí se vytvořila na základě „*transformace společnosti a dlouhodobých kulturně sociálních změn, které vytvářejí nové zdroje konfliktu*

⁷⁷ ZNEBEJÁNEK, F.: c. d., s. 33.

⁷⁸ Tamtéž, s. 35

⁷⁹ PICHARDO, Nelson: *New Social Movements: A Critical Review*. Annual Review of Sociology, 23, 1997, č. 1, s. 422.

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2952558.pdf?acceptTC=true> (12.2.2011)

⁸⁰ DALTON, Russell – KUECHLER, Manfred – BÜRKLIN, Wilhelm: *The challenge of new movements*. In: DALTON, Russell – KUECHLER, Manfred (Edd.): *Challenging the political order*. New York 1990, s. 9.

a pozměňují tedy proces tvorby kolektivní identity.“⁸¹ Habermas mluví přímo o krizi legitimacy, která je důsledkem postindustriální společnosti. Definuje tři subsystémy – ekonomický, politicko-administrativní a kulturní. Zdůrazňuje roli politicko-administrativního subsystému, za kterým je stále častěji vidět jen moc, což v důsledku vede ke zpochybnění „*morálního statusu společenských institucí,*“⁸² a tedy krizi jejich legitimacy. V reakci na tento stav se objevují požadavky na zprůhlednění aktivit politicko-administrativního systému. Jejich nositeli mají být právě nová sociální hnutí, čímž v podstatě naplňují svou advokační funkci ve společnosti.

Co se týče sociální báze, identifikujeme další odlišnost. Zatímco příslušníci starých hnutí byli členy převážně dělnické třídy, nová sociální hnutí jsou složena z několika segmentů. Nejdůležitější je tzv. nová střední třída, tedy společenské skupiny s vyšším vzděláním, ekonomicky zabezpečené, často zaměstnané v oblasti sociálních služeb, které tvoří jádro hnutí.⁸³ V poslední době nastal i v této otázce posun v tom smyslu, že báze nových sociálních hnutí není možné jednoznačně třídně specifikovat, což koresponduje s činností nových sociálních hnutí: nevyjadřují pouze omezené zájmy určité třídy, ale akcentují problémy, které se týkají všech sociálních vrstev.⁸⁴

Organizační struktura nových sociálních hnutí se vyznačuje slabou hierarchizací, oproti struktuře starých hnutí, která byla typická svými centralistickými tendencemi a jasnou hierarchií. Nová sociální hnutí se blíží decentralizačnímu modelu, projevují se neformálností, rovnostářstvím a otevřeností.⁸⁵ Russel Dalton a spol. dodávají, že neohraničená organizační struktura je účelovým výrazem ideologie nových sociálních hnutí, kdy demonstruje svou fluidní sociální bázi. Nová sociální hnutí se tedy orientují na dosažení autonomie a sebeurčení v protikladu k jednání orientovanému na získání vlivu a moci.⁸⁶

⁸¹ CANEL, Eduardo: *New Social Movement Theory and Resource Mobilization Theory: The Need for Integration*. In: KAUFMAN, Michael – ALFONSO, Haroldo (Edd.): *Community power and grassroots democracy*. London 1997, s. 196.

http://www.idrc.ca/cp/ev-54446-201-1-DO_TOPIC.html (12.2.2010)

⁸² Dle Habermase, (1973) In: ZNEBEJÁNEK, F.: c. d., s. 55.

⁸³ OFFE, Clause: *New social movements: challenging the boundaries of institutional politics*. Social research, 52, 1985, č. 4, s. 836.

⁸⁴ DALTON, R. – KUECHLER, M. – BÜRKLIN, W.: c. d., s. 13.

⁸⁵ OFFE, C.: c. d., s. 838.

⁸⁶ Dle Buechlera, (1995) In: ZNEBEJÁNEK, F.: c. d., s. 40.

Politický styl nových sociálních hnutí je charakterizován jejich postavením mimo institucionalizovaný rámec politiky a představuje způsob, jakým nová sociální hnutí plní svou advokační funkci. Tento charakter umístění hnutí mimo politické struktury jim umožňuje jednat netradičně, např. formou protestu a expresivních akcí, které mobilizují veřejné mínění. Podpora veřejného mínění je důležitý prvek v dosažení úspěchu hnutí. Jak totiž upozorňují Marco Giugni a Florence Passy, sociální hnutí sama o sobě nedokáží změnit politiku. Potřebují k tomu účinného mediátora. Tím se může stát buď politický spojenec, nebo právě veřejné mínění. Snaží se působit na postoje a chování občanů. Pokud se jim podaří vytvořit si z občanů své podporovatele, jinak řečeno – mají-li silnou podporu veřejného mínění, tím víc legitimacy mají v očích etablovaných vládních struktur a tím větší je šance, že dosáhnou svých cílů, tedy strukturálních či kulturních změn ve společnosti.⁸⁷

Upoutání pozornosti veřejného mínění se konají na několika úrovních: na masovější úrovni ve formě specifických kampaní, jako jsou manifestace, veřejná prohlášení či pochody. Mohou to být také jednotlivé události, jako demonstrace či prohlášení žurnalistům. Konečně jsou to formy individuálního jednání.⁸⁸ Clause Offe podotýká, že tyto taktiky neobsahují princip vyjednávání s protivníkem, což pokládá za největší slabinu nových sociálních hnutí, neboť nemají soupeři co nabídnout za jeho ústupky.⁸⁹ V tom s ním nesouhlasí František Znebežánek: „*Masové protesty, blokády dálnic, pronikání na staveniště jaderných elektráren nejsou pro žádnou vládu událostmi, které by mohla zcela ignorovat.*“⁹⁰

V současné době se nová sociální hnutí pohybují v naprosto odlišném mediálním prostředí než stará. V době elektronické komunikace a sociálních sítí je způsob, jakým z původně nenápadných problémů dokáží vytvořit předmět veřejných diskuzí, znásoben víc než kdykoliv v minulosti.⁹¹ Děje se tak díky tzv. difúznímu jevu, kdy se informace přenášejí z aktéra na aktéra: „*Akce nejsou izolovanou, nezávislou odpovědí na vnější ekonomické či*

⁸⁷ GIUGNI, Marco – PASSY, Florence: *Social Movements and Policy Change: Direct, Mediated, or Joint Effect?* American Sociological Association's Section on Collective Behavior and Social Movements Working Paper Series, 1, 1998, č. 1., s. 48.

<http://www.nd.edu/~dmyers/cbsm/> (14.2.2010)

⁸⁸ ZNEBEŽÁNEK, F.: c. d., s. 110.

⁸⁹ OFFE, C.: c. d., s. 840.

⁹⁰ ZNEBEŽÁNEK, F.: c. d., s. 65.

⁹¹ OFFE, C.: c. d., s. 841.

*politické podmínky, ale vytvářejí pravděpodobnost pro vznik další akce.*⁹² Vhodně tyto situace vystihuje termín „movement spillover“, který probíhá na dvou úrovních. Ve vnitřní rovině se týká aktivit iniciátorů hnutí: na jednu stranu vystupují jako pořadatelé protestních akcí, na straně druhé to mohou být novináři, spisovatelé či umělci, kteří svou osobní produkcí – články, uměleckými díly – vyvolávají reakci jak odpůrců, tak podporovatelů ve společnosti a tím rozpoutávají veřejnou diskuzi. Těmito akty mají aktivisté možnost ovlivnit názory veřejného mínění ve prospěch protestní akce a diskuzí zaujmout média. V tento moment se spillover přenáší do vnější dimenze, kdy se z veřejné debaty stává příběh, který svou povahou začne zajímat média. Ve chvíli, kdy o něm začnou hlásat jako o relevantní zprávě, začíná tzv. „pozornostní kolotoč.“ Média vyhledávají a zveřejňují další informace a informují o události tak dlouho, dokud je aktuální.⁹³

Tak může dojít k snadnějšímu ovlivnění postojů občanů a jejich vyprovokování k odmítavému postoji proti vládním záměrům. Na druhou stranu jsou média schopna vytvářet zmatečné prostředí, ve kterém se občané mohou ztrácet. Ve velkém množství informací, které média produkují, nedokáží věnovat pozornost několika problémům najednou, čehož může vládní garnitura využít a informační zmatek zvrátit ve svůj prospěch. Role sociálních hnutí pak spočívá v důrazné aklamaci důležitého problému tak, aby nevyšuměl.⁹⁴

Posledním rozlišujícím faktorem, kterým se zde budeme zabývat, je schopnost mobilizace. Panuje mylný předpoklad, že sociální hnutí musí být schopno mobilizovat velké množství stoupenců. Z žádné zde uvedené definice sociálního hnutí explicitně nevyplývá, že mobilizace davů je charakteristickým rysem sociálního hnutí. Touto problematikou se u nás zabýval Ondřej Císař, který rozlišuje mezi participací, která je typická pro stará sociální hnutí, a aktivismem, jež vychází z charakteru nových sociálních hnutí. Participací označuje „*schopnost zapojit občany do kolektivního procesu,*“⁹⁵ Jejimi tradičními představiteli jsou odbory a dělnické organizace, jejichž typickým

⁹² OLIVER, Pamela – MYERS, Daniel: *Diffusion Models of Cycles of Protest as a Theory of Social Movements*. American Sociological Association's Section on Collective Behavior and Social Movements Working Paper Series, 3, 2000, č. 1, s. 3.
<http://www.nd.edu/~dmyers/cbsm/vol3/olmy.pdf> (14.2.2010)

⁹³ OLIVER, P. – MYERS, D.: c. d., s. 13–14.

⁹⁴ GIUGNI, M. – PASSY, F.: c. d., s. 8.

⁹⁵ CÍSAŘ, Ondřej: *Politický aktivismus v České republice*. Brno, CDK 2008, s. 30.

projevem odporu jsou masové stávky. Naproti tomu aktivismus „zahrnuje více či méně profesionální aktivity obhájců určitých politik a sociálních opatření na úrovni politických organizací.“⁹⁶ Političtí aktivisté už nejsou pokládáni pouze za mobilizující činitele, schopné uspořádat kolektivní protest, ale i za „sociální činitele, kteří usměrňují zdroje, aby předkládali sporné otázky veřejnosti a ovlivňovali agendu své politické obce.“⁹⁷ Císař vychází z charakteristik nových sociálních hnutí a definuje kategorii „transakčního aktivismu“, který je charakteristický nízkou mobilizační schopností, nicméně vysokou advokační schopností. Transakční aktivismus je typický svou postmaterialistickou orientací, často se uchyluje k nenásilným demonstracím a peticím a uplatňuje kulturní strategie, jako jsou výstavy a festivaly. V rámci politických požadavků prosazuje environmentalistická témata, občanská práva a kontrolu veřejných politik,⁹⁸ což je charakteristickým rysem nových sociálních hnutí.

V předchozím textu jsme se snažili vyčlenit základní rysy nových sociálních hnutí. Je to zejména postmaterialistická báze, ze které pramení jejich požadavky. Členové, častěji však iniciátoři, jsou vzdělaní a ekonomicky soběstační lidé, mnohdy aktivní i v jiné oblasti veřejného života. Organizační struktura se vyznačuje značnou volností a necentralizovaností a zejména nezávislostí na státní sféře, což jim vytváří široké pole působnosti v ovlivňování veřejného mínění, které k prosazení svých zájmů potřebují. Důležitou roli zde hrají média, s jejichž pomocí dochází k ovlivňování veřejnosti, která může být vyprovokována k masovější akci, ne vždy je však tato reakce podmínkou. Typickým aspektem je difúzní jev či spillover, který provází kampaň nových sociálních hnutí a napomáhá k rozproudění veřejné diskuze. Součástí mobilizačních aktivit mohou být také kulturní strategie.

Tyto znaky budeme aplikovat na dvě vybrané občanské iniciativy, Defenestraci 2010 a Vyměňte politiky.cz, vzniklé před volbami 2009/2010, abychom identifikovali, zda je lze považovat za sociální hnutí.

⁹⁶ CÍSAŘ, O.: c. d., s. 8.

⁹⁷ FLAM, Helen: *Pink, Purple, Green: Women's, religion, environmental and gay/lesbian movements in central Europe today*. Boulder, East European monographs 2001, s. 5.

⁹⁸ CÍSAŘ, O.: c. d., s. 38.

3. Případová studie ČR – parlamentní volby 2009/10

3.1 Utváření soudobé české občanské společnosti

Než přejdeme k vybraným aktérům občanského sektoru, jejichž analýza činnosti je cílem této práce, není možné přehlédnout diskuze o podobě soudobé české občanské společnosti/sektoru, které se objevily po pádu komunistického režimu v roce 1989. Brzy se polemika soustředila do dvou pólů, jejichž představiteli se stali – shodou okolností – jediní dva prezidentí samostatné České republiky: Václav Havel a Václav Klaus.

Václav Klaus – původním zaměřením ekonom – se inspiroval pracemi Josefa Schumpetera a Milтона Friedmana. Podle Klause byla základním předpokladem pro vytvoření občanské společnosti *„fungující tržní ekonomika a vznik volné soutěže mezi politickými stranami. Liberalizace ekonomiky by mohla vytvořit prostor pro autonomní individuální aktivity, které by mohly posunout zemi od plánované ekonomiky směrem k fungujícímu tržnímu systému.“*⁹⁹ Občanskou společnost viděl pouze jako součást trhu, jako individuální zájmy, které se nakonec projeví v tržní ekonomice a budou katalyzátorem posunu od postkomunistické společnosti.

Naproti tomu je patrná naprostá odlišnost pohledu Václava Havla. Vychází z předpokladu odmítnutí politiky jako „technologie moci.“¹⁰⁰ Ještě před svým nástupem do úřadu prezidenta ČR nepovažoval parlamentní demokracii jako vhodný politický systém, kritizoval zejména politické strany, které byly v jeho podání zastaralé instituce. Nabídl alternativu v podobě „post-demokratického systému“, který měl být založen na otevřených, menších komunitách.¹⁰¹ I přes částečnou modifikaci Havlových postojů, ke které došlo po roce 1989, zůstala základní idea stejná: volal po morální dimenzi ekonomické transformace a zdůrazňoval roli občanské společnosti, která nebyla, jako u Klause, pouze shlukem jednotlivců a jejich potřeb, ale hlavně prostorem pro vzájemné ovlivňování a sdružování. Odmítl definovat

⁹⁹ CÍSAŘ, Ondřej - KOPEČEK, Lubomír: *Czech democracy, politics, and society from 1989 to present*. In: BUKSINSKI, Tadeusz (ed.): *Democracy in Western and post-communist countries*. Frankfurt nad Mohanem 2009, s. 237.

¹⁰⁰ HAVEL, Václav: *Do různých stran. Eseje a články z let 1983 – 1989*. Praha, Lidové noviny 1990, s. 33–51.

¹⁰¹ CÍSAŘ, O. - KOPEČEK, L.: c. d., s. 238.

občanskou společnost jen v rámci trhu, ale vymezil ji jak vzhledem k němu, tak státu. Na rozdíl od Klause, který nepočítal s mohutnější účastí občanů na věcech veřejných a omezoval ji pouze na volby, Havel viděl v občanské společnosti prostor pro širší politickou participaci. Skrze občanská hnutí dostává občan možnost „*podílet se na politickém rozhodování a ovlivňovat rozhodování zvolených reprezentantů.*“¹⁰²

Této podobě občanské společnosti vyjadřuje Klaus krajní nedůvěru. Občanskou společnost, jak ji definoval Havel, považoval Klaus za uměle vytvořený koncept, který nemá ve společnosti žádné opodstatnění. Kritizuje zejména fakt, že sdružování lidí není vždy za pozitivním účelem. Vychází z předpokladu, že lidé si za každou cenu chtějí prosadit své hodnoty. „*Skupina občanů jistě prosadí své zájmy snadněji než každý z nich osamoceně, ale to apriorně není a nemůže být pozitivní hodnotou. Aby tomu tak bylo, museli bychom vycházet z optimistické hypotézy, že lidé neprosazují své zájmy, ale jakési vyšší, pozitivní, společnost v každém případě obohacující hodnoty. Platnost této hypotézy není ničím podložená. Neměli by z ní proto vycházet ani zastánci takzvané občanské společnosti.*“¹⁰³ Shrnutí, občanskou společnost chápe jako soubor hnutí a organizací, které si hájí své vlastní egoistické zájmy, a proto nejsou pro společnost jako celek prospěšný.

Tento konceptuální spor o podobu občanské společnosti/sektoru ovlivnil jeho roli v dalších letech transformace. Zatímco v prvních letech došlo k obrovskému rozmachu vzniku organizací občanské společnosti,¹⁰⁴ po roce 1992 dochází k útlumu, který je zapříčiněn praktickými kroky vlády, jejíž předseda – Václav Klaus, zcela v souladu s jeho viděním role občanské společnosti, se snaží omezit její vliv. Vladimíra Dvořáková přímo hovoří o nepřátelství státu vůči OS a nevládnímu sektoru.¹⁰⁵ Hlavním problémem tohoto období bylo vládní odmítání přiznat si, že občanský sektor může přispět

¹⁰² CÍSAŘ, O. - KOPEČEK, L.: c. d., s. 238.

¹⁰³ KLAUS, Václav: *Občan a obrana jeho státu*. Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, s. 15.

http://www.cepin.cz/docs/dokumenty/Klaus_Obcan_obrana.pdf (21.2.2011)

¹⁰⁴ Zejména díky dotování ze zahraničních fondů, a to jak evropských, tak zejména amerických, soukromých i státních (např. USAID)
CÍSAŘ, O. – KOPEČEK, L.: c. d., s. 248.

¹⁰⁵ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Civil society in the Czech republic*. In: KOPECKÝ, Petr – MUDDE, Cas (Ed.): *Uncivil society. Contentious politics in post – communist Europe*. London, New York 2002, s. 145.

k řešení politických problémů.¹⁰⁶ Klausova vláda „*podcenila morální dimenzi transformace, stejně jako roli nevládních organizací jako producentů jistého morálního klimatu, důvěry a občanské kultury.*“¹⁰⁷

Situace se začala měnit s nástupem vlády ČSSD v roce 1998. V tomto období získaly na důležitosti odbory, ke kterým mají sociální demokraté ideologicky blízko. Změna v postoji vlády k občanské společnosti se stala patrná i na reformě Vládní rady pro nevládní sektor. V současné době přispívá k rozvoji občanské společnosti zapojení se do evropských struktur. Evropské fondy sponzorují české organizace občanské společnosti. Zatímco v 90. letech přispívaly hlavně na tzv. watchdog organizace, dnes jsou to spíše organizace, které spolupracují se státem a tvoří s ním partnerský vztah.¹⁰⁸ Nicméně podoba občanské společnosti tak, jak ji definoval Václav Havel, tedy jako prostor pro vzájemné sdružování a ovlivňování, zůstává důležitým posláním občanské společnosti/sektoru a vychází z něj i dvě občanské iniciativy, jejichž vznik, působení a vliv je tématem této práce.

3.2 Občanské iniciativy Defenestrace 2010 a Vyměňte politiky.cz

Iniciativa Defenestrace 2010 vznikla v reakci na stav politické reprezentace a politické kultury vůbec. V druhé polovině dubna 2010 byl na blogu jaderného fyzika Františka Janoucha zveřejněn dopis, který mu zaslal legendární Jára Cimrman. Cimrman, jakožto nejgeniálnější z Čechů, měl nejprve v úmyslu navštívit českého fyzika za účelem společného bádání, nicméně při hledání informací narazil náhodně na noční přenos z Poslanecké sněmovny České republiky, který ho vyděsil natolik, že vědecké bádání nechal stranou: „*Dospěl jsem k poznání, že má bývalá země je těsně před volbami v akutním nebezpečí. V nebezpečí, že současný politický "bordel" bude prodloužen o další čtyři, osm či dokonce o n x 4 roků! Uvažte, kolego, jaké následky by tato situace měla!*“¹⁰⁹ V reakci na tuto obavu přichází Jára Cimrman s řešením, účinným a legitimním: využití čtyř preferenčních hlasů,

¹⁰⁶ CÍSAŘ, O. – KOPEČEK, L.: c. d., s. 249.

¹⁰⁷ FRIČ, Pavol: *Společensko-politický kontext aktuálního vývoje neziskového sektoru v ČR*. In: FRIČ, Pavol – GOULLI, Rochdi: *Neziskový sektor v ČR*. Praha 2001, s. 100.

¹⁰⁸ CÍSAŘ, O. – KOPEČEK, L.: c. d., s. 254 – 253.

¹⁰⁹ *Úryvky dopisu Járy Cimrmana profesoru Janouchovi.*

<http://www.defenestrace2010.cz/cimrman-dopis.php> (25.2.2011)

kteře má dle volebního zákona k dispozici každý volič. „*Volební zákon praví, že každý kandidát, kterého zakroužkuje nejméně 5 % voličů, postupuje ze spodního místa skokem na přední místo v krajské kandidátce a získává mandát v Poslanecké sněmovně. Čím více obyčejných občanů dostaneme tímto systémem do sněmovny, tím více politických štamgastů vytlačíme z předních míst kandidátek a v důsledku tedy i z jejich vysezených parlamentních křesel.*“¹¹⁰ Princip využití preferenčních hlasů se stal základní myšlenkou celé iniciativy. Nabádala voliče k tomu, aby kroužkovali v prvním dnu voleb poslední čtyři kandidáty na kandidátce a ve druhém dnu kandidáty na 5. – 8. pořadí od konce. Tak by se mohlo podařit vyměnit kandidáty na osmi prvních místech v každém kraji,¹¹¹ a došlo by k efektu „*škatule, škatule, hejbejte se.*“¹¹²

Tato v jádru cimrmanovská výzva s velkou dávkou satirického nadhledu vyvolala ve společnosti široký ohlas. Okamžitě po zveřejnění textu byla na sociální síti Facebook založena skupina s názvem Defenestrace 2010 podle Járy Cimrmana a začaly fungovat oficiální stránky iniciativy www.defenestrace2010.cz, kde se iniciátoři rozhodli shromažďovat veškeré informace, články a náměty, které by mohly sloužit k šíření cílů iniciativy.¹¹³ Hlavními propagátory a zároveň mluvčími se stali její zakladatelé, zejména profesor František Janouch. Tento jaderný fyzik, který absolvoval studia v Petrohradu a Moskvě, byl pro konflikt s komunistickým režimem v roce 1975 zbaven čs. státního občanství. Poté opustil hranice vlasti a působil zejména ve Švédsku. Nyní pracuje jako Vedoucí oddělení teoretické fyziky v Ústavu jaderného výzkumu a aktivně přednáší na UK a ČVUT. Stál u zrodu Nadace Charty 77, jedné z prvních velkých dobročinných organizací u nás.¹¹⁴

¹¹⁰ JANOUCH, František: *Jára Cimrman mi píše...* 16.4.2010.

<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/frantisek-janouch.php?itemid=9545> (24.2.2011)

¹¹¹ JANOUCH, František: *SPOLEČNOST: Recept Járy Cimrmana - defenestrace 2010.* 19.4.2010.

http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost-recept-jary-cimrmana-defenestrace-2010-ft6/p_spolecnost.asp?c=A100418_210859_p_spolecnost_wag (24.2.2011)

¹¹² *Volte podle Cimrmana, vzkazuje iniciativa Defenestrace 2010.* 22.4.2010.

<http://www.ct24.cz/domaci/87730-volte-podle-cimrmana-vzkazuje-iniciativa-defenestrace-2010/> (25.2.2011)

¹¹³ *Tiskové prohlášení Defenestrace 2010*

<http://www.defenestrace2010.cz/tiskove-prohlaseni.pdf> (25.2.2011)

¹¹⁴ JANOUCH, František: *Leksellöv gama nůž po patnácti letech.* 27.3.2008.

<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/frantisek-janouch.php?itemid=3030> (16.2.2011)

K iniciativě se připojila také spisovatelka Lenka Procházková, signatářka Charty 77 a předsedkyně Společnosti Národní knihovny.¹¹⁵

Vzhledem ke znalosti faktu, že moc státu může ohrožovat svobodu jedince, se iniciativa od počátku své existence vyhýbala jakémukoliv spojování se státními strukturami. Veškeré aktivity, které iniciativa pořádala (šlo zejména o propagační materiály), byly hrazeny z prostředků zakladatelů.¹¹⁶ Zároveň se iniciativa profilovala nadstranicky. Nenabádala voliče, aby preferovali tu či onu stranu. Naopak, radila „*jak se zbavit těch šašků, které viděl* (Jára Cimrman – pozn. autorky) *v přímém televizním přenosu a kteří s největší pravděpodobností jsou na prvních místech kandidátek. Voliči ODS ať volí ODS, voliči ČSSD, necht' volí ČSSD. Stejně tak to platí o KSČM, KDU-ČSL i o Straně zelených.*“¹¹⁷ Iniciativa tedy nediktovala, koho mají voliči volit. „*Pouze nabízí způsob, jak se zbavit poslanců, kteří si ze sněmovny chtějí udělat bydlo na věčné časy.*“¹¹⁸

Jak už bylo zmíněno, iniciativa založila své internetové stránky a profil na Facebooku, které tvořily hlavní základnu činnosti a zároveň se staly základním nástrojem její taktiky. Na webu umístili zakladatelé veškeré materiály týkající se hnutí a jeho propagace: loga a bannery ke stažení, trička, nálepky či letáky. Hlavní taktika hnutí spočívala v širší medializaci jeho cílů, což se krátce po zveřejnění iniciativy začalo dařit. O vzniku Defenestrace 2010 postupně informovaly zpravodajské servery všech hlavních deníků: MF Dnes, Práva, Lidových novin a Hospodářských novin. Prostor pro komentář dostal Janouch s Procházkovou i na veřejnoprávní televizi v pořadech Studio 6 či Otázky Václava Moravce.¹¹⁹ Všechny tyto mediální výstupy pak shromažďovali na stránkách iniciativy, kde jsou dodnes dostupné.

¹¹⁵ *Zakladatelé občanské iniciativy Defenestrace 2010.*

<http://www.defenestrace2010.cz/o-autorech.php> (25.2.2011)

¹¹⁶ *Tiskové prohlášení Defenestrace 2010.* 26.5.2010.

<http://www.defenestrace2010.cz/tiskova-zprava2605.pdf> (25.2.2011)

¹¹⁷ JANOUCH, František: *SPOLEČNOST: Recept Járy Cimrmana - defenestrace 2010.* 19.4.2010.

http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost-recept-jary-cimrmana-defenestrace-2010-ft6-p_spolecnost.asp?c=A100418_210859_p_spolecnost_wag (24.2.2011)

¹¹⁸ František Janouch pro *Máte dost okoukaných politiků? Zakroužkujte dolní kandidáty, radí iniciativa.* 23.4. 2010.

<http://domaci.ihned.cz/c1-42824330-mate-dost-okoukanych-politiku-zakrouzkujte-dolni-kandidaty-radi-iniciativa> (27.2.2011)

¹¹⁹ *Tiskové prohlášení Defenestrace 2010.* 26.5.2010.

<http://www.defenestrace2010.cz/tiskova-zprava2605.pdf> (25.2.2011)

Objevily se reakce konkrétních známých osobností. Jejich komentáře povětšinou souhlasily s taktikou hnutí v tom smyslu, že využití preferenčních hlasů je možnost, jak ovlivnit podobu české politiky. Nicméně se objevovaly i kritické názory. Základní argument tkvěl ve výběru oněch čtyř kandidátů: původní Cimrmanův plán hlásal, že se voliči mají zaměřit na poslední čtyři (resp. osm) kandidátů. Hlavní protiargument namítal, že zakroužkováním posledních čtyř kandidátů se automaticky nezajistí jejich kvalita, jak morální, tak schopnostní. „Kroužkování by do Sněmovny mnohdy nedostalo nové, hezké tváře "neposkvrněné" politikou, ale méně viditelné regionální politiky,“¹²⁰ s tím, že v regionální politice vládnu mnohdy mnohem horší poměry, neboť politici na této úrovni nejsou pod drobnohledem médií. Ludvík Vaculík, který se rozhodně postavil za smysl iniciativy, upozornil, že kroužkovat bez rozmyslu by nebylo nejvhodnější: „Musíme každý jednat podle své situace... (kroužkování) je způsob vhodný podle místních poměrů pro toho, kdo zná osoby a vztahy.“¹²¹ Pochybnosti o náhodném kroužkování posledních kandidátů vznesla i politoložka Vladimíra Dvořáková: bezhlavé kroužkování by mělo na složení parlamentu podobný vliv, jako by byli jeho členové vybráni losem. Navíc upozorňovala na negativní volbu voličů, tedy že neříkají to, co chtějí, ale vymezují se proti tomu, co si nepřejí. Postavila se za smysl iniciativy v tom smyslu, že je vždy dobré, když politici vědí, že občané nejsou bezmocní, což lze dokázat využíváním všech demokratických prostředků, tedy i preferenčních hlasů.¹²² Za využití preferenčních hlasů se postavil také komentátor Lukáš Jelínek, který upozornil, že kroužkování může prospět stranám, protože jim „dodává na legitimitě a přijatelnosti u veřejnosti,“¹²³ i když k automatickému kroužkování se stavěl také opatrně.

Na všechny tyto námítky reagoval František Janouch tvrzením, že politická situace nemůže být horší, a proto jakákoliv změna je lepší než žádná. „Ta politická situace je tak špatná, že jakýkoliv krok k zlepšení musí být vítán.“

¹²⁰ Výzva: Vyžeňme „staré“ poslance kroužky na hlasovacích lístcích. 17.4.2010.

http://zpravy.idnes.cz/vyzva-vyzenme-stare-poslance-krouzky-dxy/domaci.asp?c=A100416_205408_domaci_abr (22.2.2011)

¹²¹ VACULÍK, Ludvík: *Defenestrace*. 20.4.2010.

http://www.lidovky.cz/defenestrace-0cg-/ln_noviny.asp?c=A100420_000056_ln_noviny_sko&klic=236561&mes=100420_0 (22.2.2011)

¹²² DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Má smysl kroužkovat kandidáty?*

<http://www.defenestrace2010.cz/vladimira-dvorakova.php> (25.2.2011)

¹²³ JELÍNEK, Lukáš: *Kroužkování prospívá i partajím*. Právo, 22.5.2010.

Já jsem se jako disident vždycky snažil držet zákonů a ukazovat, že vláda jedná špatně. Tady nám naše zákony dávají recept, jak se zbavit těch profláknutých kandidátů nahoře. Kdybychom šli manifestačně k volbám a zakroužkovali všech pět, tak to udělá politické zemětřesení podstatně větší než zvonění klíči na Václavském náměstí."¹²⁴ Popularita iniciativy se projevila v průzkumech veřejného mínění, které zjišťovaly, zdali se voliči chystají použít preferenční hlasy. Podle průzkumu agentury Factum Invenio 61 % lidí deklarovalo využití preferenčních hlasů.¹²⁵ Je otázkou, na kolik to bylo způsobeno aktivitou hnutí, nicméně fakt, že jsou si voliči vědomi možnosti preferenčně hlasovat, lze pokládat za úspěch.

Na vznik Defenestrace 2010 navázalo založení další významné občanské iniciativy, a sice projekt s názvem Vyměňte politiky.cz., (VP). Iniciativu založili „normální lidé, kteří mají různá zaměstnání, zájmy a názory. Spojuje je ovšem naléhavá potřeba nebyť lhostejný k politické situaci u nás a touha změnit politickou kulturu v České republice, na kterou už se prostě nemůžeme koukat.“¹²⁶ Cíl iniciativy charakterizovali její zakladatelé jasně: "Naším cílem je, aby zkorumpovaný establishment odešel do politického důchodu a neotravoval vzduch svou arogancí. Věříme, že jsme schopni zmobilizovat všechny slušné lidi, kteří už mají dost našich stávajících politiků. Chceme vyvolat spontánní vlnu, která vyvrcholí tím, že většina voličů dá hlas politikům novým."¹²⁷ Hlavním mottem kampaně VP se stal apel na voliče, že každý hlas má cenu: stačí 270 tisíc hlasů k tomu, aby se strana dostala do parlamentu. Pokud bude takto uvažovat většina občanů, nemá smysl obávat se dát hlas novým či malým stranám a tak dosáhnout výměny politiků.¹²⁸

U založení VP stálo šest lidí – nikdo mezi nimi nebyl doposud veřejně známý. Hlavním ideovým zakladatelem a mluvčím celé iniciativy se stal David Seibert, který - stejně jako další zakládající člen Pavel Kotyza – aktivně podniká. Mezi další kmenové iniciátory se zařadili Antonín Parma a Renata

¹²⁴ *Volte podle Cimrmana, vzkazuje iniciativa Defenestrace 2010.* 22.4.2010.
<http://www.ct24.cz/domaci/87730-volte-podle-cimrmana-vzkazuje-iniciativa-defenestrace-2010/> (25.2.2011)

¹²⁵ *Factum: kroužkovat je módní, voliči to mohou lídrům spočítat.* Právo, 22.5.2010.

¹²⁶ *Co chceme* na <http://www.vymentepolitiky.cz/co-chceme> (25.2.2011)

¹²⁷ *Skoncijme s velkými stranami, apelují Bárta či Langerová na webu.* 3.5.2010.
http://zpravy.idnes.cz/skoncijme-s-velkymi-stranami-apeluji-barta-ci-langerova-na-webu-pso-domaci.asp?c=A100503_191824_domaci_jw (26.2.2011)

¹²⁸ *Tisková zpráva Vyměňte politiky.cz.* 28.4.2010.
<http://www.vymentepolitiky.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-28-4-2010> (26.2.2011)

Pixová, oba zaměstnání jako manažeři, Jarda Kuchař, zaměstnán v marketingu, a konečně dva odborníci v IT oborech: Daniel Březina, který svůj pracovní čas tráví tvorbou webových časopisů a grafice, a Martin Svárovský, který pracuje jako programátor.

Všichni zakládající členové od vstupu iniciativy na mediální trh zdůrazňovali svou apolitičnost a nulové ambice po dosažení politické moci. „*Žádná politická strana nás nepodporuje. S žádnou se ani neznáme, nikterak s ní nekomunikujeme. Je to čistě naše iniciativa.*“¹²⁹ Na podporu tohoto tvrzení přispívá i fakt, že iniciativa v této době neměla zřízení ani bankovní účet, takže technicky nebylo kam případné příspěvky zasílat. Opakovaně zdůrazňovali fakt, že celý projekt je veden snahou zdůraznit význam voleb a připomenout veřejnosti, že jedině tak mohou zařídit výměnu politiků a ovlivnit politickou situaci u nás. Marketingové zkušenosti, které většinu zakladatelů spojovaly, chtěli využít k zprofesionalizování kampaně nespokojených občanů, aby mohla čelit kampaním velkých stran.¹³⁰

Tento fakt se projevil na stylu, jakým iniciativa vstoupila na mediální trh – koncem dubna 2010, tedy měsíc před volbami do Poslanecké sněmovny, zpřístupnila své webové stránky na adrese www.vymentepolitiky.cz a založila účet na sociální síti Facebook. Během prvního týdne na Facebooku se k ní připojilo přes 13 tisíc fanoušků.¹³¹ Webové rozhraní a internet jako takový (včetně Facebooku) tvořil základnu celého hnutí. V době před volbami¹³² představoval jediný prostor, kde se mohli zakladatelé a podporovatelé „scházet“ a konzultovat svou další taktiku k přesvědčení veřejnosti zúčastnit se voleb. Role moderních komunikačních kanálů se stala jedním ze základních prvků kampaně. „*Chceme ukázat lidem, že těch, kteří touží po změně, je u nás obrovské množství a že díky novým technologiím jsme schopní se na této změně i domluvit.*“¹³³

¹²⁹ David Seibert pro *Vyměňte politiky, volte malé strany, nabádají hudebníci a herci*. 4.5.2010. http://www.lidovky.cz/vymente-politiky-volte-male-strany-nabadaji-hudebnici-a-herci-pus-ln_domov.asp?c=A100504_104158_ln_domov_glu (26.2.2011)

¹³⁰ HOLUB, Petr: *Vyměňte politiky, vyzývají mládež marketingoví manažeři*. 27.4.2010. <http://aktualne.centrum.cz/domaci/volby/lide/clanek.phtml?id=666763n> (24.2.2011)

¹³¹ *Další mladí umělci agitují za změnu politiků. Hádek a Gipsy.cz*. 27.4.2010. <http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/164107.aspx> (25.2.2011)

¹³² Nyní je situace jiná: Vyměňte politiky.cz v současné době funguje jako občanské sdružení s registrací platnou od 19.8.2010.

<http://www.vymentepolitiky.cz/files/PotvrzeniORegistraci.pdf>

¹³³ David Seibert pro *Vyměňte politiky, volte malé strany, nabádají hudebníci a herci*. 4.5.2010.

Jádro kampaně můžeme rozdělit do dvou hlavních dimenzí: za první je to podpora, kterou VP získali od veřejně známých osobností, které začaly sdílet myšlenku iniciativy a v rámci ní zahájili její propagaci. Za druhé to jsou jednotlivé akce samotných podporovatelů iniciativy, jako jsou veřejná shromáždění a mítinky, konané za účelem přímého ovlivnění veřejnosti. Co se týče první dimenze, je nutno podotknout, že tvořila zásadní nástroj k propagaci cílů hnutí. Od počátku kampaně se k myšlenkám hnutí připojila řada známých osobností z kultury. První veřejný projev podpory ze strany populárních osobností zazněl na předávání výročních cen Akademie populární hudby – Anděl 2009 – z úst oceněných zpěváků Anety Langerové a Tomáše Kluse, kteří veřejně vyzvali občany k účasti na volbách a podpoře této iniciativy.¹³⁴ Vzápětí následovaly další osobnosti, např. herec Viktor Preiss, překladatelka Dana Hábová, zpěvák Radek Banga (Gipsy.cz) či herec Kryštof Hádek. Ti všichni natočili pro účely hnutí krátké video s jejich subjektivním sdělením, proč by lidé měli využít voleb, a s návodem, jak mohou dosáhnout výměny politiků. Video byla následně uveřejněna nejen na stránkách iniciativy, ale stala se dostupná i ze serveru youtube.com, kde zaznamenala vysokou návštěvnost.¹³⁵ Umělci vytvářeli na motivy cílů iniciativy písně, jako například kapela Nightwork, která ve svém songu Vyměňte politiky vyzývala občany k volební účasti.¹³⁶ V průběhu dalších několika dní (začátkem května) se k iniciativě připojila nejen další veřejně známá jména osobností české kultury, ale i spousta dobrovolníků (např. na Facebooku už iniciativa měla kolem 40 tisíc podporovatelů), kteří „základní myšlenku iniciativy, že hlas daný malé straně není automaticky ztracený, ale má šanci změnit českou politickou scénu, pomáhají šířit pomocí letáků, samolepek, transparentů, ale třeba i ústně mezi své známé.“¹³⁷

[http://www.lidovky.cz/vymente-politiky-volte-male-strany-nabadaji-hudebnici-a-herci-pus-
/ln_domov.asp?c=A100504_104158_ln_domov_glu](http://www.lidovky.cz/vymente-politiky-volte-male-strany-nabadaji-hudebnici-a-herci-pus-
/ln_domov.asp?c=A100504_104158_ln_domov_glu) (26.2.2010)

¹³⁴ Langerová o politice: Máme možnost volby a všichni by ji měli využít. 18.4.2010.

[http://kultura.idnes.cz/langerova-o-politice-mame-moznost-volby-a-vsichni-by-ji-meli-vyuzit-
1p3-/andel.aspx?c=A100418_174458_andel_jaz](http://kultura.idnes.cz/langerova-o-politice-mame-moznost-volby-a-vsichni-by-ji-meli-vyuzit-
1p3-/andel.aspx?c=A100418_174458_andel_jaz) (25.2.2011)

¹³⁵ Video Kryštofa Hádky patřilo v období kolem 28.4.2010 k TOP 10 nejsledovanějších videí na youtube.com.

<http://www.vymentepolitiky.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-28-4-2010> (26.2.2011)

¹³⁶ Lojziku, půjdeš volit aneb jak Nightwork v hospodě zpívá o české politice. 5.5.2010.

[http://video.ihned.cz/c1-43148950-lojziku-pujdes-volit-aneb-jak-nightwork-v-hospode-zpiva-
o-ceske-politice](http://video.ihned.cz/c1-43148950-lojziku-pujdes-volit-aneb-jak-nightwork-v-hospode-zpiva-
o-ceske-politice) (23.2.2011)

¹³⁷ Mezi další známé osobnosti, které se zařadily mezi podporovatele hnutí, můžeme zmínit Dana Bártu, Martu Kubišovou či Aňu Geislerovou.

Tyto nástroje – samolepky, transparenty či letáky – se staly dalším taktickým prostředkem kampaně iniciativy VP. Loga a transparenty zavěšené na veřejných místech vytvořily jednoduchý instrument k propagaci cíle hnutí. Byla využívána jak známými osobnostmi – Tomáš Klus měl pravidelně na svých koncertech za zády vyvěšen transparent s nápisem Vyměňte politiky.cz a logem iniciativy¹³⁸ – tak především samotnými iniciátory hnutí a jeho podporovateli. Zde se dostáváme k druhé dimenzi kampaně hnutí: konání mítinků a navštěvování předvolebních akcí politických stran. Při jedné takové se plakát s nápisem Vyměňte politiky.cz a logem iniciativy stal předmětem sporu mezi podporovateli hnutí a příslušníky pražské městské policie. Ti obvinili iniciátory z reklamy, tedy ze spáchání přestupku proti městské vyhlášce. Ani po klidné argumentaci iniciátorů akce, že nápis s logem iniciativy nelze označit za reklamu, a proto akci neopustí, jim byla strážníci městské policie vyměřena pokuta.¹³⁹ Událost vyvolala značnou kontroverzi mezi účastníky poklidné protestní akce a vzbudila diskusi nad tím, zda je možno projevit svobodu slova a myšlení i na místě, kde zrovna probíhá předvolební mítink té či oné strany. Tím spíše, že o necelé dva týdny později se konala podobná akce na Václavském náměstí, kde podporovatelé iniciativy rozprostřeli obrovský plakát s nápisem a logem hnutí před Národní muzeum. Ač byli na místě přítomni strážníci městské policie, k žádné konfrontaci mezi aktivisty a policií nedošlo.¹⁴⁰ Posledním příkladem veřejné samostatné akce VP byl happening u Národního divadla v půlce května, kdy se asi dvě desítky podporovatelů sešly před divadlem, a formou symbolického topení mužské figuríny oblečené do černého obleku ve Vltavě chtěli upozornit kolemjdoucí na blížící se volby. Akce byla opět zakončena vztyčením velkého plakátu s výzvou Vyměňte politiky.cz a logem iniciativy.¹⁴¹

Vyměňte politiky, vyzývá po Langerové i Kubišová nebo Geislerová. 11.5.2010.
http://zpravy.idnes.cz/vymente-politiky-vyzyva-po-langerove-i-kubisova-nebo-geislerova-pyi-domaci.asp?c=A100511_104245_domaci_vel (23.2.2011)

¹³⁸ *Tomáš Klus propaguje naši iniciativu na koncertech.* 13.5.2010.
<http://www.vymentepolitiky.cz/ohlasy/tomas-klus-propaguje-nasi-iniciativu-na-koncertech> (25.2.2011)

¹³⁹ *Zneužívání veřejné moci na meetingu ODS.* 2.5.2010.
http://www.youtube.com/watch?v=psU-d8PRTlk&feature=player_embedded (25.2.2011)

¹⁴⁰ *Happening VYMĚŇTE POLITIKY u Národního muzea.* 13.5.2010.
http://www.youtube.com/watch?v=E_pGHPXigc&feature=player_embedded (25.2.2011)

¹⁴¹ *Happening VYMĚŇTE POLITIKY u Národního divadla - topení zkorumpovaného politika.* 15.5.2010.
http://www.youtube.com/watch?v=KwB2O4TglQY&feature=player_embedded (25.2.2011)

Obě iniciativy, spolu s dalšími, spojily pár dní před volbami síly a zorganizovaly manifestační koncert, na kterém vystoupila řada známých umělců a kapel, podporující myšlenky iniciativ a upozorňující na nutnost výměny politiků. Koncert se konal 25. května na pražském Výstavišti v Holešovicích,¹⁴² a zakončil tak zhruba měsíc trvající kampaň obou hnutí.

Jak Defenestrace 2010, tak Vyměňte politiky.cz vyrostly na podhoubí všeobecné nespokojenosti s politickou situací, alarmujícího stavu politické kultury a touze tento stav změnit. Silná „vazba na přesvědčení“ zakladatelů obou iniciativ, že současný stav české politiky nelze tolerovat, stála v počátcích jejich vzniku. Skupina marketingových odborníků začala natáčet videa se známými osobnostmi a pořádat happeningy, jaderný fyzik a spisovatelka vytvořili – na popud Járy Cimrmana – návod, jak zopakovat středověkou defenestraci ve 21. století. Bez kolektivní identity a touhy po změně by zřejmě zakladatelé neinvestovali čas a peníze do aktivit iniciativ, nesepisovali smyšlené příběhy o Járovi Cimrmanovi, nepropagovali by své cíle v médiích a nesnažili by se různými taktickými prostředky aktivizovat veřejnost.

Jejich cíl je možno vymežit jasně: apelem na nutnou volební účast veřejnosti v blížících se parlamentních volbách měli v úmyslu dosáhnout výměny stávající politické garnitury. Není příliš podstatné, že návody, jak toho dosáhnout, se u obou iniciativ mírně lišily – Vyměňte politiky.cz apelovali na volbu malých a nových stran, Defenestrace 2010 volila cestu využití čtyř preferenčních hlasů a kroužkování kandidátů ze spodních pater kandidátních listin. Vyzývaly ke „kolektivnímu zápasu“ celé veřejnosti napříč sociálním spektrem tak, aby bylo dosaženo kýženého cíle – tedy vyměnění stávajících zkorumpovaných politických špiček, zlepšení obrazu české politiky a politické kultury obecně. Nutnost výměny politiků koresponduje s Habermasovým pojetím krize legitimacy, která se projevuje ztrátou morálního kreditu společenských institucí, tedy i politiků, k čemuž bezpochyby došlo. Situace byla ještě více umocněna generační obměnou a únavou občanů z 20. let demokracie. Nová sociální hnutí pak vznikají, aby se pokusila sjednat nápravu. Zkvalitnění politického prostředí a zapojení občanů do politiky můžeme

¹⁴² *Politickými elitami musíme zatřást, burcuje iniciativa z „podzemí“*. 20.5.2010.
http://zpravy.idnes.cz/politickymi-elitami-musime-zatrast-burcuje-iniciativy-z-podzemi-p9i-domaci.asp?c=A100520_154511_domaci_jw (23.2.2011)

klasifikovat jako požadavky vzniklé na postmateriální bázi, které jsou tak typické pro nová sociální hnutí.

Jak už bylo řečeno, obě iniciativy se snažily oslovit širokou veřejnost napříč sociálními spektry, takže není možno tvrdit, že příznivci iniciativ patřili spíše do té či oné sociální skupiny. Nicméně jejich zakladatelé splňují charakteristiky tzv. nové střední třídy, typické pro členy nových sociálních hnutí: marketingoví odborníci, podnikatelé, manažeři, vědci, spisovatelé – profese, charakteristické potřebou vyššího vzdělání a ekonomickou soběstačností, daly všanc své schopnosti, aby aktivizovaly veřejnost.

Co se týče organizační struktury, je otázka, zda se v případě těchto iniciativ dá hovořit vůbec o nějaké. Obě fungovaly na bázi naprosté dobrovolnosti. V případě Vyměňte politiky.cz je zřejmá jakási „dělba práce“, kdy si zakladatelé hnutí rozdělili úkony – komunikace s médii, psaní komentářů, tvorba log a plakátů atd. Rozhodně se ale nedá mluvit o nějaké hierarchizaci. V případě Defenestrace 2010 je v tomto ohledu situace ještě jednodušší, neboť u zrodu stáli pouze dva lidé. Určitou organizovanost přívrženců obou iniciativ pozorujeme v souvislosti se založením facebookových profilů, které tvořily základní platformu pro komunikaci podporovatelů hnutí. Nicméně ani v tomto případě nemůžeme mluvit o centralizaci, formálnosti – či dokonce o povinném členství.

Politický styl obou iniciativ, zejména jejich taktika dosažení mobilizace veřejného mínění, tak důležitého pro úspěch každé podobné akce, se odvíjel od faktu, že obě vznikly mimo oficiální politické struktury. To znamená, že se nemusely chovat podle přání či názorů politiků, což jim umožňovalo prosazovat své cíle, jak tradičně, tak pomocí specifitějších taktik. Tradiční způsoby byly společné oběma iniciativám: snaha proniknout zejména do celostátních médií tak, aby cíle iniciativy oslovily co nejvíce občanů, stejně jako založení internetových stránek a facebookových profilů, využívání a distribuce propagačních materiálů, jako log, samolepek, plakátů, letáků, triček atd., opět ve snaze získat co nejvíce potenciálních přívrženců. Co se týče netradičních forem protestu, Vyměňte politiky.cz využívalo hojně pokojných manifestací jako návštěv předvolebních mítinků politických stran, vztyčování billboardů s logem a názvem iniciativy na veřejných místech či dalších symbolických akcích, prováděné na veřejnosti. Vždy se ovšem jednalo

o legální a klidné akce, jejichž hlavním úkolem nebylo vyburcovat veřejnost k násilnému odporu, ale upozornit na nutnost aktivně se zapojit do volebního procesu a tím přispět ke změně politického klimatu. Defenestrace 2010 se vydala cestou prohlášení žurnalistům a komunikace s médii. Tato taktika přirozeně vyplynula z charakteru vzniku iniciativy a z profilů obou zakladatelů. Už samotné nastartování iniciativy ve formě zveřejnění dopisu Járy Cimrmana na blogu jednoho z iniciátorů předznamenalo, že kampaň se bude odehrávat na intelektuálně – spisovatelské bázi a nebude se přemisťovat do ulic.

Obě iniciativy hojně využívaly možnosti, které poskytují moderní mediální kanály. Součástí jejich kampaně se staly účty zřízené prostřednictvím sociální sítě Facebook, které spolu s internetovými stránkami vytvořily spouštěcí mechanismus tzv. difúzního jevu. Na vnitřní úrovni se u Defenestrace 2010 projevil Janouchovými komentáři a textovými výstupy, které postupně převzaly všechny servery hlavních českých deníků a spustily tak difúzní jev na vnější úrovni, tedy stálou informační kampaň, která se plně shodovala s taktikou iniciativy a která zajistila dostatečnou popularizaci existence a cílů iniciativy a vyvolala značnou diskuzi veřejnosti. Znamé osobnosti na ni začaly – ať už pozitivně nebo negativně – reagovat a dále přispívali k rozšíření tématu do celé společnosti. Difúzní jev pozorujeme u Vyměňte politiky.cz v procesu aktivizace počtu veřejně známých osobností. Po vstupu iniciativy na veřejnost vyjádřila myšlenku VP podporu hrstka osobností. Čím větší počet videí s poselstvím jednotlivých osobností byl zveřejňován, tím víc dalších projevovalo ochotu natočit podobné spoty. Zveřejňování videí napomohlo difúznímu jevu překlenout se na vnější úroveň, tedy do mediální sféry, která ovšem neposkytla VP stejný prostor jako zástupcům Defenestrace 2010.¹⁴³ Tento fakt byl pravděpodobně zaviněn odlišnou taktikou obou iniciativ, kdy VP dávala přednost manifestacím a přímému oslovování občanů, kdežto zakladatelé Defenestrace 2010 kladli důraz na popularizaci cílů zejména skrze média. Na závěr je třeba dodat, že difúzní jev lze pozorovat i v koexistenci obou iniciativ – vznik Defenestrace 2010 přispěl k založení Vyměňte politiky.cz a součinnost vidíme i v pořádání

¹⁴³ Iniciátoři VP se nikdy nedostali do celorepublikového živého vysílání veřejnoprávní televize, kdežto F. Janouchovi se to podařilo dvakrát – Studio 6 a Speciál Otázek Václava Moravce.

společných akcí, jako byla organizace koncertu na pražském Výstavišti pár dní před volbami.

Ani Defenestrace 2010 ani Vyměňte politiky.cz nezpůsobily podstatnější mobilizaci veřejnosti ve smyslu tvorby početných demonstrací či pochodů. U Defenestrace 2010 to bylo nemožné vzhledem k celkové taktice iniciativy, Vyměňte politiky.cz se uchýlovala maximálně k nenásilným demonstracím, které nepřesáhly dvě desítky členů. Zakladatelé obou iniciativ zde spíše vystupovali jako sociální činitelé, kteří ve společnosti zdůrazňují význam konkrétního tématu – výměny politiků. Nízká mobilizace tedy koresponduje s tzv. transakčním aktivismem, vycházejícím z povahy nových sociálních hnutí, jejichž další charakteristikou je využívání kulturních performancí: u Defenestrace 2010 v podobě dopisu Járy Cimrmana, jenž můžeme klasifikovat jako literární dílo, U Vyměňte politiky.cz natáčením písní či pořádáním koncertů.

Obě zkoumané iniciativy, tedy Defenestrace 2010 i Vyměňte politiky.cz, naplňují znaky nových sociálních hnutí. Pokud je platný předpoklad, že sociální hnutí obecně mají ve společnosti advokační funkci, tedy obhajování a prosazování kolektivních zájmů, v tomto případě dosažení výměny politiků, podařilo se tuto funkci naplnit? Přispěla jejich aktivita k výměně politiků?

4. Defenestrace 2010 a dopad na hlasování voličů

Při dokazování vlivu sociálních hnutí na výsledky voleb se autorka rozhodla – zejména z důvodu omezeného rozsahu této práce – zaměřit se pouze na jednu z nich, a sice na Defenestraci 2010.¹⁴⁴ Jak již bylo zmíněno, iniciátoři vybízeli voliče, aby aktivně využili svých čtyř preferenčních hlasů a tím zamíchali pořadím na kandidátkách. Konkrétně se měli voliči zaměřit na poslední čtyři kandidáty a těmto pak dát svůj hlas. Následující grafy znázorňují nastíněné jevy v každém kraji.

Graf 1a – n porovnává průměrný počet preferenčních hlasů v procentech v každém kraji: červený sloupec demonstruje průměrný počet preferenčních hlasů posledních čtyř kandidátů, modrý sloupec zachycuje průměr zbývajících kandidátů na kandidátce (bez posledních čtyř). Výsledkem je možnost vysledovat, zda poslední čtyři kandidáti (ne)dostávali v konkrétním kraji průměrně více hlasů než zbytek jejich kolegů. Graf 2a – n znázorňuje, zda voliči používali preferenční hlasy a jaký to mělo efekt, tedy kolik konkrétních kandidátů v každé straně změnilo díky preferenčním hlasům své pořadí: počet barev ve vodorovném sloupci označuje počet kandidátů jednotlivých stran v každém kraji, kteří díky preferenčním hlasům změnilo své pořadí směrem vzhůru (přeskočili ostatní kandidáty), číslovka napovídá „skok“, tedy o kolik příček si každý kandidát po volbách polepšil oproti situaci před nimi. Písmeno M pak označuje, zda byl kandidát úspěšný v zisku mandátu.

Závěr kapitoly tvoří pět shrnujících grafů (3 – 7), které podávají komplexní pohled na užití preferenčních hlasů pro poslední čtyři kandidáty a pro zbytek kandidátů. Jsou vypracovány pro každou stranu zvlášť a nabízejí tak možnost rychlého srovnání situace v každém kraji. Celkovým součtem krajů u jednotlivé politické strany, kde měli navrch „poslední 4“, lze demonstrovat úspěch či neúspěch iniciativy Defenestrace 2010. Poslední dvě tabulky (Tabulka 1 – 2) pak shrnují u každé strany počet kandidátů, kteří změnilo své pořadí, a ukazují, kolik z nich získalo mandát a kolik z nich bylo

¹⁴⁴ Výzva iniciativy Vyměňte politiky.cz (volit menší a nové strany) pravděpodobně také ovlivnila výsledek voleb – ve volbách uspěly dvě úplně nové a malé strany – VV a TOP 09. Do jaké míry se aktivita iniciativy stala impulsem k tomu volit tento typ stran, by bylo nutno dokázat podrobnějším výzkumem, na který ovšem – vzhledem k omezenému rozsahu – není v této práci prostor.

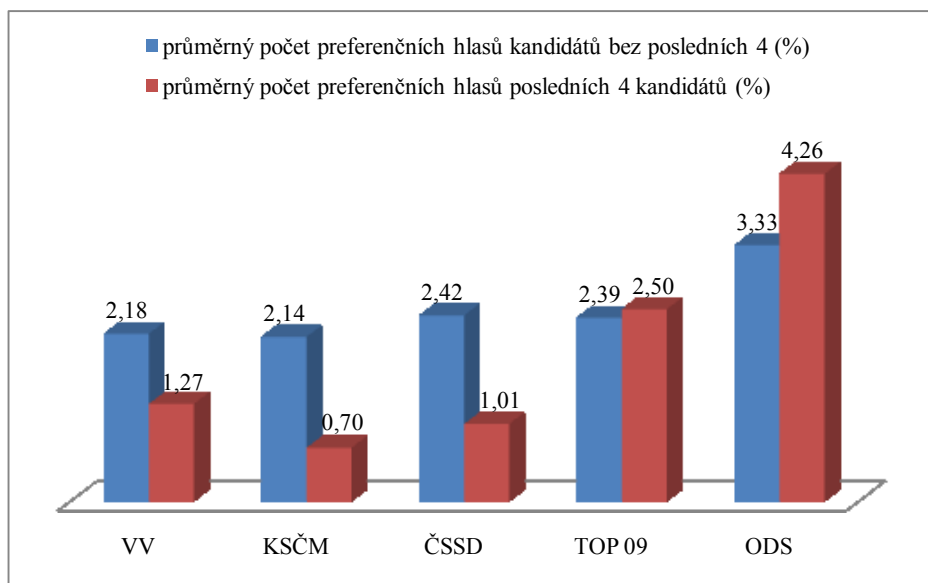
schopno přesunout se z posledních čtyř pozic a být zvolen. Grafické shrnutí obou jevů tak umožňuje porovnat situaci mezi stranami.

Všechna data zde uvedená jsou vlastní výpočty autorky, která čerpala z výsledků voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2010 zveřejněných na stránkách Českého statistického úřadu.¹⁴⁵ Situace jsou propočteny pouze u pěti stran, které se dostaly do Poslanecké sněmovny, a to hlavně z důvodu omezeného rozsahu práce.

¹⁴⁵*Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 2010 Parlamentu ČR 2010 – část II.*
<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/4205-10-> (14.3.2011)

1 Hl. město Praha

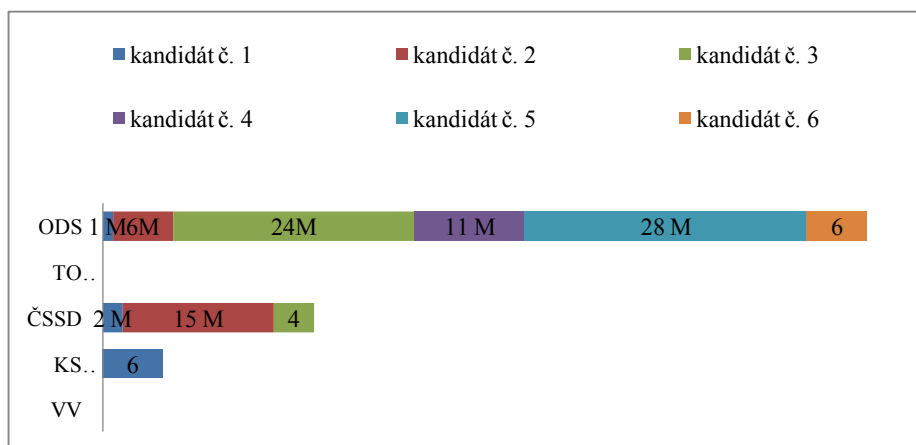
Graf 1 a: Preferenční hlasy v Hl. městě Praha (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

Je zřejmé, že v Praze se na „poslední čtyřku“ zaměřovali voliči především u TOP 09 a ODS, přičemž u občanských demokratů významně.

Graf 2 a: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Hl. m. Praha (PS 2010)

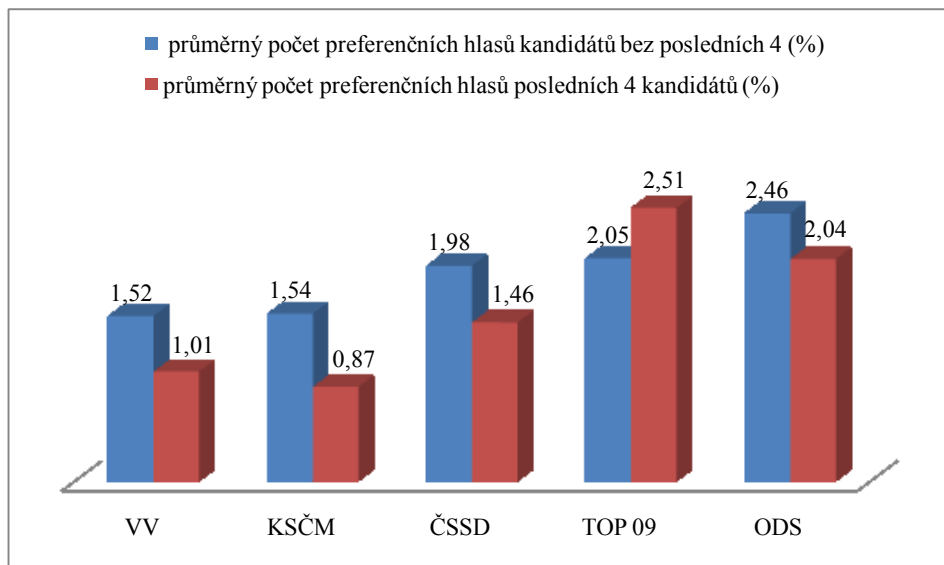

Zdroj: Archiv autorky.

Graf 2a se zaměřuje na kandidáty, kteří pomocí preferenčních hlasů přeskočili své kolegy na kandidátce. Nejvíce takovýchto kandidátů se nacházelo opět na kandidátce ODS, kde jich bylo 6, z čehož 5 získalo mandát. Bez povšimnutí by neměl zůstat ani počet míst, která někteří kandidáti byli schopni přeskočit (např. kandidát č. 5 u ODS poskočil o 28 míst – z posledního 36. místa na 8., a byl schopen získat mandát.)

2 Středočeský kraj

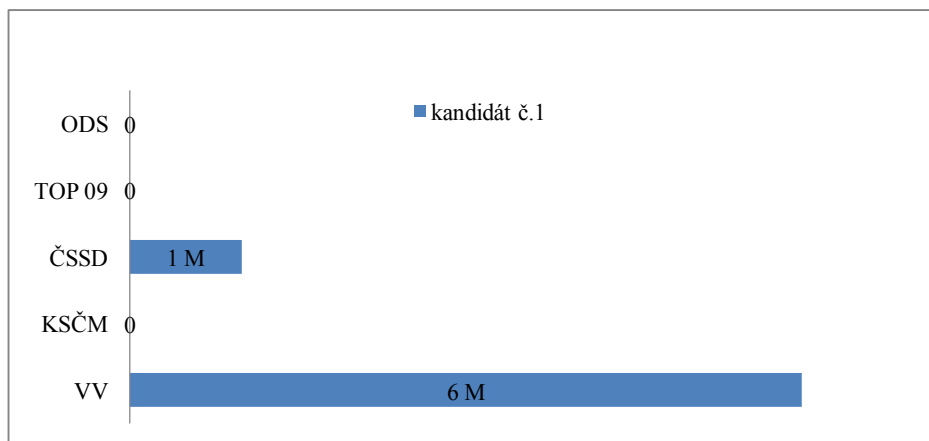
Graf 1 b: Preferenční hlasy ve Středočeském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

Ve Středočeském kraji se na poslední čtyři kandidáty zaměřovali výhradně voliči TOP 09, u všech ostatních stran byly hlasy věnovány spíše kandidátům na horních příčkách kandidátek.

Graf 2 b: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů ve Středočeském kraji (PS 2010)

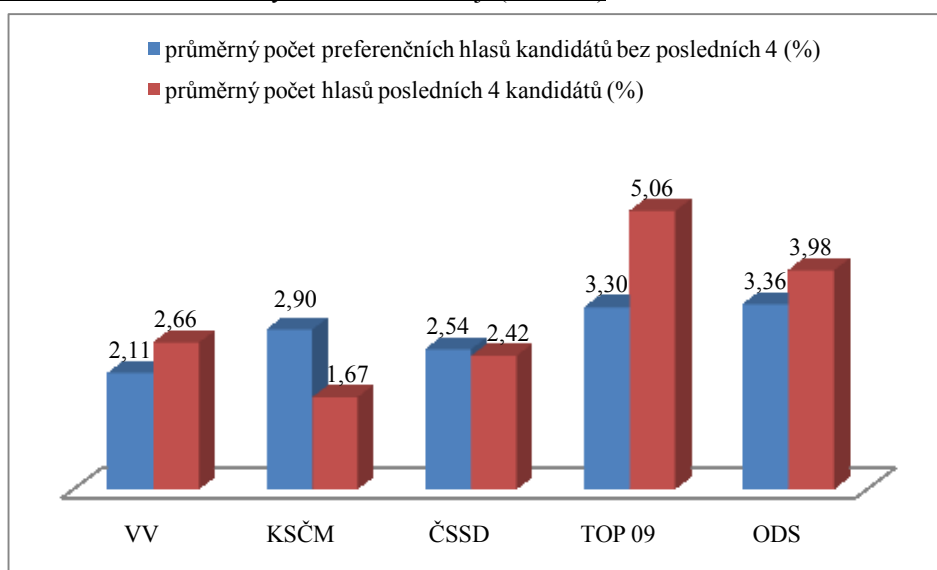

Zdroj: Archiv autorky.

Z grafu 2b je patrné, že ve Středočeském kraji bylo využití preferenčních hlasů voliči chabé. Jen dva kandidáti z pěti zkoumaných kandidátek změnili své pořadí díky preferenčním hlasům - oba získali mandát.

3 Jihočeský kraj

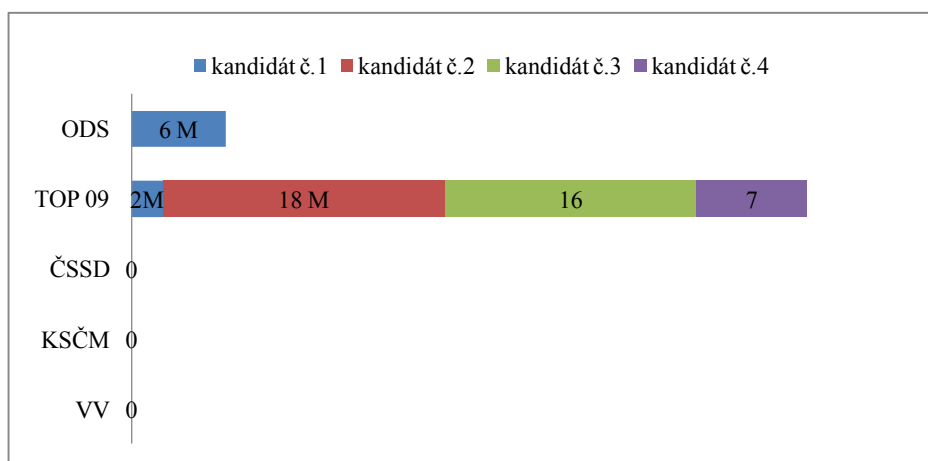
Graf 1 c: Preferenční hlasy v Jihočeském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Jihočeském kraji je u tří stran patrné, že jejich voliči dávali přednost posledním čtyřem kandidátům, přičemž u ČSSD jen nepatrně preferovali kandidáty z horních příček kandidátky. Markantní je případ TOP 09, kdy se voliči na kandidáty ze dna kandidátních listin zaměřovali téměř o třetinu více než na ostatní kandidáty.

Graf 2 c: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Jihočeském kraji (PS 2010)

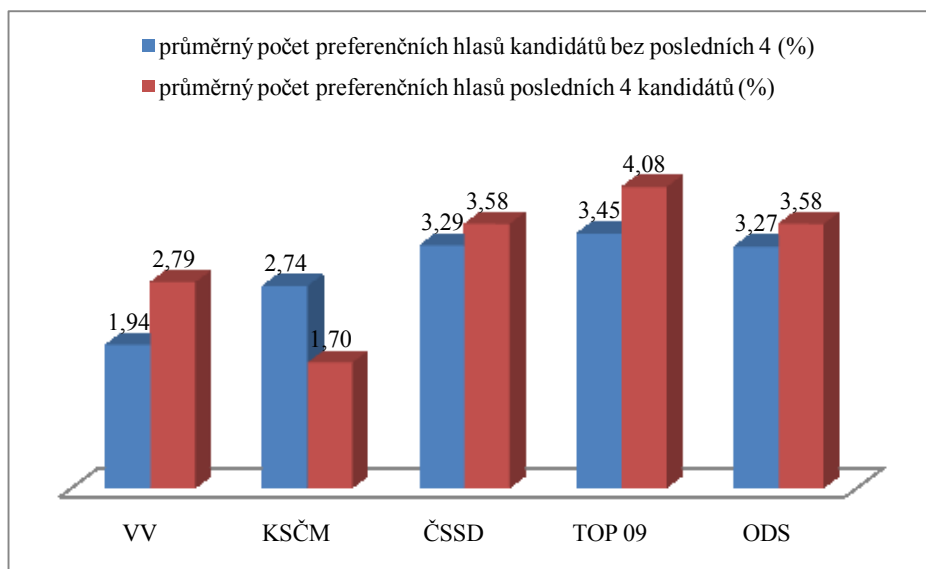

Zdroj: Archiv autorky.

I z grafu 2c je zřejmé, že u TOP 09 se téměř jako na jediné kandidátce projevilo preferenční hlasování voličů – čtyři kandidáti se posunuli na kandidátce vzhůru, přičemž dva o více než 10 příček a jednomu se podařilo získat mandát.

4 Plzeňský kraj

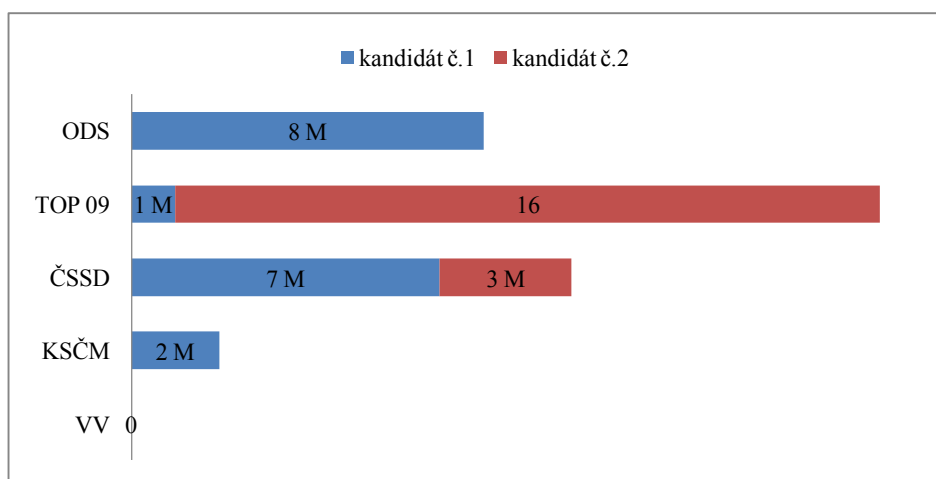
Graf 1 d: Preferenční hlasy v Plzeňském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V tomto kraji je patrné, že voliči se u čtyř z pěti zkoumaných stran zaměřovali na kandidáty z dolních pater kandidátních listin. Jedinou výjimkou je KSČM.

Graf 2 d: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Plzeňském kraji (PS 2010)

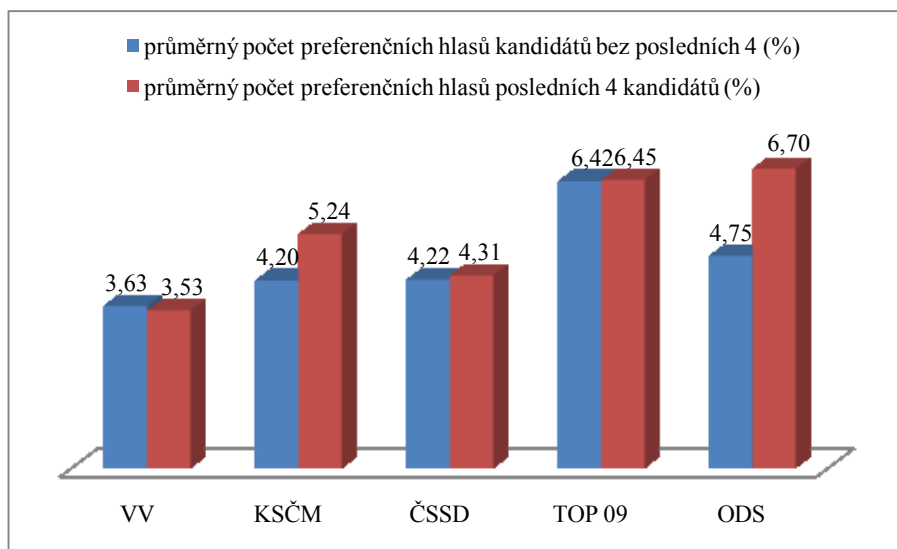

Zdroj: Archiv autorky.

Kromě situace na kandidátce VV je evidentní, že u všech ostatních stran aspoň jeden kandidát dokázal změnit pořadí.

5 Karlovarský kraj

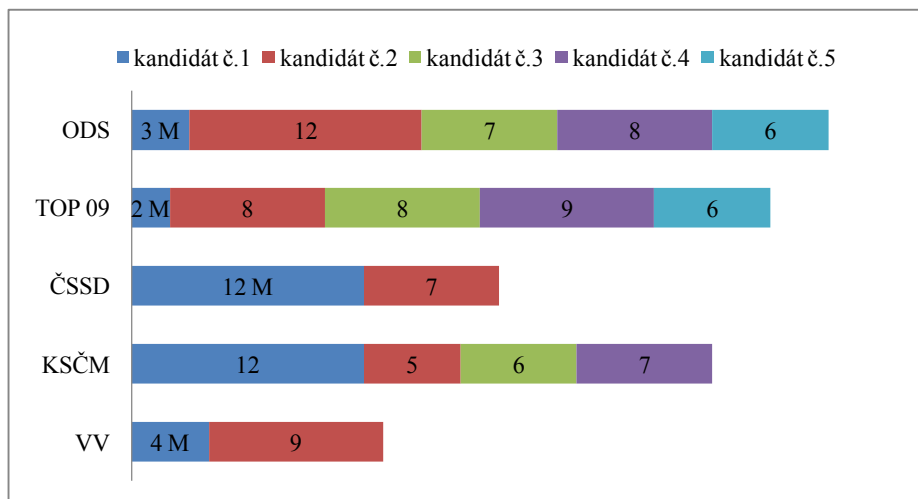
Graf 1 e: Preferenční hlasy v Karlovarském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Karlovarském kraji je jasná převaha kandidátek, kdy byli preferováni poslední čtyři kandidáti před ostatními. Zřejmé je to hlavně u ODS. Jediná strana, kde převažovaly preferenční hlasy kandidátů z horních pater kandidátní listiny, je VV.

Graf 2 e: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Karlovarském kraji (PS 2010)

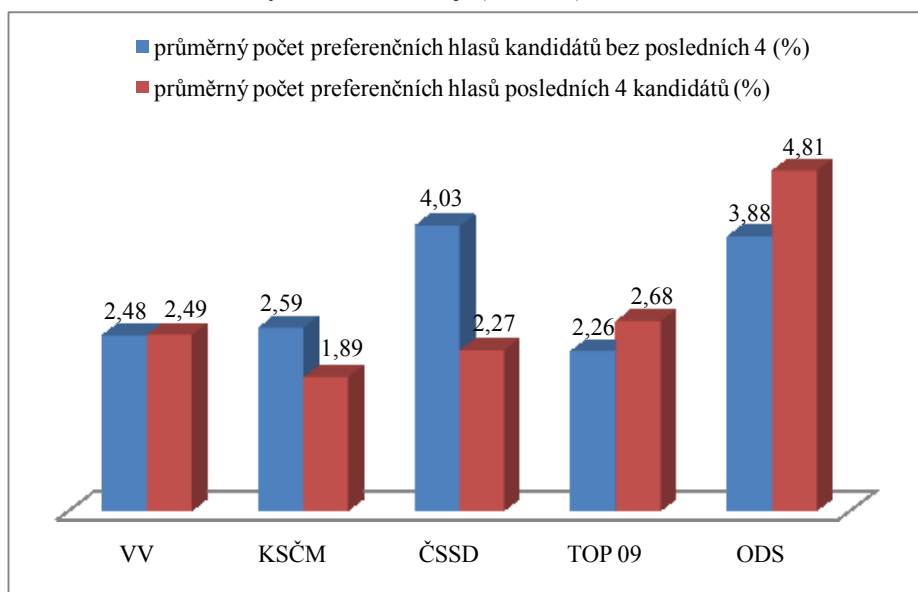

Zdroj: Archiv autorky.

V Karlovarském kraji voliči využívali preferenčních hlasů, což se projevilo na všech zkoumaných kandidátkách: zajímavá je situace u ČSSD, kde ze dvou preferovaných kandidátů získal mandát ten, který se dokázal posunout o 12 míst, tedy původně se nacházel v dolních patrech kandidátní listiny.

6 Ústecký kraj

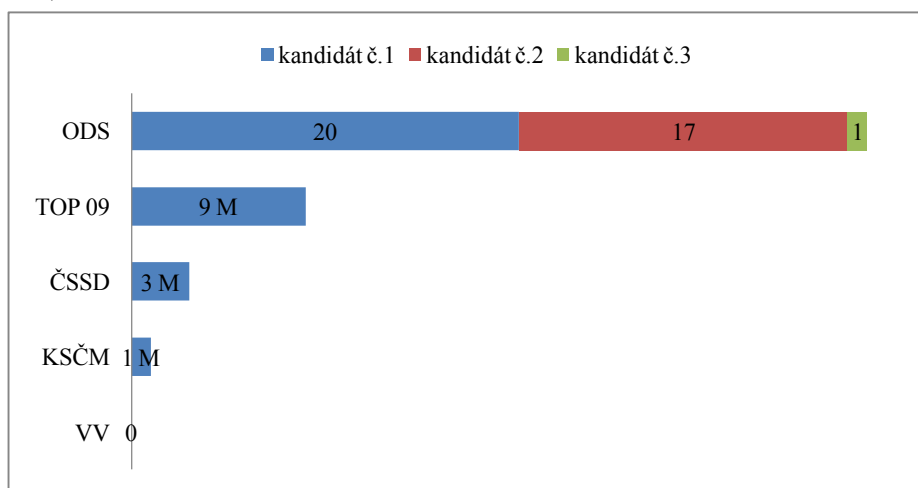
Graf 1 f: Preferenční hlasy v Ústeckém kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Ústeckém kraji převažuje preference posledních čtyř kandidátů výrazně u kandidátky ODS, méně pak u TOP 09 či VV.

Graf 2 f: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Ústeckém kraji (PS 2010)

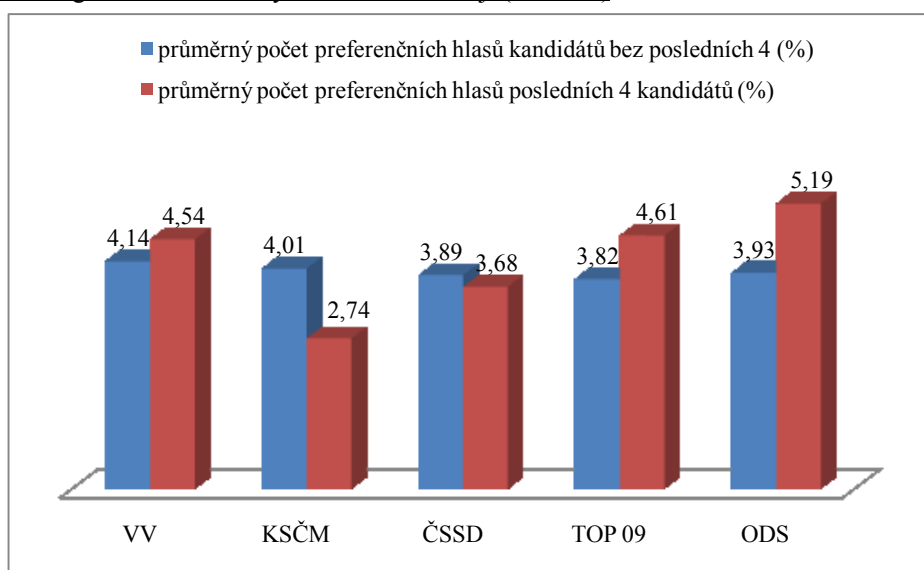

Zdroj: Archiv autorky.

Pomocí preferenčních hlasů se posunuli zejména kandidáti ODS – dva z nich o více než 10 příček, což koresponduje s předchozím grafem, protože jejich výchozí pozice musela být na dně kandidátní listiny. Žádný z nich ovšem nezískal mandát.

7 Liberecký kraj

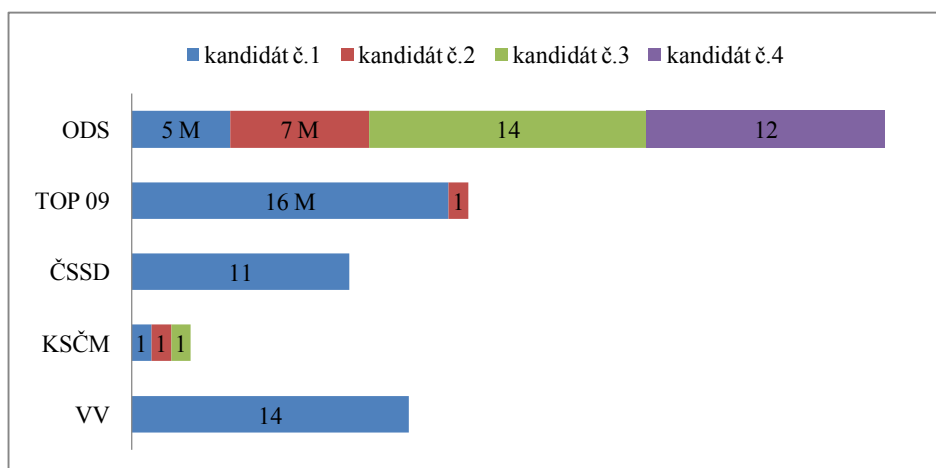
Graf 1 g: Preferenční hlasy v Libereckém kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Libereckém kraji je opět zřejmá převaha v průměrném užití preferenčních hlasů pro poslední čtyři kandidáty – jedná se o kandidátky VV, TOP 09 a zejména ODS, kde je podíl hlasů preferenčních hlasů pro poslední čtyři kandidáty výrazný.

Graf 2 g: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Libereckém kraji (PS 2010)

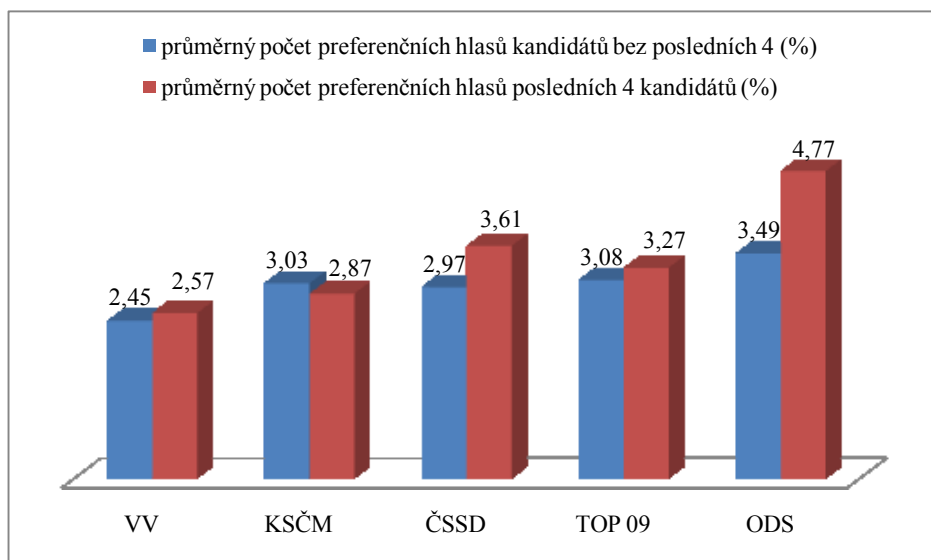
Zdroj: Archiv autorky.

Situace kolem ODS koresponduje i s grafem 2g: dva kandidáti z dolních pater kandidátky se posunuli téměř do jejího čela. I přesto, že se jim nepodařilo získat mandát, jejich kolegům, kteří poskočili o 5 resp. 7 míst, se to podařilo. Stejně tak kandidát TOP 09 významně změnil svou pozici, když poskočil o 16

příček, což při kandidátce o 17 kandidátech znamená, že se dostal z posledního na první místo, a navíc byl schopen získat mandát.

8 Královéhradecký kraj

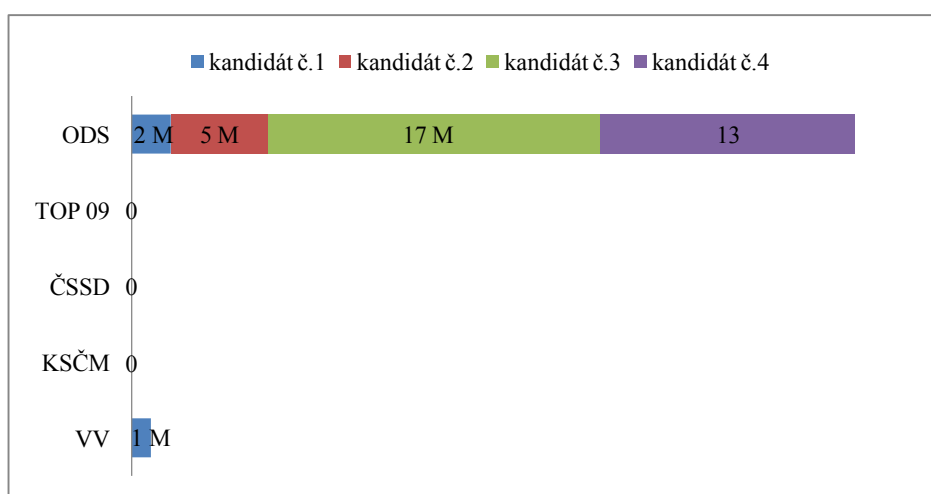
Graf 1 h: Preferenční hlasy v Libereckém kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

Z grafu 1h je opět patrné, že poslední čtyři kandidáti byli aktuálním tématem pro voliče ODS, ale také pro kandidáty ČSSD, TOP 09 a nepatrně i VV. Jedině voliči KSČM v tomto kraji ignorovali přidělení preferenčních hlasů kandidátům ze dna kandidátních listin.

Graf 2 h: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Libereckém kraji (PS 2010)

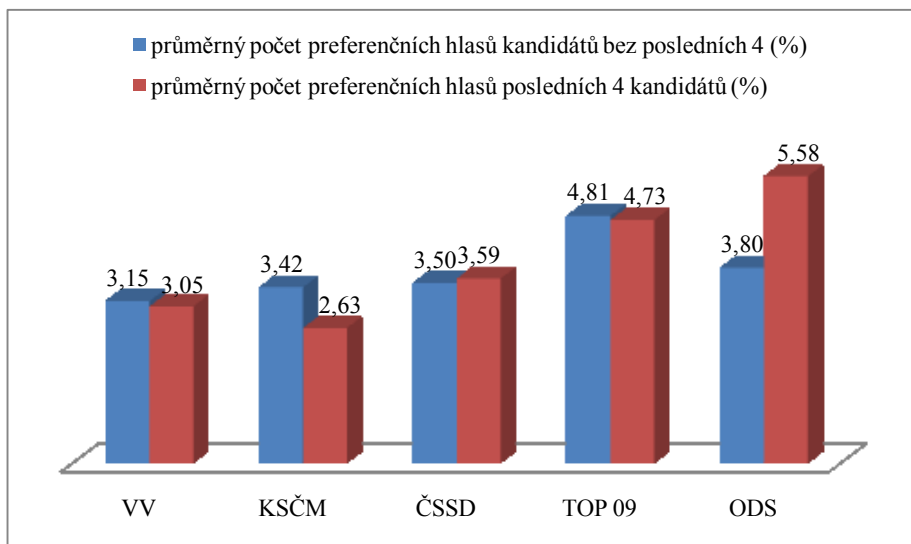

Zdroj: Archiv autorky.

Při pohledu na situaci kandidátů ODS vidíme souvislost s grafem 1 h – dva z preferovaných se posunuli o více než deset příček vzhůru, a jeden – o 17 – získal mandát.

9 Pardubický kraj

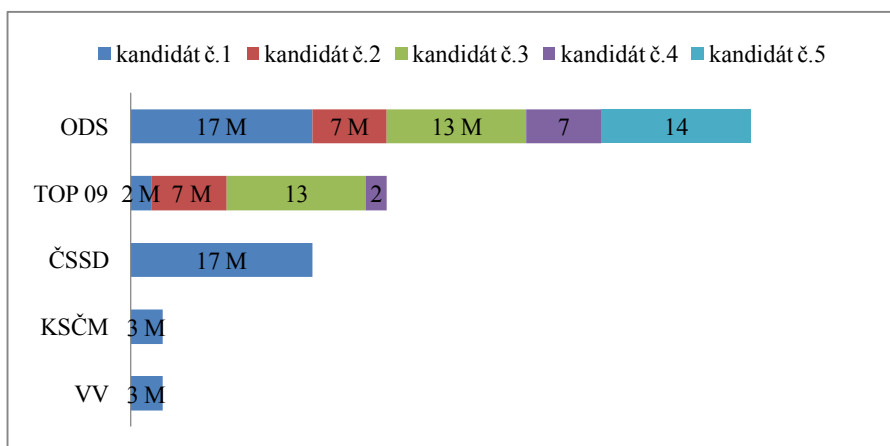
Graf 1 i: Preferenční hlasy v Pardubickém kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Pardubickém kraji dávali voliči přednost zavedeným kandidátům z horních pater kandidátek – výjimkou jsou opět voliči ODS, kteří razantně preferovali poslední čtyři kandidáty.

Graf 2 i: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Pardubickém kraji (PS 2010)

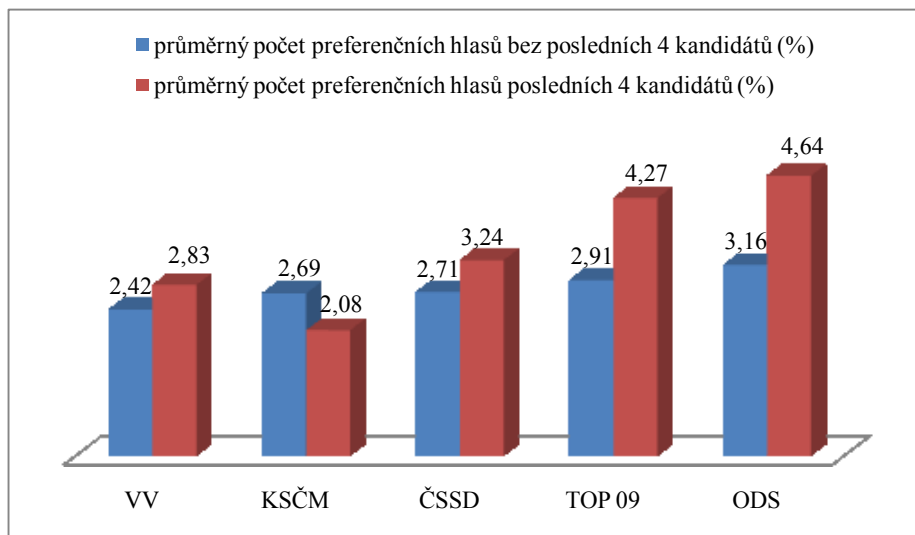
Zdroj: Archiv autorky.

Tento fakt se odráží i na počtu kandidátů, kteří se posunuli na kandidátce pomocí preferenčních hlasů – opět jich je nejvíce u ODS, přičemž tři z nich se

přesunuli z konce kandidátky o víc než deset míst vzhůru a dva byli schopni dosáhnout na mandát. Podobně kandidát ČSSD se posunul ze dna kandidátky a získal mandát.

10 Vysočina

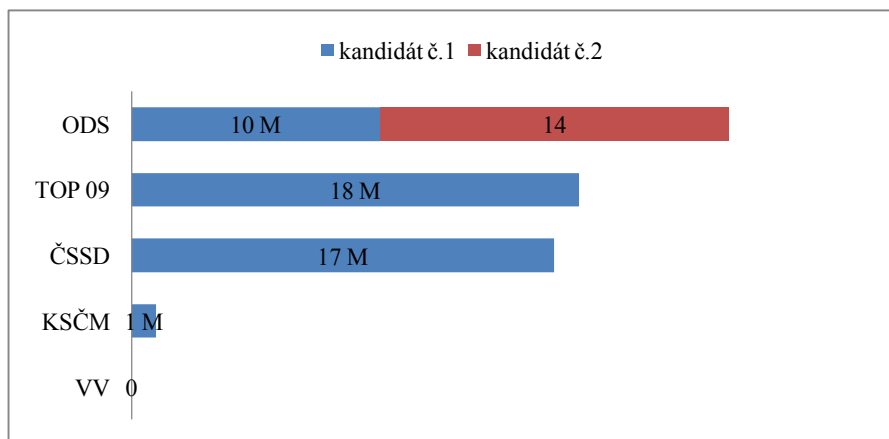
Graf 1 j: Preferenční hlasy v kraji Vysočina (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V kraji Vysočina je evidentní preference posledních čtyř kandidátů u všech zkoumaných stran kromě KSČM, přičemž u TOP 09 a ODS je hlasování ve prospěch posledních čtyř kandidátů markantní.

Graf 2 j: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v kraji Vysočina (PS 2010)

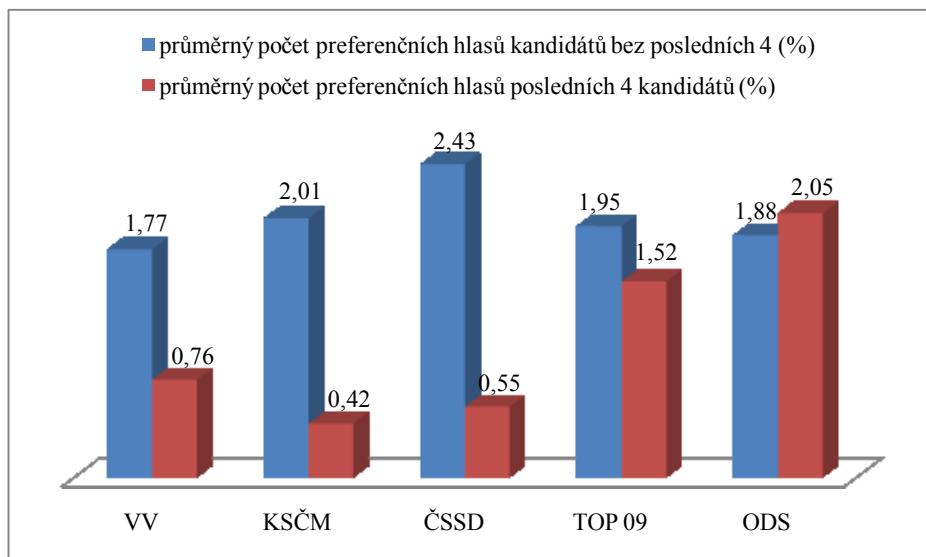
Zdroj: Archiv autorky.

Graf 1j se odráží ve výsledcích tohoto grafu: zejména u ODS je zřejmé, že oba kandidáti, kteří byli jako jediní dva upřednostněni díky preferenčním hlasům na kandidátce ODS, přeskočili 10 a více pozic. Situace je v tomto ohledu

podobná i u TOP 09 či ČSSD, jejichž kandidáti byli ze dna kandidátek posunuti na jejich špici a získali mandát.

11 Jihomoravský kraj

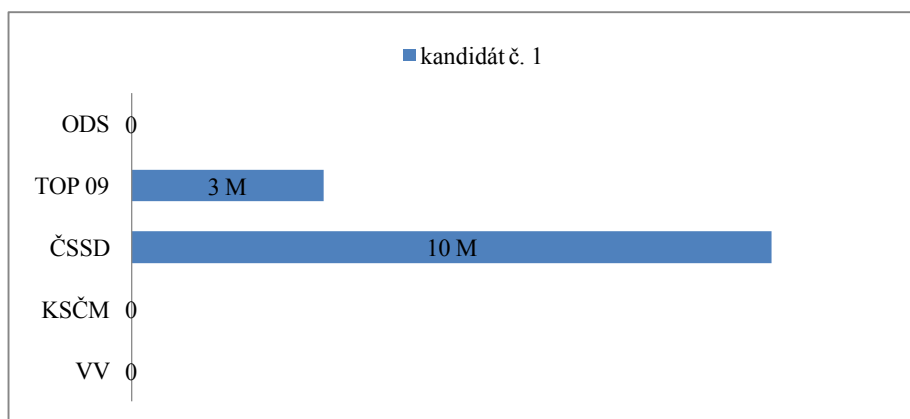
Graf 1 k: Preferenční hlasy v Jihomoravském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Jihomoravském kraji je jasné, že voliči ignorovali výzvu volit poslední čtyři kandidáty a kromě kandidátky ODS volili kandidáty z horních pater kandidátek.

Graf 2 k: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Jihomoravském kraji (PS 2010)

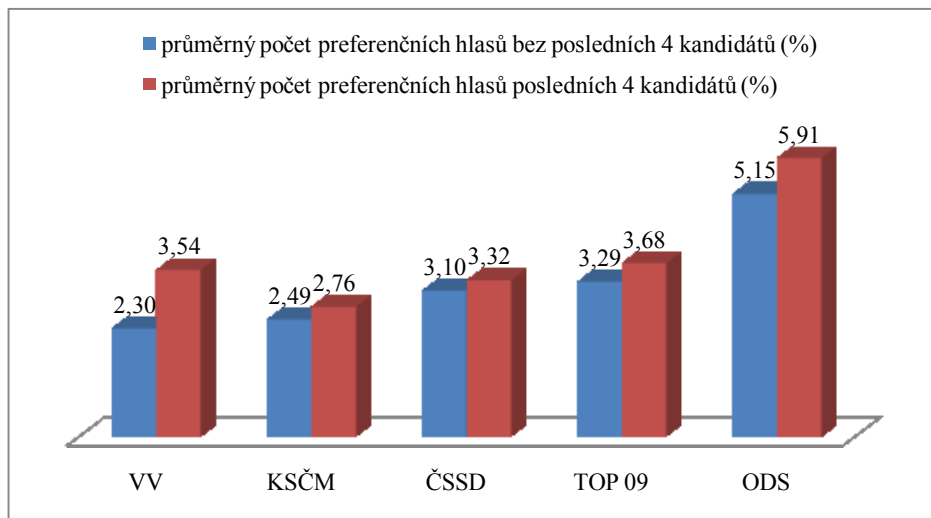
Zdroj: Archiv autorky.

Při nahlédnutí do tohoto grafu zjistíme, že v Jihomoravském kraji voliči preferenční hlasy nevyužívali téměř vůbec – pouze dva kandidáti z celkových pěti kandidátek se posunuli vzhůru – a to kandidáti ČSSD a TOP 09, kteří oba dva dosáhli na mandát. Jejich postup nebyl tak výrazný jako v jiných

případech. Celkově lze tedy konstatovat, že voliči Jihomoravského kraje byli imunní k jakýmkoliv výzvám využívat preferenční hlasy.

12 Olomoucký kraj

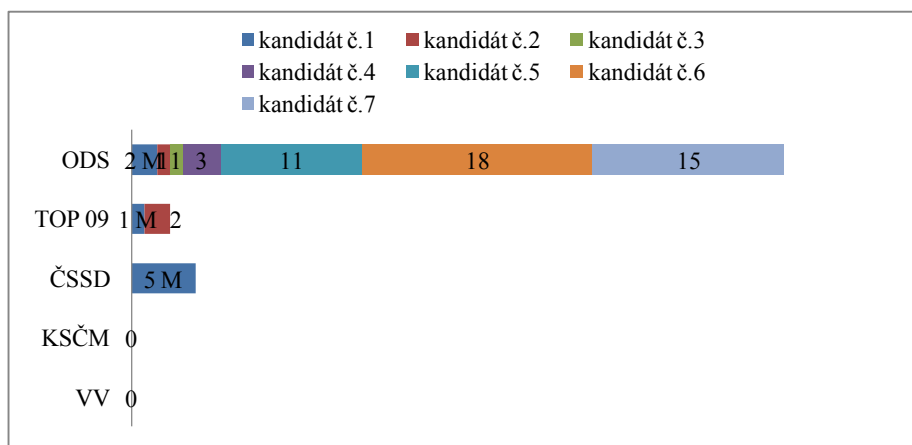
Graf 1 I: Preferenční hlasy v Olomouckém kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

V Olomouckém kraji voliči vyslyšeli výzev iniciativy a preferovali poslední čtyři kandidáty, a to u všech zkoumaných stran. Zajímavá je situace u ODS, kde průměr preferenčních hlasů daleko převyšuje ostatní kandidátky.

Graf 2 I: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Olomouckém kraji (PS 2010)

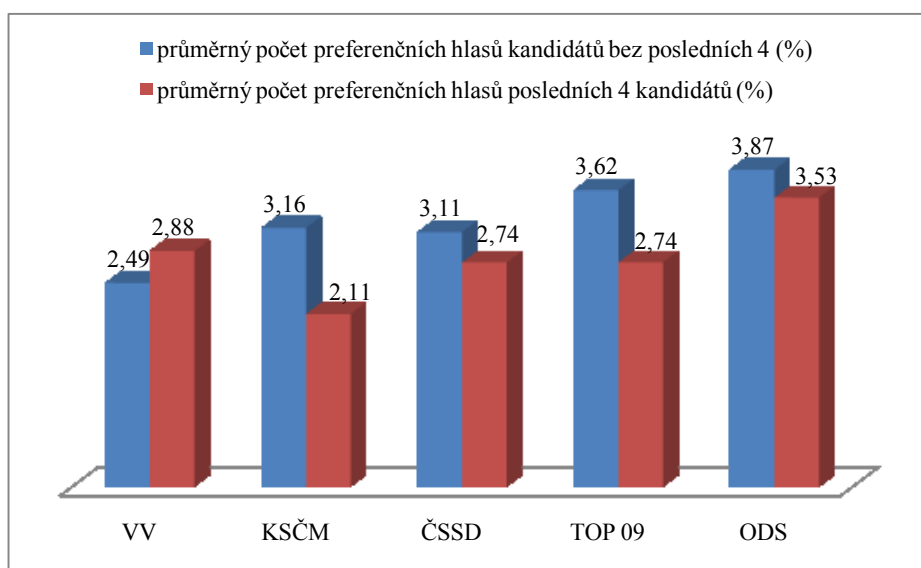

Zdroj: Archiv autorky.

Preferenční hlasování se u ODS projevuje i v tomto grafu – díky preferenčním hlasům dokázalo změnit pořadí hned sedm kandidátů, z čehož tři z nich, ač nezískali mandát, se posunuli o více než 10 míst.

13 Zlínský kraj

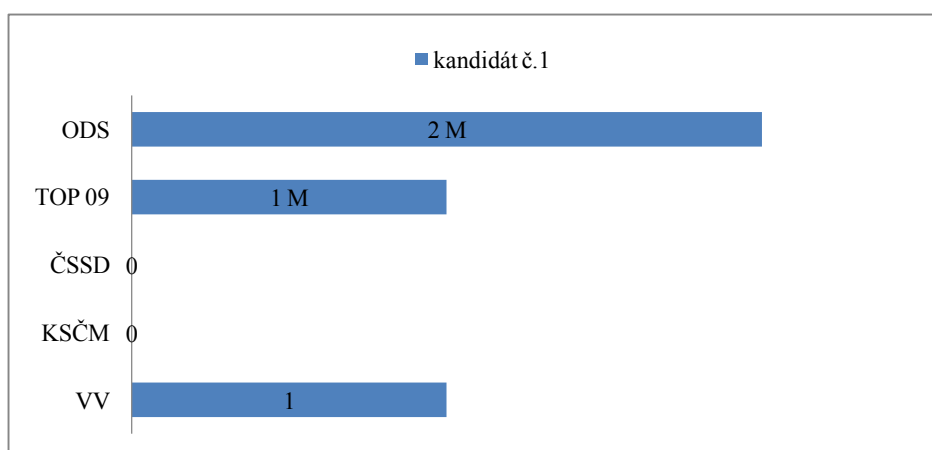
Graf 1 m: Preferenční hlasy ve Zlínském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

Ve Zlínském kraji je evidentní, že voliči - kromě voličů VV – ignorovali výzvy iniciativy a preferovali spíše kandidáty z horních pater kandidátních listin.

Graf 2 m: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Zlínském kraji (PS 2010)

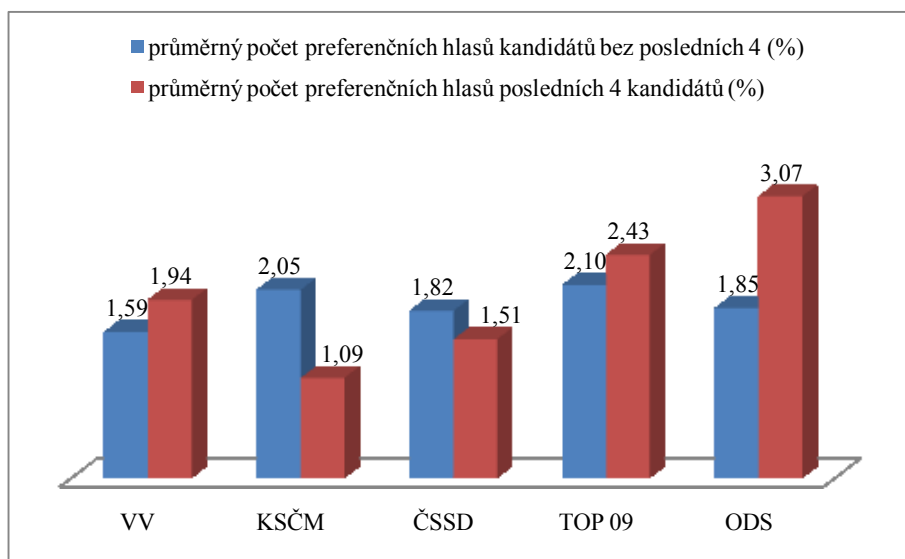

Zdroj: Archiv autorky.

Ignorace volby „posledních čtyř“ se projevuje i zde, a to zejména počtem míst, které byli schopni kandidáti přeskočit. Jsou velice nízké, tudíž je zřejmé, zejména u ODS a TOP 09, že se kandidáti museli nacházet na horních pozicích, aby mohli získat mandát.

14 Moravskoslezský kraj

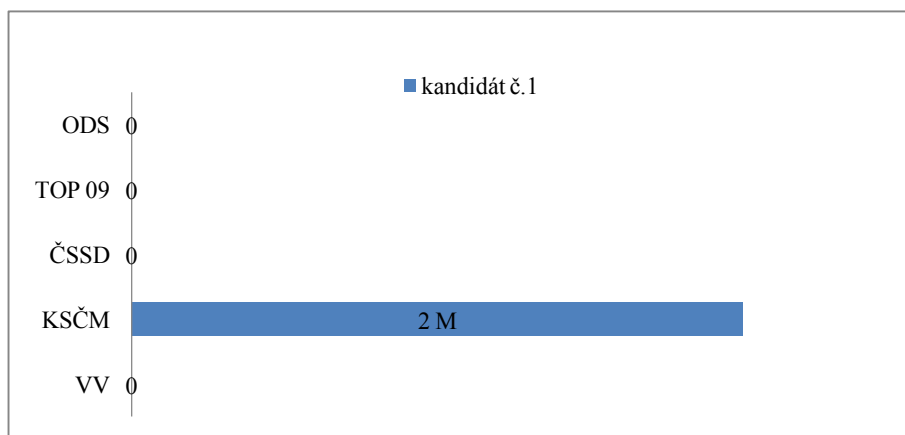
Graf 1 n: Preferenční hlasy v Moravskoslezském kraji (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

Preference posledních čtyř kandidátů se v Moravskoslezském kraji projevila opět výrazně u ODS, TOP 09 a také u VV. Naopak imunní zůstali voliči levice, kdy speciálně u KSČM je ignorace volby posledních kandidátů víc než zřejmá.

Graf 2 n: Počet kandidátů postupujících pomocí preferenčních hlasů v Moravskoslezském kraji (PS 2010)

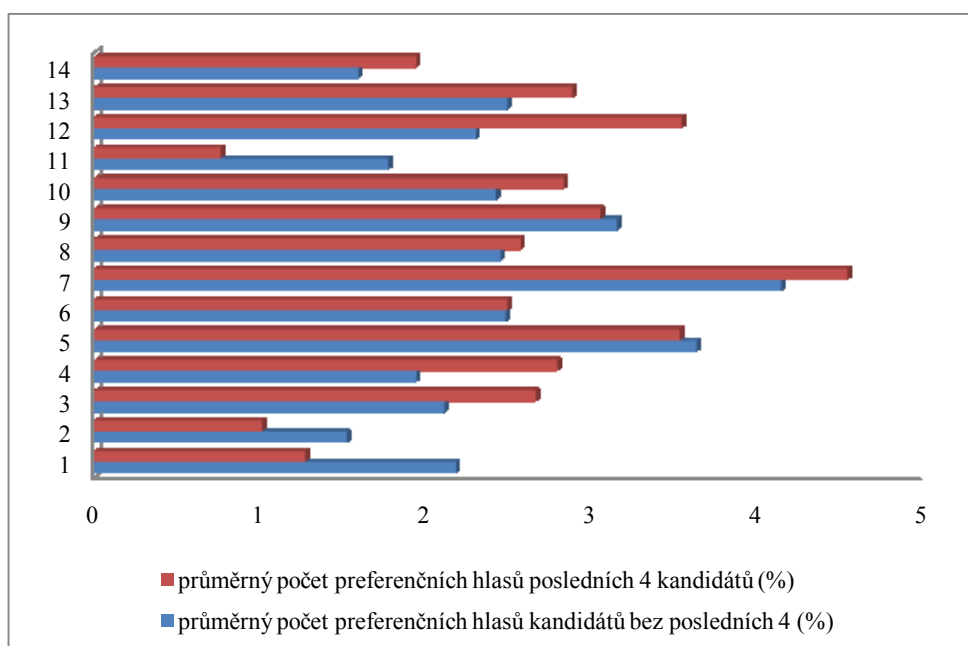
Zdroj: Archiv autorky.

Tento graf potvrzuje výše nastíněný trend u komunistické strany – kandidát, který získal mandát, se posunul o minimum míst, tudíž se musel nacházet v horních patrech kandidátky, jestliže získal mandát. U ostatních stran voliči preferenční hlasy neudělovali vůbec.

Celorepublikové srovnání

Následujících pět grafů (Graf 3 – 7) nabízí celkové shrnutí užití preferenčního hlasování pro každou z pěti zkoumaných stran. Každá tabulka je vypracovaná zvlášť pro každou stranu tak, aby bylo možno srovnat situaci v jednotlivých krajích. Obsahuje 14 řádků (svislá osa), které znázorňují 14 krajů v pořadí: 1 Hl. město Praha, 2 Středočeský kraj, 3 Jihočeský kraj, 4 Plzeňský kraj, 5 Karlovarský kraj, 6 Ústecký kraj, 7 Liberecký kraj, 8 Královéhradecký kraj, 9 Pardubický kraj, 10 Vysočina, 11 Jihomoravský kraj, 12 Olomoucký kraj, 13 Zlínský kraj, 14 Moravskoslezský kraj. Na vodorovné ose je zobrazena procentuální stupnice číselných hodnot.

Graf 3: Preferenční hlasy pro VV za celou ČR (PS 2010)

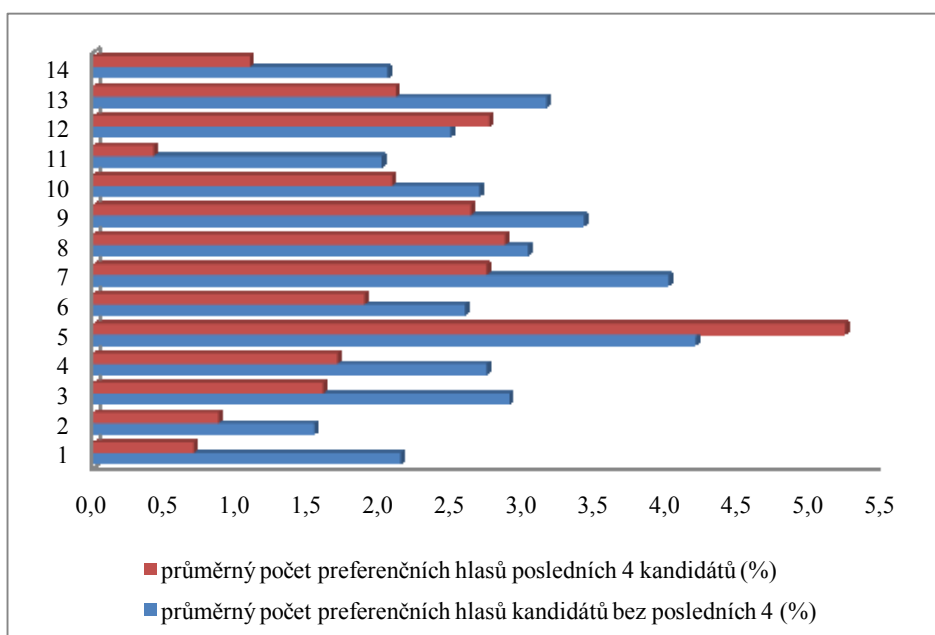

Zdroj: Archiv autorky. Pozn.: U výpočtů obou hodnot v Ústeckém kraji (6) jsou do průměru zahrnuti jen ti kandidáti, kteří nebyli vyřazeni.

Počet krajů, kde „poslední 4“ dostali průměrně více hlasů než zbytek kandidátů: **9/14**

KSČM

Graf 4: Preferenční hlasy pro KSČM za celou ČR (PS 2010)

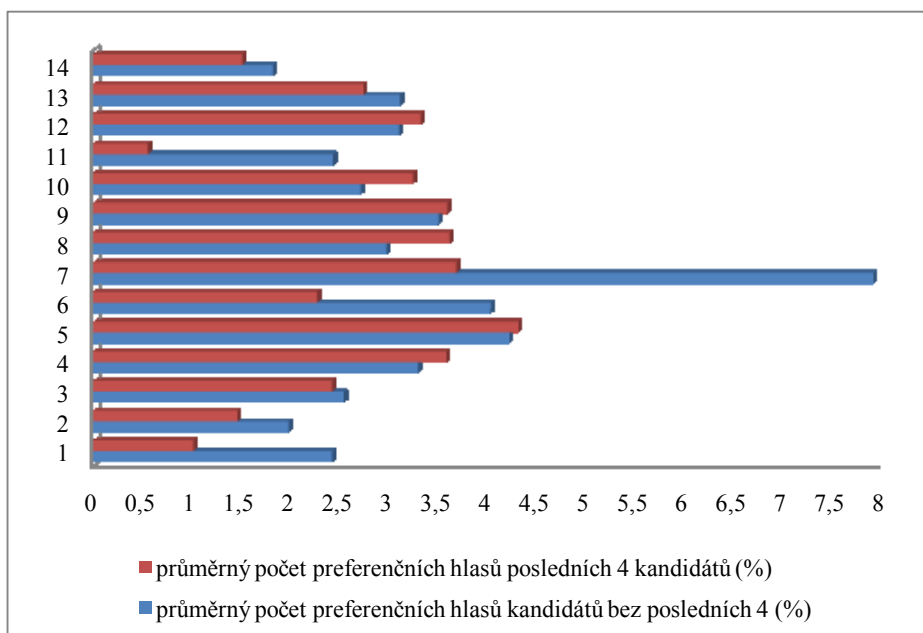

Zdroj: Archiv autorky.

Počet krajů, kde „poslední 4“ dostali průměrně více hlasů než zbytek kandidátů: **2/14**

ČSSD

Graf 5: Preferenční hlasy pro ČSSD za celou ČR (PS 2010)

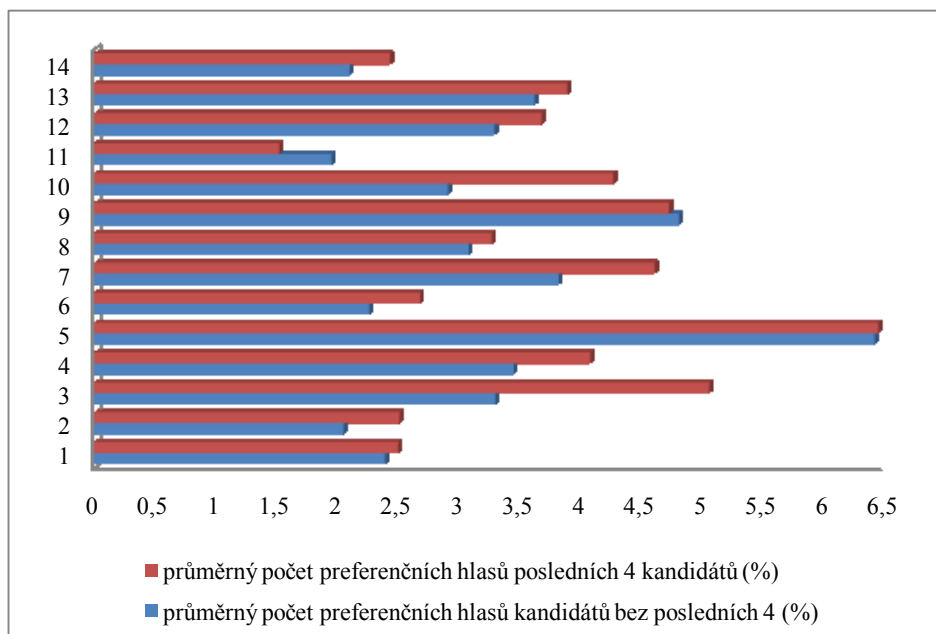

Zdroj: Archiv autorky. Pozn.: U výpočtu „kandidátů bez posledních 4“ v Libereckém kraji (7) jsou do průměru zahrnuti jen ti kandidáti, kteří nebyli vyřazeni.

Počet krajů, kde „poslední 4“ dostali průměrně více hlasů než zbytek kandidátů: **6/14**

TOP 09

Graf 6: Preferenční hlasy pro TOP 09 za celou ČR (PS 2010)

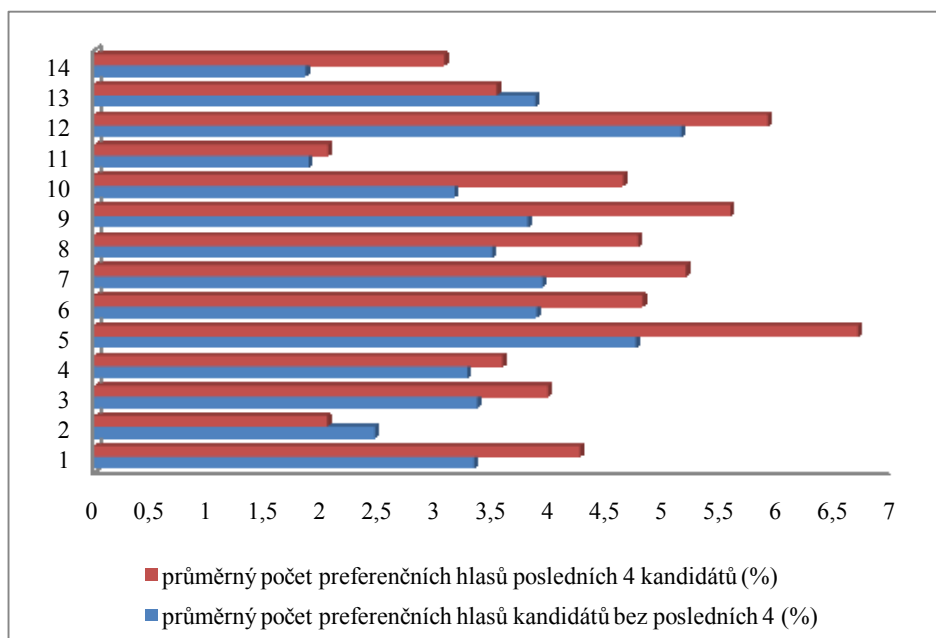

Zdroj: Archiv autorky.

Počet krajů, kde „poslední 4“ dostali průměrně více hlasů než zbytek kandidátů: **12/14**

ODS

Graf 7: Preferenční hlasy pro ODS za celou ČR (PS 2010)

Zdroj: Archiv autorky.

Počet krajů, kde „poslední 4“ dostali průměrně více hlasů než zbytek kandidátů: **12/14**

Z grafů je patrné, že efekt „posledních 4“ se projevil nejvíce na kandidátkách ODS a TOP 09, a to ve 12 ze 14 krajů. Méně pak u VV, kde se efekt „posledních 4“ prokázal v devíti krajích, u ČSSD v šesti, tedy méně než v polovině. U KSČM se výzva volit poslední čtyři kandidáty projevila jen minimálně, a to pouze ve dvou krajích. Co se týče krajů, kde se výzva odrazila nejrazantněji, vítězí 12 – Olomoucký kraj, ve kterém se u všech pěti zkoumaných stran projevila vyšší průměrná hodnota preference posledních čtyř kandidátů. Ten zároveň zůstává prvním a posledním krajem, kde u všech pěti stran preferovali voliči kandidáty ze dna kandidátek a kde se tedy výzva Defenestrace 2010 setkala se stoprocentním úspěchem. Zajímavá situace vznikla v 4 – Plzeňském kraji, 8 – Královéhradeckém kraji a v kraji 10 – Vysočina, kde se preference „posledních 4“ objevila u všech stran kromě KSČM. Naopak v 5 – Karlovarském kraji převažovaly průměrné hlasy u posledních čtyř kandidátů kromě VV u všech ostatních stran, tedy i u komunistů, což byl jeden ze dvou krajů, kde výzva Defenestrace 2010 u komunistických voličů uspěla (druhým byl již zmíněný Olomoucký kraj).

V dalších čtyřech krajích bylo zaznamenáno preferování posledních čtyř kandidátů shodně u VV, TOP 09 a ODS – voliči levicových stran zůstali v těchto krajích apelem iniciativy netknuty. Týkalo se to 3 – Jihočeského kraje, 6 – Ústeckého kraje, 7 – Libereckého kraje a 14 – Moravskoslezského kraje. Je nutno poznamenat, že až na 9 – Pardubický kraj, kde mezi jednu ze dvou stran, ve kterých převažovaly preference posledním čtyřem kandidátům, patřila kromě ODS taky ČSSD, už v žádných dalších krajích nedošlo u levicových voličů k preferování „posledních 4“. Jednalo se o 1 – Hl. město Praha, kde se výzva Defenestrace 2010 projevila na kandidátce TOP 09 a ODS a 13 – Zlínský kraj, kde se kromě TOP 09 na „poslední 4“ zaměřili voliči VV. V posledních dvou krajích, tedy v 2 – Středočeském kraji a v 11 – Jihomoravském kraji, se aktivita Defenestrace 2010 projevila jen minimálně, pouze u jedné strany v každém kraji: u TOP 09 ve středních Čechách a u ODS na jižní Moravě, tedy u pravicových stran.

Z výsledných grafů je tedy zřejmé, že dopad výzvy volit poslední čtyři kandidáty se liší v závislosti na pravo-levé škále pěti zkoumaných stran a také na kraji, ve kterém strany kandidovaly. Její efekt evidentně dopadl na pravicové strany více než na ostatní. Může to být způsobeno charakteristikou

pravického voliče: vyšší vzdělání a životní úroveň předpokládá větší informovanost a s ní spojený kritický pohled na všeobecné dění a tedy vyšší motiv jít k volbám a použít preferenční hlasy. Z charakteru levického voliče vyplývá naopak jistá kontinuita v hlasování. Příčin může být více např. veřejná známost kandidátů, jejich vzdělání a profese, popř. osobní znalost kandidáta či místo jeho bydliště.¹⁴⁶ Zajímavý je také fakt, proč se tak razantně lišil dopad apelu iniciativy mezi kraji. Například v Olomouckém kraji voliči všech stran preferovali poslední čtyři kandidáty, v Jihomoravském kraji už to byli pouze voliči ODS.

Tyto úvahy nabízejí prostor pro další výzkum a není cílem této práce se jimi podrobně zabývat. Faktem nicméně zůstává, že apel na preferování „posledních 4“ se v pěti krajích (4 – Plzeňském, 5 – Karlovarském, 8 – Královéhradeckém, na 10 – Vysočině a v 12 – Olomouckém kraji) a u dvou pravicových stran – ODS a TOP 09 ukázal jako relevantní klíč k využívání preferenčních hlasů.

Výzva na použití preferenčních hlasů v těchto volbách se projevila více než kdykoliv před tím: ve volbách v roce 2002 získalo díky uděleným preferenčním hlasům mandát 12 kandidátů, o čtyři roky později to bylo pouze 6 kandidátů.¹⁴⁷ Ve volbách v roce 2010 jich bylo 47. Podrobně znázorňují situaci dvě následující tabulky.

Tabulka 1: Počet získaných mandátů (PS 2010)

	Počet získaných M		Preferovaní/celková (%)
	celkově	preferovanými kandidáty	
VV	24	4	16,7
KSČM	26	5	19,2
ČSSD	56	10	17,9
TOP 09	41	11	26,8
ODS	53	17	32,1
Celkem	200	47	23,5

Zdroj: www.volby.cz + archiv autorky.

¹⁴⁶ LEBEDA, Tomáš: *Preferování kandidátů ve volbách do Poslanecké sněmovny*.

<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=370&lst=106> (20.3.2011)

¹⁴⁷ Je důležité podotknout, že ve volbách do PS 2006 platila stará verze volebního zákona: 2 preferenční hlasy + 7 % hlasů nutných k posunu na první pozici.

KNEBLOVÁ, Eva: *Využívání preferenčních hlasů*. In: BALÍK, Stanislav (ed.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno 2010, s. 172.

Pozn.: M = mandát; u ČSSD není mezi „preferované kandidáty“ zařazen David Rath v 2 – Středočeském kraji, neboť se posunul pouze z 2. místa na 1., byl by tudíž pravděpodobně zvolen i bez užití preferenčních hlasů. Jeho zařazení do výpočtů by zkreslilo opravdové preferované kandidáty, tedy ty, kteří se ocitli na nevolitelných pozicích (zde od 4. níž). Ze stejného důvodu není u TOP 09 zohledněn postup Zdeňka Bezecného z 3 – Jihočeského kraje, (z 3. místa na 1.) a u ODS v 1 – Hl. m. Praha Jany Černochové (z 3. místa na 2.) a Tomáše Úlehly ze 13 – Zlínského kraje (ze 4. místa na 2.)

Z tabulky lze opět vyčíst, že u ODS měli voliči tendenci využívat preferenční hlasy častěji než u jiných stran: v porovnání s VV je voliči ODS používali dvakrát častěji, z čehož je patrna snaha voličů obměnit stávající zástupce občanských demokratů v Poslanecké sněmovně. Zároveň lze konstatovat, že se na obměně poslanců jako celku podíleli ze všech voličů jednotlivých stran největší měrou. Snaha zamíchat kandidáty na kandidátních listinách se výrazně ukázala i u voličů dalšího pravicového subjektu – TOP 09. Naopak nejméně kandidátů, kteří změnili své pořadí díky preferenčním hlasům, bylo již tradičně u KSČM, přičemž tento fakt koresponduje s nízkým počtem krajů, kde voliči preferovali poslední čtyři kandidáty. U VV a ČSSD jsou hodnoty poměrně vyrovnané. Zůstat bez povšimnutí by neměl fakt, že téměř ¼ kandidátů byla do Poslanecké sněmovny zvolena pomocí preferenčních hlasů, tedy díky přesunům ze svých původních pozic na volitelná místa. To, jak si vedli kandidáti z posledních čtyř pozic, znázorňuje následující tabulka.

Tabulka 2: Počet kandidátů, kteří se posunuli z posledních čtyř míst

	Počet kandidátů, kteří se posunuli	
	celkem	získali M
VV	2	0
KSČM	2	0
ČSSD	4	3
TOP 09	9	3
ODS	18	4
Celkem	35	10

Zdroj: Archiv autorky. Pozn.: M – získal mandát.

Pokud se podíváme na úspěšnost posledních čtyř kandidátů, opět musíme konstatovat, že iniciativa zafungovala nejvíce u voličů ODS, kdy z posledních čtyř míst postoupilo 18 kandidátů, z čehož čtyři dosáhli na mandát. Znamená to tedy, že poslední čtyři kandidáti tvořili necelou čtvrtinu

z celkového počtu mandátů (17), které zajistili preferovaní kandidáti ODS, což není nezanedbatelný počet. U TOP 09 a ČSSD získali mandát shodně tři kandidáti, přičemž u TOP 09 z posledních čtyř pozic poskočilo devět kandidátů, zatímco u ČSSD voliči posunuli vzhůru pouze čtyři. Pokud se podíváme na objektivní podíl celkového počtu preferovaných kandidátů, kteří získali mandát a těch, co na něj dosáhli z posledních čtyř pozic, u obou stran tvoří zhruba třetinu. Jak již bylo řečeno, u TOP 09 se z posledních čtyř míst posunulo více kandidátů než u ČSSD, proto byla výzva úspěšnější právě u TOP 09. Co se týče zbývajících dvou stran – VV a KSČM, byl předpokládaný dopad výzvy Defenestrace 2010 nejméně výrazný – z posledních čtyř míst se posunuli výše pouze dva kandidáti z obou stran, což sice tvořilo polovinu ze všech preferovaných kandidátů, kteří získali mandát, ovšem žádný nebyl zvolen, a proto se fakticky vůbec nepodíleli na obměně politiků podle návodu Defenestrace 2010. (U VV se v podstatě ani konat nemohla, strana byla spolu nováček zvolený do Poslanecké sněmovny).

Závěr

Nejen demokraticky sepsaná ústava a právní normy jsou předpokladem pro moderní stát. Je to především skutečná možnost občanů zasahovat do veřejného života, ať již svými deklarovanými postoji, které se často nemusí shodovat s postoji vládní elity, či jinými různorodými aktivitami, kterými se rozvíjí lidská osobnost. Tato „živá“ demokracie je zhmotněna v konceptu občanské společnosti, která tvoří, dle mnohých teoretiků, předpoklad k úspěšnému fungování jakéhokoliv demokratického státu. Občanská společnost, jakožto prostor stojící mezi státem a rodinou, v sobě zahrnuje množství aktérů. Tato práce se zaměřila na občanskou společnost jakožto prostředek k vytváření podhoubí pro vznik aktérů, jejichž hlavní motivací je rozvíjení nejen individuálních, ale zejména celospolečenských hodnot a jejich obhajování (advokaci) ve společnosti. Jejich činnost ovlivňuje veřejné mínění apelem na vyšší míru občanské participace, odpovědnost za veřejné politiky atd. Artikulují nespokojenost občanů a jsou reprezentanty jejich nesouhlasu. Mají schopnost mobilizovat (myšleno spíše kvalitativně) občany k akci za účelem postavit se vládnoucím elitám a vynutit si změnu. Aktéry, naplňující zmíněné charakteristiky, označujeme souhrnným názvem sociální hnutí. Zejména na ně se tato práce zaměřila, i když nemohla a ani nechtěla vynechat pohled na občanskou společnost obecně, na její vývoj a východiska, ze kterých čerpá a které ovlivňují současné diskuze o její podobě a významu dodnes.

Česká republika byla ve své novodobé historii svědkem několika situací, které vedly k celospolečenské nespokojenosti. Poslední výraznější nevole vyvrcholila se závěrem kampaně před volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2010. Už jen cesta, která k volbám vedla, vzbudila znechucení veřejnosti nad kvalitou české politické reprezentace a ostrá a konfrontační předvolební kampaň byla jen třešničkou na dortu. Do čela celospolečenské skepse se postavily občanské iniciativy, které se svým vznikem pasovaly do role mluvčích nespokojených občanů a zároveň měly jasný cíl: mobilizovat veřejnost k aktivní resistenci. Touto resistencí nebyla myšlena násilná revolta či svrnutí vlády, nýbrž výměna, dle nich i veřejnosti, zkorumpované a jen za svým prospěchem se deroucí české politické reprezentace. Práce se zaměřila na dvě nejvýraznější občanské iniciativy, hlásající právě tyto názory, a sice na Defenestraci 2010, která chtěla výměny

politiků dosáhnout využitím preferenčních hlasů a „kroužkováním“ posledních čtyř (osmi) kandidátů, a Vyměňte politiky.cz, jež apelovala na volbu malých či úplně nových stran. Cílem práce bylo ověřit či vyvrátit následující hypotézu: *Nejen tradiční prostředky politického boje, jako je předvolební kampaň, ale také aktivita a funkce sociálních hnutí mají dopad na výsledek voleb.*

Prvotním úkolem bylo prokázat, že zvolené iniciativy lze považovat za sociální hnutí. Na základě teorie sociálních hnutí autorka definovala sedm znaků, které byly následně aplikovány na obě zkoumané iniciativy. Touto metodou bylo zjištěno, že občanské iniciativy lze klasifikovat jako sociální hnutí, přesněji jako sociální hnutí nového typu, které se od svých předchůdců liší požadavky formulujícími se zejména na postmateriální bázi, složením zástupců z příslušníků středních tříd, volnou organizační strukturou, postavením mimo rámec oficiálních politických struktur, aktivním využíváním mediálního prostředí a schopností mobilizace. Přičemž zde není míněna mobilizace v kvantitativním slova smyslu, spíše jde o její specifickou podobu: nenásilné happeningy a kulturní performance a tím vyvolaný zájem médií. Jak Defenestrace 2010, tak Vyměňte politiky.cz naplnily znaky nových sociálních hnutí, zapadají tedy do celkového rámce práce, která popisovala prostor k činnosti sociálních hnutí, a je oprávněné od nich očekávat, že budou nositeli apelu na celospolečenské vzednutí a aktivitu.

Takovýto apel se objevil u obou zkoumaných iniciativ. Vzhledem k rozsahu práce se autorka zaměřila pouze na výzvu iniciativy Defenestrace 2010, která, jak už bylo řečeno, akcentovala aktivní využití preferenčních hlasů a volbu posledních čtyř kandidátů v prvním dnu voleb, a předposledních čtyř ve dnu druhém tak, aby došlo k maximalizaci obměny kandidátů. Verifikace hypotézy byla tedy testována na úspěchu či neúspěchu této výzvy. Vzhledem k faktu, že v médiích byla výzva Defenestrace 2010 povětšinou zúžena na „kroužkování posledních čtyř“, ne osmi, byly výpočty prováděny na kandidáty, kteří se nacházeli na kandidátkách na posledních čtyřech místech. Zohledněno bylo pět politických stran, které ve volbách uspěly – VV, KSČM, ČSSD, TOP 09 a ODS. Výpočty, jejichž hlavním podkladem byly materiály dostupné na stránkách ČSÚ, mapovaly dva momenty: 1. průměrný počet preferenčních hlasů, které obdrželi poslední čtyři kandidáti a zbytek jejich kolegů a 2. kolik kandidátů z kandidátky každé strany bylo schopno přeskočit své kolegy a o

kolik míst se posunuli směrem vzhůru. Tyto dva typy grafů byly zpracovány pro jednotlivých 14 krajů ČR. Jejich sumarizací se stalo pět závěrečných grafů – pro každou stranu jeden – které poskytly celkový pohled na využití preferenčních hlasů pro poslední čtyři kandidáty v každém kraji. Sumář doplnily dvě tabulky, které shrnuly počty kandidátů jednotlivých stran, kteří dokázali „přeskákat“ své kolegy, kolik z nich bylo schopno získat mandát, a kolik z nich bylo zvoleno z posledních čtyř pozic.

Propočty ukázaly zajímavé výsledky. Co se týče stran, je zřejmé, že výzva iniciativy Defenestrace 2010 se bezpochyby projevila u obou pravicových subjektů – ODS i TOP 09. Je to patrné z výsledků obou typů grafů. První prokázal, že preference posledních čtyř kandidátů převažovala u jejich voličů ve 12 ze 14 krajů. Tento fakt pak korespondoval s údaji z tabulek, které hodnotily počty preferovaných kandidátů, kteří získali mandát. U ODS tvořili takovíto kandidáti třetinu všech kandidátů, kterým se podařilo získat mandát, u TOP 09 to byla čtvrtina kandidátů. Je zřejmé, že preferenční hlasování obecně mělo výrazný dopad na úspěch kandidátů těchto stran. Pokud se podíváme na kandidáty, kteří postoupili z posledních čtyř míst, opět se prokázalo, že u ODS jich bylo jak početně nejvíce - 18, tak se podíleli – s ohledem na ostatní strany - na nejvyšším zisku mandátů – 4. U TOP 09 dokázali poslední čtyři kandidáti získat tři mandáty, ovšem výzva se zde promítla slaběji, neboť celkový počet kandidátů, kteří se posunuli z posledních čtyř pozic vzhůru, bylo devět, tedy o polovinu méně než u ODS.

Druhý jednoznačný závěr, který můžeme formulovat, se týká situace KSČM. Můžeme konstatovat, že v tomto případě se výzva Defenestrace 2010 minula účinkem. Tento fakt zohledňuje jak situace v krajích, kde pouze ve dvou krajích iniciativa přesvědčila komunistické voliče, aby preferovali poslední čtyři kandidáty před zbytkem, tak počet kandidátů, kteří se díky preferenčním hlasům posunuli na kandidátce vzhůru a získali mandát: z celkového počtu mandátů tvořili preferovaní kandidáti necelých 20 %, přičemž z posledních čtyř nezískal mandát nikdo (i přesto, že dva z posledních čtyř dokázali postoupit vzhůru).

U zbývajících dvou stran – VV a ČSSD, je úspěch či neúspěch iniciativy nejednoznačný. Co se týče ČSSD, pouze v šesti krajích dostali poslední čtyři kandidáti v průměru více hlasů než ti zbývající, což znamená, že

se výzva iniciativy projevila v méně než polovině krajích. Ačkoliv 10 kandidátů dokázalo přeskočit své kolegy a získat mandát, (což je pouze o jeden míň než u TOP 09), znamenalo to necelých 18 % z celkového počtu získaných mandátů, což je dokonce méně než u komunistů. Na rozdíl od nich však z posledních čtyř kandidátů se přesunuli čtyři výše a tři z nich získali mandát. Výzva Defenestrace 2010 zaznamenala u VV větší úspěšnost než u ČSSD co se týče krajů: hned v devíti krajích získali průměrně více preferenčních hlasů kandidáti na konci kandidátek, což je o tři více než v případě sociálních demokratů. Na druhou stranu ale prohráli jak se sociálními demokraty, tak dokonce i s komunisty, co se týče zisku mandátů přesunujícími se kandidáty: tvořili pouze necelých 17 % z celkového zisku mandátů, přičemž z posledních čtyř pozic se sice vyhoupli dva kandidáti, ale ani jeden z nich nedosáhl na mandát (totožná situace jako u KSČM).

Pokud se tedy budeme pokoušet zhodnotit úspěch iniciativy jako celku, je zřejmé, že u dvou stran – ODS a TOP 09 měla nepochybný úspěch, u KSČM zasáhla do výsledků je minimálně a u ČSSD a VV je situace sporná. Když se tedy vrátíme zpět k hlavní hypotéze, která tvrdí, že aktivita sociálních hnutí má dopad na volební výsledky, můžeme ji považovat za prokázanou. Ale: na rozdílnosti tohoto dopadu je patrné, že rozhodování voličů je ovlivněno řadou dalších faktorů, jako je zde evidentní zařazení na pravo–levé škále a tomu odpovídající charakteristické znaky voliče, profil samotného kandidáta – jeho vzdělání, profese, jeho mediální obraz atd. Nechť je tento předpoklad předmětem dalšího výzkumu. Z této práce vyplývá, že apel občanské iniciativy Defenestrace 2010 uspěl a sociální hnutí tak mohou mít vliv na celospolečenské procesy.

Tímto se vracíme zpět ke smyslu občanské společnosti. Tato práce je svým rozsahem a předmětem výzkumu příliš omezená na to, aby bylo možno její závěry generalizovat. Nicméně z výsledků práce je zřejmé, že občané mají možnost se aktivizovat a svým konáním ovlivňovat společenské dění. Ať už jsou to ti, kteří zakládají sociální hnutí v podobě občanských iniciativ, nebo ti, kteří následují jejich výzvy, je zřejmé, že úspěch takovýchto aktivit není podrýván účelovými zásahy státu, které by znemožňovaly jejich fungování. Omezením je spíše míra ochoty občanů veřejně vystoupit a upozornit na problémy, které společnost trápí a zaujmout aktivní postoj k jejich řešení.

Odpověď na otázku, zda je Česká republika plně konsolidovaný demokratický stát, tato práce z jednoho příkladu zodpovědět nedokáže, umožňuje však uvědomit si, že demokracie patří jen zodpovědným a o věci veřejné se zajímajícím občanům, a že v České republice existují kanály, skrze které mohou svou vůli promítnout, aniž by je postihla nevdle státní mocí. Druhou stranou mince je otázka, zda si tohoto faktu jsou občané vědomi, zda vůbec stojí o tu možnost vyjadřovat se k věcem veřejným. Neboť bez aktivních činů každého jednotlivého občana zůstává i sebelepší koncept občanské společnosti jen prázdným rámem bez smyslu.

Co se týče užití literatury a jejího přispění k dosažení cíle práce, jedná se o spornou záležitost. Faktem zůstává, že literatura týkající se občanské společnosti obecně a práce – zejména zahraničních autorů – zpracovávající problematiku sociálních hnutí nepochybně pomohly k definování obou konceptů a nastavení teoretického rámce této práce. Co se týče problematiky občanských iniciativ v českém prostředí, byla situace horší. Dvě vybrané občanské iniciativy, které se staly předmětem tohoto výzkumu, tedy Defenestrace 2010 a Vyměňte politiky.cz, nebyly v české literatuře pokryty vůbec, (což se nedá označit za až tak závažnou devizu vzhledem k tomu, že je jejich existence poměrně čerstvou záležitostí), a k jejich analýze tak přispěly zejména články z českých periodik.

Tento fakt v souvislosti se zjevnou mezerou v české literatuře věnující se sociálním hnutím jako takovým vytváří prostor pro další analýzy a výzkum. Podrobnější analýza aktivit občanských iniciativ fungujících v České republice by mohla přinést nové pohledy na podoby politické aktivizace občanů ČR a možnosti, kterými občané disponují v momentě, kdy chtějí ovlivnit celospolečenské procesy. Zároveň se naskýtá možnost bližší analýzy preferenčního hlasování jako jednoho z nástrojů ke změně politické scény. Za předpokladu, že v příštích letech nebudou opět měněna volební pravidla, může takovýto výzkum poodhalit potenciál využívání preferenčních hlasů a jejich strukturu a tím poskytnout základ k diachronní komparaci. V každém případě je námět politické aktivizace občanů a jejich možností ovlivnit věci veřejné nosným tématem. Zejména analýza nástrojů změny, tedy např. občanských iniciativ, je pole, které si zaslouží pozornost nejen odborného publika.

Abstrakt

Tématem práce je náhled na problematiku občanské společnosti v České republice, na kterou je nazíráno skrze aktivity sociálních hnutí, které v této práci reprezentují dvě občanské iniciativy – Defenestrace 2010 a Vyměňte politiky.cz. Vznikly v souvislosti s celospolečenskou skepsí v období voleb do Poslanecké sněmovny 2009/2010. Cílem práce je zhodnotit, zda jejich aktivity ovlivnily rozhodování voličů a posléze výsledek voleb. K tomuto účelu si autorka zvolila jednu z výše zmíněných iniciativ, a sice Defenestraci 2010. Na základě jejího apelu, který vyzýval voliče k užití přednostních hlasů a preferování posledních čtyř kandidátů, se bude vlastními propočty snažit zjistit, zda se projevil ve způsobu hlasování voličů, tedy zda voliči užívali přednostní hlasy a do jaké míry preferovali poslední čtyři kandidáty.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, přičemž první z nich se věnuje konceptu občanské společnosti, jejímu vývoji, východiskům a podobě v současnosti. V druhé kapitole je načrtnuta problematika sociálních hnutí. Jakožto nositele advokační funkce je lze považovat za subjekty, které mají schopnost ovlivnit celospolečenské procesy. Na základě definovaných znaků jsou zvolené iniciativy označeny za sociální hnutí a v třetí kapitole je analyzována jejich aktivita. Poslední kapitola se věnuje pouze Defenestraci 2010 a pomocí propočtů provedených u jednotlivých krajů a pěti úspěšných parlamentních stran se snaží zjistit, zda výzva iniciativy měla vliv na výsledek voleb.

Práce dokázala, že aktivita Defenestrace 2010 se odrazila v hlasování voličů, ovšem ne u všech stejnou měrou. Uspěla zejména u voličů pravicových subjektů ODS a TOP 09. Projevila se ve všech ukazatelích, které byly v práci řešeny. Naopak u KSČM byli voliči vůči výzvě iniciativy imunní. U posledních dvou stran – VV a ČSSD, nelze zhodnotit úspěch či neúspěch iniciativy. Celkově ale můžeme tvrdit, že aktivita občanských iniciativy – s ohledem na další okolnosti – má schopnost ovlivnit celospolečenské procesy.

This bachelor thesis is focused on the concept of civil society in the Czech republic. Part of the civil society concept is created by social movements, which are in this thesis represented by two citizens' initiatives: Defenestrace 2010 and Vyměňte politiky.cz. Both of these initiatives were

established thanks to scepticism with parliamentary election 2009/2010 in the whole society. The aim of the thesis is to evaluate, whether activities of citizens' initiatives influenced voting and if ever have had an impact on the election results. The thesis is focused on the activity of Defenestrace 2010. The emphasis is laid on the importance of preferential voting and suggested voting of last four candidates from the end of candidate list.

The thesis is divided into four chapters. The first one refers to the concept of civil society: its development, basics and contemporary shape. Second chapter brings some facts about social movements as they are holders of advocacy function in the society and have a great possibility to influence it. These two citizens' initiatives are on the basis of defined characteristics identified as social movements. The last chapter deals only with Defenestrace 2010. Thanks to mathematical methods, which are implemented on individual regions and five relevant political parties, this part tries to analyze if Defenestrace 2010 has had an impact on election results.

The thesis proved that the activity of Defenestrace 2010 influenced electoral voting. The strength of this impact is needed to be distinguished. The strongest impact was seen on the right-wing political parties such as ODS and TOP 09. There was a little impact on the left-wing party KSČM. Evaluation of the activity Defenestrace 2010 in the case of VV and ČSSD is problematic. Generally it is argued that citizens initiatives, with respect to other circumstances, have impact on society processes.

Zdroje

Prameny

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Má smysl kroužkovat kandidáty?*
<http://www.defenestrace2010.cz/vladimira-dvorakova.php> (25.2.2011)

HAVEL, Václav: *Novoroční projev prezidenta republiky*. 1.1.1995.
<http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1995/0101.html> (21.2.2011)

HECZKO, Stanislav: *Neoliberální plíživý převrat a smrt demokracie podle Noreeny Hertzové*. 11.3.2005.
<http://blisty.cz/art/22373.html> (28.2.1011)

HOLUB, Petr: *Vyměňte politiky, vyzývají mládež marketingoví manažeři*. 27.4.2010.
<http://aktualne.centrum.cz/domaci/volby/lide/clanek.phtml?id=666763n>
(24.2.2011)

HOLZER, Jan: *Politologická glosa k pojmu občanská společnost*. *Revue politika*, 20.5.2002.
<http://www.revuepolitika.cz/clanky/945/politologicka-glosa-k-pojmu-obcanska-spolecnost> (24.1.2011)

JANOUC, František: *Leksellův gama nuž po patnácti letech*. 27.3.2008.
<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/frantisek-janouch.php?itemid=3030>
(16.2.2011)

JANOUC, František: *Jára Cimrman mi píše...* 16.4.2010.
<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/frantisek-janouch.php?itemid=9545>
(24.2.2011)

JANOUC, František: *SPOLEČNOST: Recept Jára Cimrman – defenestrace 2010*. 19.4.2010.
http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost-recept-jary-cimrmana-defenestrace-2010-ft6-/p_spolecnost.asp?c=A100418_210859_p_spolecnost_wag
(24.2.2011)

JELÍNEK, Lukáš: *Kroužkování prospívá i partajím*. *Právo*, 22.5.2010.

LEBEDA, Tomáš: *Preferování kandidátů ve volbách do Poslanecké sněmovny*.
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=370&lst=106>
(20.3.2011)

VACULÍK, Ludvík: *Defenestrace*. 20.4.2010.

http://www.lidovky.cz/defenestrace-0cg/ln_noviny.asp?c=A100420_000056_ln_noviny_sko&klic=236561&mes=100420_0 (22.2.2011)

Co chceme.

<http://www.vymentepolitiky.cz/co-chceme> (25.2.2011)

Další mladí umělci agituji za změnu politiků. Hádek a Gipsy.cz. 27.4.2010.

<http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/164107.aspx> (25.2.2011)

Factum: kroužkovat je módní, voliči to mohou lidrům spočítat. Právo, 22.5.2010.

Happening VYMĚŇTE POLITIKY u Národního muzea. 13.5.2010.

http://www.youtube.com/watch?v=E_pGHPrXigc&feature=player_embedded (25.2.2011)

Happening VYMĚŇTE POLITIKY u Národního divadla - topení zkorumpovaného politika. 15.5.2010.

http://www.youtube.com/watch?v=KwB2O4TglQY&feature=player_embedded (25.2.2011)

Introduction to the CSI.

<http://www.civicusbeta.org/csi> (18.1.2011)

Langerová o politice: Máme možnost volby a všichni by ji měli využít. 18.4.2010.

http://kultura.idnes.cz/langerova-o-politice-mame-moznost-volby-a-vsichni-by-ji-meli-vyuzit-1p3-/andel.aspx?c=A100418_174458_andel_jaz (25.2.2011)

Lojzík, půjdeš volit aneb jak Nightwork v hospodě zpívá o české politice. 5.5.2010.

<http://video.ihned.cz/c1-43148950-lojziku-pujdes-volit-aneb-jak-nightwork-v-hospode-zpiva-o-ceske-politice> (23.2.2011)

František Janouch pro *Máte dost okoukaných politiků? Zakroužkujte dolní kandidáty, radí iniciativa*. 23.4.2010.

<http://domaci.ihned.cz/c1-42824330-mate-dost-okoukanych-politiku-zakrouzkujte-dolni-kandidaty-radi-iniciativa> (27.2.2011)

Politická krize 2009.

<http://zpravy.idnes.cz/politicka-krize-2009-0ne/> (2.3.2011)

Politickými elitami musíme zatřást, burcují iniciativy z „podzemí“. 20.5.2010.
http://zpravy.idnes.cz/politickymi-elitami-musime-zatrast-burcuji-iniciativy-z-podzemi-p9i-/domaci.asp?c=A100520_154511_domaci_jw (23.2.2011)

Poslání CVNS.

<http://www.e-cvns.cz/?p=poslani-a-cinnost&presenter=Static> (14.1.2011)

Skončujeme s velkými stranami, apelují Bárta či Langerová na webu. 3.5.2010.
http://zpravy.idnes.cz/skoncujme-s-velkymi-stranami-apeluji-barta-ci-langerova-na-webu-pso-/domaci.asp?c=A100503_191824_domaci_jw
(26.2.2011)

Tomáš Klus propaguje naši iniciativu na koncertech. 13.5.2010 .

<http://www.vymentepolitiky.cz/ohlasy/tomas-klus-propaguje-nasi-iniciativu-na-koncertech> (25.2.2011)

Úryvky dopisu Járy Cimrmana profesoru Janouchovi.

<http://www.defenestrace2010.cz/cimrman-dopis.php> (25.2.2011)

Volte podle Cimrmana, vzkazuje iniciativa Defenestrace 2010. 22.4.2010.

<http://www.ct24.cz/domaci/87730-volte-podle-cimrmana-vzkazuje-iniciativa-defenestrace-2010/> (25.2.2011)

David Seibert pro Vyměňte politiky, volte malé strany, nabádají hudebníci a herci. 4.5.2010.

http://www.lidovky.cz/vymente-politiky-volte-male-strany-nabadaji-hudebnici-a-herci-pus-/ln_domov.asp?c=A100504_104158_ln_domov_glu (26.2.2011)

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 2010 Parlamentu ČR 2010 – část II.

<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/4205-10-> (14.3.2011)

Výzva: Vyžeňme „staré“ poslance kroužky na hlasovacích lístcích. 17.4.2010

http://zpravy.idnes.cz/vyzva-vyzenme-stare-poslance-krouzky-dxy/domaci.asp?c=A100416_205408_domaci_abr (22.2.2011)

The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.

<http://www.ccss.jhu.edu/index.php?section=content&view=20> (14.1.2011)

Tiskové prohlášení Defenestrace 2010.

<http://www.defenestrace2010.cz/tiskove-prohlaseni.pdf> (25.2.2011)

Tiskové prohlášení Defenestrace 2010. 26.5.2010.

<http://www.defenestrace2010.cz/tiskova-zprava2605.pdf> (25.2.2011)

Tisková zpráva Sociologického ústavu AV ČR: Postoje k občanské aktivitě.
http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100266s_pd30915.pdf (15.1.2011)

Tisková zpráva Vyměňte politiky.cz. 28.4.2010
<http://www.vymentepolitiky.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-28-4-2010>
(26.2.2011)

Vyměňte politiky, vyzývá po Langerové i Kubišová nebo Geislerová. 11.5.2010.
http://zpravy.idnes.cz/vymente-politiky-vyzyva-po-langerove-i-kubisova-nebo-geislerova-pyi-/domaci.asp?c=A100511_104245_domaci_vel (23.2.2011)

Vytvoření satelitního účtu neziskových organizací.
<http://www.e-cvns.cz/?projekt=15&action=projekt&presenter=Projekty>
(13.1.2011)

Zakladatelé občanské iniciativy Defenestrace 2010.
<http://www.defenestrace2010.cz/o-autorech.php> (25.2.2011)

Zneužívání veřejné moci na meetingu ODS. 2.5.2010.
http://www.youtube.com/watch?v=psU-d8PRTlk&feature=player_embedded
(25.2.2011)

Literatura

ALEXANDER, Jeffrey: *Introduction civil society I, II, III Construction an Empirical Concept from Normative controversies and historical transformations*. In: ALEXANDER, Jeffrey (ed.): *Real civil societies*. Sage 1998, s. 1–20.

ALEXANDER, Jeffrey: *Citizen and enemy as symbolic classification*. In: ALEXANDER, Jeffrey (ed.): *Real civil societies*. Sage 1998, s. 96–114.

BAYME, von Klaus: *Osteuropaforschung nach dem Systemwechsel. Der Paradigmawandel der Transitologie*. Osteuropa, 49, 1999, č. 3, s. 285-304.

BROKL, Lubomír: *Hledání občanské společnosti*. Praha, Vydavatelství ČVUT 2002, 101 s.

CANEL, Eduardo: *New Social Movement Theory and Resource Mobilization Theory: The Need for Integration*. In: KAUFMAN, Michael – ALFONSO, Haroldo (Edd.): *Community power and grassroots democracy*. London 1997, s. 189–222.

http://www.idrc.ca/cp/ev-54446-201-1-DO_TOPIC.html (12.2.2010)

CÍSAŘ, Ondřej: *Politický aktivismus v České republice*. Brno, CDK 2008, 188 s.

CÍSAŘ, Ondřej - KOPEČEK, Lubomír: *Czech democracy, politics, and society from 1989 to present*. In: BUKSINSKI, Tadeusz (ed.): *Democracy in Western and post-communist countries*. Frankfurt nad Mohanem 2009, s. 227–261.

DAHRENDORF, Ralf: *Úvahy o revoluci v Evropě*. Praha, Nakladatelství evropského kulturního klubu 1991, 159 s.

DALTON, Russell – KUECHLER, Manfred – BÜRKLIN, Wilhelm: *The challenge of new movements*. In: DALTON, Russell – KUECHLER, Manfred (Edd.): *Challenging the political order*. New York 1990, s. 3–20.

DELLA PORTA, Donatela – DIANI, Mario: *Social Movements. An Introduction*. Oxford, Malden 1999, 345 s.

DIANI, Mario: *The concept of social movement*. Sociological Review, 40, 1992, č. 4, s. 1–25.

DIZDAREVIČ, Selma: *Občanský sektor, trh a stát z pohledu vybraných teorií*. In: SKOVAJSA, Marek a kol.: *Občanský sektor – organizovaná občanská společnost v ČR*. Praha 2010, s. 90–112.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Civil society in the Czech republic*. In: KOPECKÝ, Petr – MUDDE, Cas (Edd.): *Uncivil society. Contentious politics in post – communist Europe*. London, New York 2002, s. 134–156.

FLAM, Helen: *Pink, Purple, Green: Women's, religion, environmental and gay/lesbian movements in central Europe today*. Boulder, East european monographs 2001, 173 s.

FRIČ, Pavol: *Společensko-politický kontext aktuálního vývoje neziskového sektoru v ČR*. In: FRIČ, Pavol – GOULLI, Rochdi: *Neziskový sektor v ČR*. Praha 2001, s. 73–125.

GELLNER, Ernest: *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové*. Brno, CDN 1997, 187 s.

GIUGNI, Marco – PASSY, Florence: *Social Movements and Policy Change: Direct, Mediated, or Joint Effect?* American Sociological Association's Section on Collective Behavior and Social Movements Working Paper Series, 1, 1998, č. 1., 48 s.

HAVEL, Václav: *Do různých stran. Eseje a články z let 1983 – 1989*. Praha, Lidové noviny 1990, 528 s.

HERTZ, Noreena: *Plíživý převrat: globální kapitalismus a smrt demokracie*. Praha, Dokořán 2003, 255 s.

HOBBS, Thomas: *Leviathan*. Praha, Melantrich 1941, 375 s.

KLAUS, Václav: *Občan a obrana jeho státu*. Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, 328 s.

http://www.cepin.cz/docs/dokumenty/Klaus_Obcan_obrana.pdf (21.2.2011)

KNEBLOVÁ, Eva: *Využívání preferenčních hlasů*. In: BALÍK, Stanislav (ed.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno 2010, s. 159–184.

MALINA, Jaroslav: *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*. Brno, Nadate Universitas Masarykiana 2003, 271 s.

MAYER Michal - SCHNEIDER, Ulrike.: *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti*. Brno 2009, 32 s.

MONTESQUIEU Charles: *Duch zákonů*. Bratislava, Tatran 1989, 505 s.

MÜLLER, Karel, B.: *Češi a občanská společnost*. Praha, Triton 2003, 271 s.

MÜLLER, Karel, B.: *Evropa a občanská společnost*. Praha, SLON 2008, 238 s.

OFFE, Clause: *New social movements: challenging the boundaries of institutional politics*. Social research, 52, 1985, č. 4, s. 817–868.

OLIVER, Pamela – MYERS, Daniel: *Diffusion Models of Cycles of Protest as a Theory of Social Movements*. American Sociological Association's Section on Collective Behavior and Social Movements Working Paper Series, 3, 2000, č. 1, 34 s.

<http://www.nd.edu/~dmyers/cbsm/vol3/olmy.pdf> (14.2.2010)

- PICHARDO, Nelson: *New Social Movements: A Critical Review*. Annual Review of Sociology, 23, 1997, č. 1, s. 411–430.
<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2952558.pdf?acceptTC=true> (12.2.2011)
- POSPÍŠIL, Miroslav - NEUMAYER, Michaela - ŠKARABELOVÁ, Simona - MALÝ, Ivan – MAYER Michal - SCHNEIDER, Ulrike.: *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti*. Brno 2009, 32 s.
http://www.e-cvns.cz/soubory/brozura_16_celek.pdf, (13.1.2011)
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K.: In: *Search of the Nonprofit Sector I: The question of definition*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, 3, 1992, č. 2, s. 125–151.
- SKOVAJSA, Marek: *Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj*. In: SKOVAJSA, Marek a kol.: *Občanský sektor – organizovaná občanská společnost v ČR*. Praha 2010, s. 30–61.
- SMITH, Steven – GRONBJERG, Kirsten: *Scope and Theory of Government-Nonprofit Relations*. In: POWELL, Walter W. – STEINBERG, Richard (Edd.): *The Nonprofit Sector*. New Haven 2006, s. 229–239.
- SHLAPENTOK, Vladimír: *Hobbes and Locke at Odds in Putin's Russia*. Europe-Asia Studies, 55, 2003, č. 7, s. 981–1007.
http://www.pircenter.org/data/dir_links/11157540.pdf (23.3.2009)
- SLÁMA, Milan: *Filosofie a občanská společnost*. Praha, ISV nakladatelství 1999, 97 s.
- ŠAMALÍK, František: *Občanská společnost v moderním státě*. Brno, Doplněk 1995, 279 s.
- TARROW, Sidney: *Modullar collective action and the rise of the social movement: Why the French revolution was not enough*. Politics and society, 21, 1993, č. 1, s. 69–90.
- TAYLOR, Charles: *Invoking civil society*. In: TAYLOR, Charles: *Philosophical Arguments*. Cambridge, Harvard University Press 1995, s. 204–224.
- TAYLOR, Charles: *Liberální politika a veřejnost*. In: ZNOJ, Michal (ed.): *Liberální společnost*. Praha 1994, s. 17–53.
- TILLY, Charles: *From Mobilization To Revolution*. New York, Addison-Wesley Publishing 1978, 349 s.
- TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe II*. Praha, Nakladatelství Lidových novin 1992, 250 s.
- ZNEBEJÁNEK, František: *Sociální hnutí*. Praha, SLON 1997, 175 s.

Anotace

Jméno a příjmení autora:	Veronika Gorylová
Název katedry a fakulty:	Katedra politologie a evropských studií Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.
Rok obhajoby	2011

Název práce:	Vliv občanských iniciativ na volební výsledek - případová studie voleb do Poslanecké sněmovny ČR 2009/2010
Název práce Aj:	Influence of social movements on results of the election – case study of parliamentary election in the Czech republic 2009/2010
Anotace práce:	Tématem práce je náhled na problematiku občanské společnosti v České republice, na kterou je nazíráno skrze aktivity sociálních hnutí, které v této práci reprezentují dvě občanské iniciativy Defenestrace 2010 a Vyměňte politiky.cz. Vznikly v souvislosti s celospolečenskou skepsí v období voleb do Poslanecké sněmovny 2009/2010. Cílem práce je zhodnotit, zda jejich aktivity ovlivnily rozhodování voličů a posléze výsledek voleb. K tomuto účelu si autorka zvolila jednu z výše zmíněných iniciativ, a sice Defenestraci 2010. Na základě jejího apelu, který vyzýval voliče k užití přednostních hlasů a preferování posledních čtyř kandidátů se bude vlastními propočty snažit zjistit, zda se projevil ve způsobu hlasování voličů, tedy zda voliči užívali přednostní hlasy a do jaké míry preferovali poslední čtyři kandidáty. Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, přičemž první z nich se věnuje konceptu občanské společnosti, jejímu vývoji, východiskům a podobě v současnosti. V druhé kapitole je načrtnuta problematika sociálních hnutí. Jakožto nositelé advokační funkce je lze považovat za subjekty, které mají schopnost ovlivnit celospolečenské procesy. Na základě definovaných znaků jsou zvolené iniciativy označeny za sociální hnutí a v třetí kapitole je analyzována jejich aktivita. Poslední kapitola se věnuje pouze Defenestraci 2010 a pomocí propočtů provedené na jednotlivé kraje a pět úspěšných parlamentních stran se snaží zjistit, zda výzva iniciativy měla vliv na výsledek voleb. Práce dokázala, že aktivita Defenestrace 2010 se odrazila v hlasování voličů, ovšem ne u všech stejnou měrou. Uspěla zejména u voličů pravicových subjektů ODS a TOP 09. Projevila se ve všech ukazatelích, které byly v práci řešeny. Naopak u KSČM byli

	voliči vůči výzvě iniciativy imunní. U posledních dvou stran VV a ČSSD, nelze zhodnotit úspěch či neúspěch iniciativy. Celkově ale můžeme tvrdit, že aktivita občanských iniciativ s ohledem na další okolnosti má schopnost ovlivnit celospolečenské procesy.
Klíčová slova:	občanská společnost, sociální hnutí, teorie nových sociálních hnutí, občanské iniciativy, preferenční hlasování, parlamentní volby 2010
Rozsah	88 stran, 19 734 slov, 120 579 znaků
Počet lit.	82 titulů
Jazyk:	čestina